

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Jan Vojtíšek

Testamenty a testamentární praxe
v kolínských městských knihách 1376-1401

Testaments and Testamentary Practices
in Kolín Municipal Books 1376-1401

Je mou milou povinností poděkovat panu profesoru PhDr. Josefu Žemličkovi, DrSc. za laskavé a trpělivé vedení diplomové práce a také za cenné rady a připomínky.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 30. července 2011

podpis

Abstrakt:

Tématem práce jsou testamenty dochované v kolínských městských knihách z let 1376 až 1401, které jsou analyzovány z pohledu právního, správního i z pohledu studia středověké zbožnosti. Na základě těchto pramenů má práce za cíl ukázat roli a funkci testamentu v rámci dědické praxe v královském městě Kolíně na konci 14. století. Integrální součástí práce je seznam testamentů excerptovaných z kolínských knih s datací, citací a stručnou charakteristikou.

Klíčová slova:

Testamenty, středověk, město, Kolín, městské knihy.

Abstract:

The subject of the thesis are testaments conserved in Kolín municipal books dating to the period of 1376 and 1401. The last wills are analysed from the juridical and administrative point of view as well as the perspective of the studies of medieval religiosity. The aim of the thesis is to show the role and function of the testament in hereditary practices in the royal town of Kolín at the end of the 14th century. The list of the testaments with the date, reference and a brief characteristic plays an integral part of the study.

Keywords:

Testaments, Middle Ages, Town, Kolín, Municipal books.

Obsah

Úvod	7
1. Dějiny města Kolína nad Labem do husitské revoluce	9
2. Kolínské městské knihy v kontextu středověkého městského písemnictví v českých zemích	18
3. Testament jako pramen – problematika studia	26
4. Testament a jiné formy dědické praxe v Kolíně v poslední čtvrtině 14. století	36
5. Rozbor testamentů a jejich zapisování do městských knih	45
6. Testátoři a jejich dědické strategie	60
7. Projevy zbožnosti v kolínských testamentech	67
Závěr	76
Seznam kolínských testamentů	81
Přílohy	136
Prameny	143
Bibliografie	144

Seznam zkratek

Annales ESC – Annales. Économies, Sociétés, Civilisations

AUC – Acta Universitatis Carolinae

CDB – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae

CIM – Codex iuris municipalis regni Bohemiae

ČsČH – Československý časopis historický

ČMM – Časopis Matice moravské

FRB – Fontes rerum Bohemicarum

HG – Historická geografie

SAP – Sborník archivních prací

KSN – Kniha soudnictví nesporného 1376-1401

MHB – Mediaevalia Historica Bohemica

MR – Manuál radní 1376-1401

RBM – Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae

RDP – Registra decimarum papalium čili Registra desátků papežských z diecézí pražské

RT – Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum

SOkA – Státní okresní archiv

Úvod

Pozdně středověké testamenty zaznamenaly v poslední době v české historiografii značný nárůst zájmu. Přesto je zatím bádání ve fázi dílčích studií a na syntézu ještě čeká. V rámci svého studia kolínských městských knih z poslední čtvrtiny 14. století jsem si všiml poměrně slušného počtu v knihách zachycených posledních vůlí. Proto jsem se rozhodl přispět do diskuze zpracováním závětí z těchto pramenů. Jedná se o manuál radní z let 1376 až 1401 a knihu soudnictví nesporného, vycházející z manuálu a pokrývající stejná léta.¹ Oba prameny jsou zatím nevydané a nacházejí se ve Státním okresním archivu Kolín.² Dostalo se jim také minimální pozornosti vědecké obce. Jedinou prací zpracovávající přímo tyto prameny je precizní diplomatická studie Václava Vojtíška *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem*.³ Hlubšímu historickému vytěžení však stále unikají. Svou prací tedy chci učinit jeden z prvních krůčků k nápravě.

Testamenty se zdají být vhodným objektem podobné studie pro svou dobrou definovatelnost a tématickou vyhraněnost. Bude však nutné si uvědomit limity výpovědní hodnoty pramene a podrobit ho kritickému metodologickému rozboru pro zamezení zbytečně chybných závěrů. Jako u každé studie zabývající se jedním konkrétním typem pramene hrozí pro badatele nebezpečí, že jím bude „pohlcen“, což následně vede k odtržení studovaného jevu od zbylé pramenné základny a jeho nepřesné interpretaci. Vždy je nutné zasadit zkoumaný pramen pro pochopení jeho funkce a významu do širšího kontextu v rámci dobové situace. Proto bude pro vhled do prostředí, z něhož testamenty i samotné městské knihy vzešly, nezbytné, abych se zabýval významem města Kolína na konci 14. století a jeho kanceláří. Dále bude nutné zasadit pramen do kontextu samotné kancelářské a pokud možno i právní a společenské praxe. Nevyhnutelným aspektem, který z předchozího postulátu vyplývá, je také poznání, kdo byl činný v procesu vzniku pramene.⁴ Nutně bude tudíž třeba řešit otázku původu a sociálního postavení testátorů.

¹ Základní údaje udal Rostislav NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310-1526*, AUC, Philosophica et historica 4, Praha 1963, s. 94n.

² Nenesou žádné inventární číslo. Pro citování manuálu radního jsem zvolil zkratku MR, následovanou původní foliací knihy a novodobou paginací ve formě MR: folio, s. paginace. Kniha soudnictví nesporného nese pouze novodobou foliaci tužkou, pod níž budu citovat. Formou citace tedy bude zkratka knihy KSN: foliace.

³ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, přetisk z Časopisu Matice moravské 41, Brno 1917.

⁴ Pro testamenty, avšak s obecnou platností pro ostatní prameny, tuto otázku velmi dobře položil Martin NODL, *Středověký testament jako abnormalita*, in: Kateřina Jiřiová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, Praha 2006, s. 73-85.

Bez jeho alespoň rámcové znalosti nebude možné zodpovědět další otázky, které můžeme testamentům klást.

Práci jsem se rozhodl, jak může již z předchozích řádků vyplývat, strukturovat „od nejširší tematiky po nejúžší“. Začnu nejprve dějinami Kolína, které dovedu na práh husitské revoluce. Následně se budu zabývat rozbořem kolínských městských knih a jejich zasazení do širšího kontextu vývoje městského písemnictví v českých zemích. Poté se konečně dostanu k ústřednímu tématu práce, testamentům. Po zhodnocení historiografie a základních metodologických problémů se pokusím o zařazení závětí do komplexu dědických institucí v kolínských knihách. Další kapitolu věnuji rozboru testamentu z hlediska jeho struktury i právních a správních aspektů. Následně nastíním profil kolínských testátorů a jejich dědických strategií. Poslední kapitolu věnuji projevům zbožnosti objevujícím se ve studovaných závětech.

Protože analyzované prameny jsou dosud needitované, nedílnou součástí práce bude seznam testamentů s datací, citací, kde se nacházejí v kolínských knihách, určením jazyka, jímž je zápis psán, a jejich stručnou charakteristikou. Seznam by měl posloužit případným zájemcům o hlubší poznání závětí z Kolína a jejich studium.

Na závěr jako přílohu ještě pro představu uvedu několik vybraných testamentů v plném znění.

1. Dějiny města Kolína nad Labem do husitské revoluce

Pro správné posouzení zkoumané pramenné základny je nezbytné zasadit ji do širšího dějinného kontextu. Je nutno poznat a vyložit prostředí, z něhož studované osoby pocházejí, jaká je jejich pozice ve společnosti atd. Proto úvodní kapitolu zasvěcují stručnému nástinu dějin královského města Kolína od jeho vzniku po období husitské revoluce, jež znamenala pro město, stejně tak jako pro celou zemi velký přelom. Nadto základní období mé studie zahrnuje léta 1376 až 1401, a proto nepovažuji za účelné pokračovat v nástinu historie města příliš daleko za závěrečné datum.

Prvním dějepisem města Kolína nad Labem byl v polovině 19. století Jan Vincenc Pábeníček.⁵ Na něj navázal v 80. letech 19. století kolínský profesor Josef Vávra, jehož dvoudílné *Dějiny královského města Kolína nad Labem* jsou dosud nejrozsáhlejším a nejdetailnějším zpracováním tématu.⁶ K údajnému 700-letému výročí založení města vydal svůj soubor přednášek místní archivář Vojtěch Prášek.⁷ Nověji se dějinám Kolína nad Labem věnují spíše dílčí studie publikované ve formě článků.⁸ Význam města pro své okolí nově naznačil David Kalhous.⁹ K vývoji kolínského městského písemnictví se vyslovili Václav Vojtíšek¹⁰ a Marie Bláhová.¹¹ Vývoji městského písemnictví středověkého Kolína se však budu věnovat až v další kapitole, zabývající se analýzou zkoumaných kolínských knih v kontextu vývoje městských knih v českých zemích ve středověku. Shrnutí novějších poznatků ke středověkým dějinám Kolína přináší byť popularizační, přesto informačně cenná publikace Regionálního muzea v Kolíně *Zrození královského města* v ediční řadě *Moje město Kolín*.¹²

⁵ Jan Vincenc PÁBENÍČEK, *Paměti královského města Kolína*, Časopis Českého Musea 22/4-6, 1848.

⁶ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem, I. oddíl (do roku 1618)*, Kolín 1888.

⁷ Vojtěch PRÁŠEK, *700 let města Kolína. Kolín 700 let*, Kolín 1957.

⁸ Ke středověkým dějinám Kolína bych jmenoval články Vojtěch VAŇKA k židovskému osídlení v Kolíně (*K počátkům a nejstarším dějinám židovského osídlení ve středověkém Kolíně*, in: Michal Frankl a kol., *Židé v Kolíně a okolí*, Kolín 2005, s. 3-11) a kolínskému dominikánskému klášteru (*Kolínský klášter dominikánů ve zmínkách středověkých městských knih*, *Lapis refugii* 1/2004, s. 15-19) a diplomatické studie Stanislava PETRA (*Vztahy města Kolína k „zálabskému předměstí“ na počátku 14. století ve světle nových pramenů*, *Archivní prameny Kolínska* 1993, s. 3-12).

⁹ David KALHOUS, *Od Libici ke Kolínu. Dějiny jedné oblasti do husitství (část I.)*, MHB 13/2, 2010, s. 7-58.

¹⁰ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, přetisk z Časopisu Matice moravské 41, Brno 1917.

¹¹ Marie BLÁHOVÁ, *Nejstarší městská kniha města Kolína*, in: Lubomír Vebr (ed.), *In memoriam Zdeňka Fialy – Z pomocných věd historických*, Praha 1978, s. 117-139.

¹² Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, Kolín 2008.

Město Kolín vzniklo v oblasti s dlouhou tradicí osídlení. První zmínky o lidské činnosti v regionu sahají až do středního paleolitu. Znamky prvních trvalých osadníků Kolínska máme od 6. tisíciletí před Kristem.¹³ Pro raný středověk je dochováno několik zajímavých nálezů. Nejznámější je tzv. kolínský knížecí dvojhrob z druhé poloviny 9. století.¹⁴ Nejstabilnějším místem raně středověkého osídlení na území Kolína bylo zřejmě chrámové návrší přiléhající k Labi v místě, kde se nacházel uprostřed toku rozsáhlý ostrov umožňující bezpečný přechod řeky.¹⁵ Zajímavým místem pro raně středověké osídlení oblasti je nepříliš rozsáhlé strážní hradiště Hánín, vzniklé na konci 9. nebo počátku 10. století. Snad sloužilo jako opěrný bod spojující Libici a Malín. Se ztrátou významu Malína a Libice došlo k úpadku i kolínské aglomerace, která se proměnila na ves Hroby.¹⁶ Město tedy nevzniklo „na zeleném drnu“. Nutno ovšem podotknout, že při jeho vzniku se nejednalo o kontinuální přechod mezi stálým sídlištěm a institucionálním městem.¹⁷

V této souvislosti je zajímavá otázka jména nového města. Ač Josef Vávra naznačuje i možnost českého původu od vlastního jména Kóla s příponou –ín, přiklání se k teorii o německých přistěhovalcích z Kolína nad Rýnem, kteří dali jméno oběma osadám, jak Starého Kolínu, tak městu (Novému) Kolínu.¹⁸ Vzájemné vazby obou Kolínů potvrzují také až do poloviny 15. století společná rychta a panovníkovo patronátní právo nad oběma kostely.¹⁹ Velkou provázanost prokazují i zápisy v kolínských městských knihách.²⁰

První přímou zmínku o založení institucionálního královského města²¹ Kolína máme k 8. září 1261, kdy král Přemysl Otakar II. (1253-1278) udělil Chrudimi „všechna práva a svobody, která mají naše města v Kolíně a Chrudimi, tj. právo, které má město

¹³ K pravěkému osídlení Kolínska Zdeněk MAZAČ – Ladislav JOUZA, *Moje město Kolín. Od pravěku k počátkům středověku*, Kolín 2006.

¹⁴ *Ibidem*, s. 41.

¹⁵ Jarmila VALENTOVÁ – Radek TVRDÍK, *Předlokační osídlení Kolína*, Archeologie ve středních Čechách 8/2, 2004, s. 552-555.

¹⁶ K významu Hánína Radek TVRDÍK, *Hánín mezi Libicí a Malínem*, in: Vojtěch Vaněk – Jiří K. Kroupa (eds.), *Slavíkovci v českých dějinách (Antiqua Cuthna 2)*, Praha 2007, s. 88-93.

¹⁷ Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 4.

¹⁸ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 14n. Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl II. (Ch-L)*, Praha 1949, s. 285n, zřejmě z Josefa Vávry čerpal a souhlasí s ním.

¹⁹ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 15, Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 8.

²⁰ Passim v MR a KSN. Vzájemné vztahy Kolína a Starého Kolína by jistě stály za samostatnou studii.

²¹ K definici města František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009, s. 15-20.

Magdeburk.²² Datem *ante quem* pro vznik Kolína jako města je tedy rok 1261. Dřívější hledání zakládajících listin měst se ukazuje jako slepá cesta, neboť zdaleka ne všechna města měla svou písemnou zakládací listinu.²³ Druhým důležitým pramenem ke vzniku města je nedatovaná listina dochovaná v Cheltenhamském rukopisu formulářové sbírky Jindřicha, notáře Václava II. V listině Přemysl Otakar II. prikazuje Kolínským, aby opevnili své město.²⁴ Pomineme-li problematičnost reálnosti informací ve formulářových sbírkách a budeme-li věřit ve skutečnou existenci listiny, spadá zřejmě do prvních let po založení města. Kolínský archivář Jaroslav Schneider odečtením čtyř let, během nichž byli kolínští pro stavbu hradeb osvobozeni od všech berní a platů, cel a mýt, od první zmínky z roku 1261 datoval listinu na rok 1257.²⁵ Za oficiální založení města byl tedy určen rok 1257, k čemuž se přiklonil svou knihou i Vojtěch Prášek.²⁶ Tato hypotéza je však velmi vágní a těžko přijatelná. Přesné datování je zatím neuskutečněné (a snad neuskutečnitelné). Město svou strukturou odpovídá uspořádáním městům založeným Přemyslem Otakarem II. v druhé polovině 13. století.²⁷ Poslední léta vlády Václava I. byla ve znamení větší pasivity panovníka.²⁸ Proto lze s největší pravděpodobností umístit založení Kolína nad Labem jako města do 50. let 13. století.

Kolín byl původně vysazen na magdeburském právu. Dlouho si jej ale nepodržel a zřejmě ve spojitosti s objevem stříbrných rud v okolí přešla městská komunita snad někdy v 80. či 90. letech 13. století k právu jihlavskému, jež bylo lépe uzpůsobeno pro rozvoj města úzce spjatého s horní činností.²⁹ Kolín i Čáslav před vznikem Kutné Hory aspirovaly na ovládnutí těžby stříbra v oblasti. V roce 1289 uzavřela tato města smlouvu o rozdělení polí působnosti.³⁰ Těsné kontakty i společné počátky při vytěžování rudného bohatství jsou

²² CDB V/1, s. 292n („omnia iura et libertate, que habent civitates nostre in Colonia et Churim, videlicet ius, quod habet Magdeburgensis civitas“). Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 7.

²³ K problematice zakládacích listin Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998, s. 130-133.

²⁴ Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 8. Listina byla vydána Jaroslavem ČELAKOVSKÝM v druhém dílu *Codexu iuris municipalis regni Bohemiae* (CIM II, č. 25, s. 84-86).

²⁵ Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 8.

²⁶ Vojtěch PRÁŠEK, *700 let města Kolína. Kolín 700 let*, Kolín 1957.

²⁷ Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 11, František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 150. K půdorysu středověkého města *ibidem*, s. 144-158.

²⁸ František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 64. K vládě Václava I. i vzniku středověkých měst viz Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002.

²⁹ František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 399.

³⁰ RBM II, č. 2729, s. 1193, Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 51.

v Kolíně i Kutné Hoře patrné ještě po delší čas, kdy si jasné prvenství vydobyla Kutná Hora. Známe náhrobní kámen Ruthardů z kolínského farního kostela sv. Bartoloměje. Dva synové královského mincmistra Eberharda byli také usazeni v Kolíně.³¹ Eberhardovi potomci kráčeli v rodinných šlépějích a také se orientovali na těžbu drahých kovů.³² Ostatně i v kolínských městských knihách se ještě na konci 14. století objevují četné vazby a kontakty mezi kutnohorskými a kolínskými rody.³³ Kolín si zřejmě po celý středověk zachoval výrazné vazby a ekonomický příklon k hornictví v oblasti, což je pěkně viditelné v žárlivém střežení si práv skladu dřeva plaveného po Labi, které bylo primárně určeno do kutnohorských dolů,³⁴ i ve vlastnictví venkovských dvorů kolínskými předními měšťany, kteří tak mohli dodávat potraviny zemědělsky neproduktivním horníkům.³⁵ Také ekonomicky silná židovská komunita v Kolíně naznačuje značný rozvoj finančnictví a obchodu.³⁶

Kolín se tedy záhy stal velice významným městem království. Svědčí o tom nejen velmi brzké postavení hradeb, ale i poměrně časté návštěvy Václava II. (1278-1305).³⁷ Město mělo velmi brzy kamenné domy a na náměstí kamenná loubí.³⁸ Důkazem významu města je však především zájem o Kolín při důležitých celozemských dějích. V roce 1285 vydal Václav II. „magnu chartu českých měst“. Příjemcem listiny byl Kolín, platnost byla však obecná.³⁹ Po nešťastné bitvě na Moravském poli uprchla královna Kunhuta nejprve do Kolína, aby posléze v sedleckém klášteře jednala s Rudolfem I. Habsburským (1273-1291).⁴⁰ Jednání se účastnil i správce země Ota V. Braniborský, který dlel 7. prosince 1278

³¹ Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 52.

³² František HOFFMANN, *Mincmistr Eberhard*, Pražský historický sborník 12, 1980, s. 72.

³³ Passim v MR a KSN, např. MR: 131v, s. 244, nebo testament Heřmana z Kutné Hory, 1378, č. 11 (MR: 11r, s. 21; KSN: 8v).

³⁴ Viz spor Kolínských s Kutnohorskými o sklad dříví v roce 1363 (CIM II, č. 404, s. 585-587) a nařízení Karla IV., aby Kolínští příměli sedleckého opata neklást žádné překážky plavení dřeva po Labi. (CIM II, č. 527, s. 686).

³⁵ Passim v Manuálu radním 1376-1401 a Knize soudnictví nesporného 1376-1401, např. MR: 186v, s. 354; MR: 288r, s. 557, KSN: 129rv. Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 39. K otázce venkovských držav měšťanů Jaroslav MEZNÍK, *Venkovské statky pražských měšťanů v době předhusitské a husitské*, Praha 1965.

³⁶ Vojtěch VANĚK, *K počátkům a nejstarším dějinám židovského osídlení ve středověkém Kolíně*, in: Michal Frankl a kol., *Židé v Kolíně a okolí*, s. 3-11.

³⁷ Např. vyprávění Petra Žitavského o Václavově definitivním rozhodnutí okamžitě založit zbraslavský klášter právě, když se král nacházel v Kolíně (ZBRASLAVSKÁ KRONIKA, s. 50). Václavovy návštěvy zřejmě souvisejí s královým zájmem o nedalekou těžbou. Samotná Kutná Hora ho ještě nebyla dostatečně rozvinuta, aby mohla hostit krále.

³⁸ Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 12. Zmiňuje se o něm ve své syntéze i František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 172n.

³⁹ CIM II, č. 36, s. 99-101, RBM II, č. 1346, s. 580n., František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 70n.

⁴⁰ Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 44.

v Kolíně.⁴¹ V září 1307 se v rámci bojů o českou korunu pokusil město dobýt Albrecht I. Habsburský (1306-1307), ale Kolín se pod velením Jaroslava ze Žerotína ubránil.⁴² Na podzim roku 1310 se po neúspěšném pokusu o dobytí Kutné Hory Jan Lucemburský s vojskem obrátil na Kolín. Měšťané mu však neotevřeli brány s výmluvou, že se budou řídit rozhodnutím Prahy.⁴³ Všechny tyto události jsou samozřejmě svázány se zájmem o kutnohorské doly. Ty však nelze oddělit ani od Kolína. Silně opevněné město, které bylo schopno odolat i mohutnému obležení, tvořilo ochranu pro hornické sídliště. Kromě vazeb na kutnohorské doly dávala Kolínu poloha u řeky v úrodné krajině na staré, významné stezce na Moravu⁴⁴ značný potenciál rozvoje obchodu i řemesel. O strategickém významu města vypovídá i nařízení Karla IV. z roku 1362, že má být v Kolíně uložena výzbroj pro 400 ozbrojenců, což bylo společně s Hradcem Králové a Plzní nejvyšší množství z královských měst.⁴⁵

Kolín získával postupně jako jiná královská města od panovníka jednotlivá privilegia. Důležitým rokem pro město byl nástup Jana Lucemburského (1310-1346) na český trůn roku 1310. Kolínští nejprve odmítli mladému Lucemburkovi otevřít brány, když o to po neúspěchu u Kutné Hory žádal. Po zisku Prahy a uznání českým králem Jan Kolínu za trest odebral sklad kupeckého zboží ve prospěch Nymburka. Ovšem krátce nato jej městu vrátil.⁴⁶ Stejněho dne (tj. 31. 12. 1310) druhou listinou potvrdil městu všechna dřívější práva a privilegia a navíc mu udělil právo čtrnáctidenního výročního trhu k počtě patrona farního kostela svatého Bartoloměje a zavázal se, že město ani důchody z něj nikdy nezastaví.⁴⁷ V roce 1331 král Jan vyrovnal výši daní obyvatel předměstí s měšťany.⁴⁸ Pro mou studii jsou důležitá privilegia z 19. září 1372, kdy dal Karel IV. (1346-1378) kolínským měšťanům i obyvatelům platícím městské poplatky právo určit svůj majetek příbuzným, když nebudou mít přímého dědice,⁴⁹ dále právo volně prodávat, dávat a odkazovat svůj majetek laickým osobám a právo na dědictví i bez testamentu

⁴¹ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 16, Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007, s. 49.

⁴² Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 19, Josef ŠUSTA, *České dějiny II/1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935, s. 729n.

⁴³ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 19n.

⁴⁴ K vývoji cest v oblasti a vlivu Kolína Ivan VÁVRA, *Trstenická stezka*, HG 6, 1971, s. 77-132.

⁴⁵ CIM II, č. 399, s. 577-9, Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 46. Silné opevnění a ozbrojení Kolína jistě souvisí s blízkostí Kutné Hory i polohy na cestě do středu Čech podél Labe.

⁴⁶ CIM II, č. 92, s. 165n.

⁴⁷ Ibidem, č. 93, s. 166-168.

⁴⁸ Ibidem, č. 160, s. 274n.

⁴⁹ Ibidem, č. 460, s. 652.

po příbuzných bez legitimních dědiců.⁵⁰ V roce 1381 svěřil král Václav IV. (1378-1419) rychtáři, přísežným a měšťanům Kolína právo poprav y v kolínském kraji.⁵¹ V roce 1385 udělil Václav IV. městu pondělní týdenní trh na maso a chléb⁵² a v roce 1391 právo mílové.⁵³

V čele města stál zpočátku dědičný rychtář jako zástupce panovníka. Prvním známým kolínským rychtářem je jistý Jindřich. Jeho nástupcem byl Gisilbert.⁵⁴ Rychtář jako panovníkův zástupce měl především soudní pravomoc nad městem. Předsedal městskému soudu, který se konal několikrát do roka.⁵⁵ V čele městské obce stála městská rada. Sestávala se z 12 členů, přísežných, kteří byli voleni na jeden rok. V roce 1337 král Jan rozhodl, že v nové radě má vždy zůstat šest přísežných z rady minulé.⁵⁶ V jejím čele stál purkmistr, v kterémžto úřadu se měli jednotliví přísežní v průběhu roku střídát. V realitě však k takovému pravidelnému střídání nedocházelo. Dle výzkumu Marie Bláhové se střídali v úřadu purkmistra jen třikrát do roka a to zřejmě déle v radě působící jedinci.⁵⁷ Městská rada si postupem času získala na úkor rychtáře hlavní postavení ve městě.⁵⁸ V období let 1376-1401 již hrála v Kolíně jasně prim.⁵⁹ Ještě ve 40. letech však neměla, jak se zdá ze studia městského písemnictví, příliš významné postavení.⁶⁰ Ke zlomu tedy došlo někdy v polovině 14. století, možná v souvislosti s ničivým požárem roku 1349, který citelně zasáhl i městské písemnosti. Zájem o rychtu byl zřejmě poté pro její bohaté nadání spíše ekonomického rázu.⁶¹ Ve zkoumaném období rychtu držel nejprve Mikuláš Brukkenmeister, který ji roku 1387⁶² prodal Ondřeji Clamorovi řečenému Geschrey, jenž je doložen kolínským rychtářem ještě v roce 1412.⁶³ Nejstarší užití městské

⁵⁰ Ibidem, č. 474, s. 658.

⁵¹ Ibidem, č. 572, s. 735.

⁵² Ibidem, č. 603, s. 768n.

⁵³ Ibidem, č. 645, s. 830n.

⁵⁴ Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 35.

⁵⁵ Marie BLÁHOVÁ, *Nejstarší městská kniha města Kolína*, in: Lubomír Vebr (ed.), *In memoriam Zdeňka Fialy – Z pomocných věd historických*, s. 131.

⁵⁶ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 20n.

⁵⁷ Marie BLÁHOVÁ, *Nejstarší městská kniha města Kolína*, in: Lubomír Vebr (ed.), *In memoriam Zdeňka Fialy – Z pomocných věd historických*, s. 131.

⁵⁸ K vývoji městské samosprávy Jiří KEJŘ, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, s. 227-244, a František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 404-416.

⁵⁹ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, s. 14-16.

⁶⁰ Marie BLÁHOVÁ, *Nejstarší městská kniha města Kolína*, in: Lubomír Vebr (ed.), *In memoriam Zdeňka Fialy – Z pomocných věd historických*, s. 132.

⁶¹ CIM II, č. 144, s. 240-242. Výčet má i Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 25n.

⁶² CIM II, č. 617, s. 786n.

⁶³ Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 35.

pečeti známe k roku 1277. Kromě této velké pečeti mělo město i pečeť malou, jejíž typář se dochoval dodnes. Datace tohoto typáře je však nejistá. Pochází buď ze 14., nebo až 15. století.⁶⁴ Městský písař je doložen k roku 1295.⁶⁵ Nejstarší zachovaný zlomek městské knihy (manuálu radního) pochází z let 1341-1355,⁶⁶ k němuž Marie Bláhová přiřadila druhý zlomek z let 1356 až 1358.⁶⁷ K vývoji kolínského správního písemnictví se pokusím vyjádřit více v příští kapitole, zabývající se zasazením zkoumaných městských knih do obecného kontextu.⁶⁸

Kolín nad Labem tedy byl ve 14. století jedním v předních královských měst v Čechách. Základem městské ekonomiky tvořil obchod s Kutnou Horou i okolím. Dle rozboru zmínek o řemeslech v Kolíně, největší míru specializace zaznamenala řemesla potravní a oděvní. Rozvinutá byla i řemesla dřevozpracující.⁶⁹ Pro 14. století se odhaduje, že v Kolíně žilo asi 2 000 až 3 000 obyvatel. Rozloha intravilánu byla asi sedm hektarů.⁷⁰ Národnostní složení není jednoduché určit. Často se mluví o „německém ostrůvku“ v české oblasti.⁷¹ Většina jmen významnějších měšťanů, zachycených v městských knihách, jsou německého původu.⁷² Mimo latinu se zápisy v knihách objevují i německy, a to především v souvislosti s významnějšími ústními svědectvími.⁷³ Proto lze říct, že elity Kolína byly před husitskou revolucí německé. K prudkému zvratu došlo během husitské revoluce, kdy tento „německý ostrůvek“ zanikl. Střední vrstvy se naopak více projevují jmény českými. Chudina, která je nejhůře pramenně podchytitelná, je česká. Jazykově německý charakter města je tedy dán mocenskou a ekonomickou převahou úzké vrstvy

⁶⁴ *Ibidem*, s. 36.

⁶⁵ *Ibidem*, s. 34.

⁶⁶ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, přetisk z Časopisu Matice moravské 41, Brno 1917.

⁶⁷ BLÁHOVÁ, M., *Nejstarší městská kniha města Kolína*, in: Lubomír Vebr (ed.), *In memoriam Zdeňka Fialy – Z pomocných věd historických*, Praha 1978, s. 117-139.

⁶⁸ Viz kapitola č. 2 Kolínské městské knihy v kontextu středověkého městského písemnictví v českých zemích.

⁶⁹ Zdeněk BISINGER, *Kolínské řemeslo a obchod ve 14. století*, Středočeský sborník historický 5, 1970, s. 133-135. Všechna tři řemeslná odvětví, zvláště však potravní ve spojitosti s venkovskými majetky předních měšťanů, potvrzují hypotézu Kolína jako důležitého obchodního partnera a dodavatele základních potřeb kutnohorským havířům.

⁷⁰ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 23.

⁷¹ Společně s Kutnou Horou, Čáslaví a Chrudimí, František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 371. Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 16, pojmenoval kapitolu o kolínských dějinách do roku 1419 jako Kolín německý.

⁷² Seznam jmen z kolínských knih poslední čtvrtiny 14. století Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 29-31.

⁷³ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, s. 11.

německého původu ve vedení města.⁷⁴ Výraznější podíl německého obyvatelstva ve městě je dán navázaností na hornictví jak v Kutné Hoře, tak staršími vazbami na Jihlavu.⁷⁵ Ve městě, jak bylo již psáno výše, sídlila také svou početností průměrná, avšak ekonomicky velmi zdatná židovská komunita.⁷⁶

O duchovní život a správu města se starala kolínská farnost při kostele svatého Bartoloměje. Patřila k nejbohatším farám v zemi, a tudíž vyhledávaným. Podle rejstříku papežských desátků k roku 1367 měl kolínský děkan zaplatit 2 kopy grošů, což byla částka, jíž se rovnala z mimopražských far pouze českobudějovická.⁷⁷ Proto kolínskou farnost často uděloval panovník jako její patron svým dvořanům. Když v poslední třetině 13. století došlo k zavedení děkanátů, Kolín se stal nejpozději ve 14. století jedním z nich. Patřil rozlohou k menším v kouřimském arcijáhenství. Ve 2. polovině 14. století pod něj spadalo až 29 far.⁷⁸

Samotný kostel svatého Bartoloměje je pozoruhodné architektonické dílo svědčící o významu města.⁷⁹ Se stavbou se započalo již v 60. letech 13. století. Huť navazovala především na říšské vzory, o čemž svědčí dvě osmiboké věže z konce 13. století. Tato první fáze stavby se vyznačuje kvalitní sochařskou výzdobou, např. tympanon v interiéru se jménem rychtáře Gisilberta. V roce 1349 poškodil chrám velký požár města. Snad z iniciativy kolínských farářů Theodorika Janova z Klatov a Ondřeje Eberlínova z Vysokého Mýta, obou častých návštěvníků Prahy, byla k obnově i zušlechtění chrámu přivedena dvorská huť pod vedením Petra Parlěře.⁸⁰ Huť postavila mezi léty 1360 a 1378 nový chór. Tím se ale stavba nezastavila. Pokračovala dále, jak se dozvídáme mimo jiné i z testamentů.⁸¹ Do parlěrovské období stavby spadá i cyklus čtyř unikátních vitráží, které

⁷⁴ Pro Staré Město pražské pěkně zpracoval Jaroslav MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990, s. 105-114.

⁷⁵ Vzájemné kontakty lze sledovat i na konci 14. století v MR a KNM. Spojení s Jihlavou potvrzují i synové mincmistra Eberharda usazení v Kolíně, viz František HOFFMANN, *Mincmistr Eberhard*, Pražský historický sborník 12, 1980, s. 72.

⁷⁶ Vojtěch Vaněk, *K počátkům a nejstarším dějinám židovského osídlení ve středověkém Kolíně*, in: Michal Frankl a kol., *Židé v Kolíně a okolí*, s. 3-11.

⁷⁷ RDP, s. 59; Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 45n., Stanislav PETR, *Církevní správa v královském městě Kolíně ve 14. století*, in: Vladimír Rábík a kol., *Vývoj církevní správy na Slovensku*, Krakov 2010, s. 257.

⁷⁸ Stanislav PETR, *Církevní správa v královském městě Kolíně ve 14. století*, in: Vladimír Rábík a kol., *Vývoj církevní správy na Slovensku*, s. 256.

⁷⁹ K chrámu sv. Bartoloměje Vladimír RIŠLÍK, *Chrám svatého Bartoloměje v Kolíně*, Kostelní Vydří 2007.

⁸⁰ Jiří KUTHAN, *K Parlěrovu chóru kostela sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem*, in: Jiří Kuthan, *Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Umělecké dílo jako projev vládařské reprezentace a symbol státní identity*, Praha 2008, s. 428.

⁸¹ Jednotliví měšťané odkazují různé částky i na stavbu farního kostela viz. Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 44n.

byly zřejmě součástí cyklu ze života Ježíše Krista a Panny Marie.⁸² V kostele byla postupně zřízena řada kaplí, jejichž patrony byly bohatí kolínští měšťané.⁸³

Druhým duchovním centrem města byl dnes již neexistující dominikánský konvent s kostelem P. Marie, poprvé doložený roku 1295.⁸⁴ Jeho přesná poloha je nejistá. S určitostí stál v severozápadní části města u „klášterské brány“, avšak je obtížné určit, zda se nacházel uvnitř hradeb, či vně. Snad svým areálem přiléhal z vnitřní strany k městskému opevnění.⁸⁵ Postaven byl v raně gotickém slohu konce 13. století, ale úpravy probíhaly po celé 14. století (jak ukazují i odkazy na stavbu konventu).⁸⁶ Klášter zaznamenal rozkvět spolu s městem. Život této církevní instituce ukončily husitské války. V dubnu 1421 byl konvent vypálen a mniši upáleni.⁸⁷

K dalším významným institucím města patřily ještě špitál, škola a lázně. První zmínku o špitálu máme z roku 1359. Sídlil při kostelu sv. Jana Křtitele na kutnohorském (pražském) předměstí. Byl financován z darů a odkazů a na konci 14. století již měl značný majetek.⁸⁸ K osmdesátým a devadesátým létům 14. století máme doložený ještě „dům chudých“ na předměstí před klášterskou branou. Další zprávy bohužel k této instituci chybí.⁸⁹ Městská škola byla v Kolíně již v první polovině 14. století a nacházela se v domě za chrámem sv. Bartoloměje.⁹⁰ Ze školních správců jsou známi z roku 1378 Martin, z let 1385 a 1387 Ondřej a od roku 1387 Jan, *rector scholarum*. Byl to velmi bohatý měšťan a sladovník, dlouholetý člen městské rady a patron jednoho z oltářů chrámu svatého Bartoloměje.⁹¹ Nejen hygienický, ale i společenský účel měly lázně. Zvláště v době předhusitské došlo k velkému rozvoji lazebnictví. V Kolíně víme z této doby o třech lázních.⁹²

⁸² Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 20.

⁸³ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 47-50.

⁸⁴ Stanislav PETR, *Církevní správa v královském městě Kolíně ve 14. století*, in: Vladimír Rábík a kol., *Vývoj církevní správy na Slovensku*, s. 262.

⁸⁵ Pokusy o lokalizování zaniklého konventu shrnul a vlastní hypotézu podal Vojtěch VANĚK, *Kolínský klášter dominikánů ve zmínkách středověkých městských knih*, *Lapis refugii* 1/2004, s. 15-19.

⁸⁶ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 53.

⁸⁷ Stanislav PETR, *Církevní správa v královském městě Kolíně ve 14. století*, in: Vladimír Rábík a kol., *Vývoj církevní správy na Slovensku*, s. 263.

⁸⁸ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 54n.

⁸⁹ Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 40.

⁹⁰ Viz zápis k 25. prosinci 1345 ve Vojtíškově edici zlomku kolínských městských knih, Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomacím městských knih českých*, s. 37.

⁹¹ Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 43.

⁹² Zdeněk BISINGER, *Kolínské lázeňství v průběhu staletí*, *Archivní prameny Kolínska* 1991, s. 12-23, Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 43.

2. Kolínské městské knihy v kontextu středověkého městského písemnictví v českých zemích

Ke správnému uchopení studované látky je vždy zásadní poznání povahy, okolností vzniku a kontextu zkoumaného pramene. Proto se v této kapitole pokusím stručně nastínit vývoj městského písemnictví ve středověkých Čechách a zasadit kolínské městské knihy do jeho kontextu. Dále bude nutné provést diplomatický rozbor nevydaného pramene.

Vznik městské písemné agendy samozřejmě souvisí se správou města. Jak napsal novoměstský písař Prokop: „Slyšený ztrácí se hlas, napsané slovo trvá.“⁹³ Proto k sobě brzy potřebovali rychtář, posléze i přísežní písaře. Nejprve byl ve městě pouze rychtářův písař, ale s postupujícím přechodem moci od rychtáře k městské radě v první polovině 14. století ustupoval i onen do pozadí ve prospěch písaře radního. V Praze byli již koncem 13. století pro značnou agendu notář (*notarius*), písař (*scriba*) a pomocník.⁹⁴ I v dalších královských městech jsou doloženi městští písaři, v Kolíně je tomu tak v roce 1295.⁹⁵ Písaři byli najímáni na dobu neurčitou, avšak bylo možno z obou stran ukončit jeho působení.⁹⁶ Postavení písaře lze srovnat s postavením faráře ve městě.⁹⁷ Kromě platu a naturálií dostával i tzv. *bibales* (spropitné). Dalšími jeho příjmy byly podíly z poplatků za projednání a sepsání jednotlivých záležitostí. U měšťanů písaři právě nejvíce vynášelo sepsání závětí a pozůstalostních inventářů.⁹⁸ Písařům byly kladeny nároky na vzdělání. Vedení městských knih a agendy se písaři učili ze starších vzorů, jak nás poučují některé marginální poznámky v knihách. Později v 15. století to bylo vyučováno i na univerzitě. Autor praktické příručky *Praxis cancellariae* novoměstský písař Prokop měl v polovině 15. století na pražské univerzitě přednášky.⁹⁹ Někteří písaři se zapsali pro své vzdělání výrazněji do dějin, na příklad autor známé právní knihy města Brna z poloviny 14. století písař Jan nebo ještě známější notář Jan z Gelnhausenu.¹⁰⁰

⁹³ František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 417.

⁹⁴ *Ibidem*, s. 417.

⁹⁵ JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 36.

⁹⁶ Pro Kolín se dochoval zápis v manuálu radním o přijetí nového písaře Štěpána z Kutné Hory i s vyměřením jeho příjmů, MR: 2v, s. 4. Pro plné znění citace viz Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomacie městských knih českých*, s. 24.

⁹⁷ František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 419.

⁹⁸ *Ibidem*, s. 419.

⁹⁹ Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, zvláštní otisk z Věstníku České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 24, Praha 1916, s. 10.

¹⁰⁰ František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 425.

Samotná městská agenda vznikala postupně od poloviny 13. století současně se vznikem měst. Nejprve byla pořízení zachycována formou zpečetěných listin. Nejstarší známá kolínská pečeť se datuje k roku 1277.¹⁰¹ Od noticií, písemného dosvědčení právního aktu o nemovitém majetku, se dospělo záhy v hospodářsky vyspělejších městech k dispozitivním listinám.¹⁰² Od posledních desetiletí 13. století začaly listiny nahrazovat pro čím dál větší intenzitu městské agendy úřední knihy. První takováto kniha je doložena v Praze k roku 1279 nebo 1280.¹⁰³ Nejstarší dochovanou knihou je opět pražský *Liber vetustissimus* z roku 1310, těsně následovaný knihou Nového Bydžova vedenou od roku 1311. V Chebu je dochována také od roku 1310 kniha psanců. Z 30. let 14. století je známá kniha privilegií a testamentů města Plzně, vedená od roku 1339. Ze 40. let pak jsou kniha statutů Litoměřic a dále městské knihy brněnské, lounské a olomoucké.¹⁰⁴ Zápis do knihy nebyl povinný. Záleželo na měšťanovi, zda si chtěl právo tímto způsobem pojistit. Do druhé poloviny 14. století zůstala základním průkazným prostředkem listina¹⁰⁵ a průkaznost knihového záznamu ji zcela nahrazovala od přelomu 14. a 15. století.¹⁰⁶ Městské knihy vznikaly v Čechách na základě vzorů cizích, zejména saských. Zpočátku byla vedena pouze jedna jediná kniha, do níž bylo zapisováno chronologicky vše. Jednalo se o záležitosti veřejnoprávní (jako statuta, obecní počty) i soukromoprávní, z nichž se zaznamenávaly záležitosti jak nesporné, tak i sporné a trestní.¹⁰⁷ Nevýhodou však byla nepřehlednost, a proto došlo k dělení na oddíly podle druhů záznamů. Ve zkoumaném kolínském manuálu radním z poslední třetiny 14. století se nachází kombinace obou metod. V základu je veden chronologicky, ovšem jeden z písařů se pokusil o změnu systému k tématickému členění. Toto bylo však záhy opuštěno ve prospěch původní chronologie.¹⁰⁸ Později městská kancelář přistoupila k zapisování určitých druhů zápisu do specializovaných knih.¹⁰⁹ Do finančních knih se řadily rejstříky městské sbírky (*losungy*) či různých jiných dávek. Kancelářské knihy se specializovaly až během 15.

¹⁰¹ Ladislav JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 36.

¹⁰² František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 421.

¹⁰³ Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Práce z Archivu Akademie věd. Řada B, svazek 17, Praha 2004, s. 11.

¹⁰⁴ Marie BLÁHOVÁ, *Nejstarší městská kniha města Kolína*, in: Lubomír Vebr (ed.), *In memoriam Zdeňka Fialy – Z pomocných věd historických*, s. 133.

¹⁰⁵ František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 421.

¹⁰⁶ Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, s. 24.

¹⁰⁷ *Ibidem*, s. 11n.

¹⁰⁸ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, s. 9n.

¹⁰⁹ Vývoj a specializaci správních knih města Litomyšle nedávno zpracoval František HOFFMANN, *Správa a městské knihy litomyšlské od 14. do 16. století*, SAP 57/2, 2007, s. 451-557.

století a zvláště v 16. století. Složitější je případ knih vycházejících ze soudní kompetence civilní i trestní.¹¹⁰ Na základě jejich členění a zkoumání se v dřívější historiografii dokazoval údajný základní moment vývoje městské samosprávy ve sporech o kompetenci a vůdčí postavení ve městě mezi rychtářem a městskou radou.¹¹¹ Ač se správní vývoj ve městech vyznačoval přechodem moci z rukou rychtáře do rukou městské rady a přísazných, pozdější bádání zrelativizovalo myšlenku ostrých sporů a bojů mezi oběma složkami městské vlády.¹¹² Mezi takto specializované knihy se zařadily i knihy testamentů, nejstarší známou je plzeňská již z roku 1339,¹¹³ Brno ji mělo od roku 1391.¹¹⁴

Kolínský manuál radní a kniha soudnictví nesporného, jak jsou nyní označovány, jsou uchovány ve Státním okresním archivu v Kolíně. Nemají své inventární číslo. Obě dvě knihy zahrnují léta 1376 až 1401 s drobnými přesahy do okolních let jednotlivými zápisy na počátku a margináliemi na konci knihy.¹¹⁵ Navazují na starší městskou knihu z poloviny 14. století, která se však dochovala jen v torzovitém zlomku vydaném Václavem Vojtíšekem¹¹⁶ a Marií Bláhovou.¹¹⁷ Knihy z let 1376 až 1401 ještě na svoji edici čekají.¹¹⁸ Stejně tak i na hlubší a systematický rozbor a studium. O knihách měly povědomí již práce 19. století, avšak jedná se o pouhé zmínky o jejich existenci.¹¹⁹ Nikdo z autorů je jako pramen neužil. Částečně tak učinil Josef Vávra při psaní svých obsáhlých *Dějiny královského města Kolína nad Labem*. Ovšem, jak se zmiňuje v úvodu, využil pouze výpisků JUDr. Antonína Cyvína, které mu doktor práv poskytl. Sám ke knihám přístup neměl, protože se v té době nacházely v zemském archivu v Praze.¹²⁰ Přesto lze ve Vávrově díle nalézt značné množství informací pocházejících z uvedených knih. Poznámky JUDr. Cyvína byly jistě velmi pečlivé. Prvním a stále posledním odborníkem,

¹¹⁰ František HOFFMANN, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, s. 421n.

¹¹¹ Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, s. 22n.

¹¹² Jaroslav MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*, s. 14-16.

¹¹³ Marie BLÁHOVÁ, *Nejstarší městská kniha města Kolína*, in: Lubomír Vebr (ed.), *In memoriam Zdeňka Fialy – Z pomocných věd historických*, s. 133.

¹¹⁴ Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, s. 144-146.

¹¹⁵ Rostislav NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310-1526*, AUC, Philosophica et historica 4, Praha 1963, s. 94n.

¹¹⁶ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomacie městských knih českých*, přetisk z Časopisu Matice moravské 41, Brno 1917.

¹¹⁷ Marie BLÁHOVÁ, *Nejstarší městská kniha města Kolína*, in: Lubomír Vebr (ed.), *In memoriam Zdeňka Fialy – Z pomocných věd historických*, Praha 1978, s. 117-139.

¹¹⁸ Pro úplnou edici horoval již v roce 1917 ve své studii Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomacie městských knih českých*, s. 6.

¹¹⁹ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomacie městských knih českých*, č. 5n, podává v poznámce č. 3 výčet badatelů 19. století, kteří se o kolínských knihách ve svých dílech zmínili.

¹²⁰ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 5.

který se zabýval v celistvosti kolínskými knihami z let 1376 až 1401 a provedl jejich diplomatickou analýzu, je Václav Vojtíšek.¹²¹ Již ve svém článku ke studiu městských knih se zmínil o významu těch kolínských.¹²² Následně provedl důkladný diplomatický rozbor obou pramenů. Z jeho výkladu budu vycházet i já s přihlédnutím k několika málo poznámkám dotýkajících se daných knih v pozdější literatuře zabývající se jinými dílčími problémy dějin Kolína.¹²³

Starší z obou knih, jež byla nejprve označena jako *Liber contractuum II*, známe pod označením manuál radní.¹²⁴ Václav Vojtíšek pramen definoval jako „knihu radní veskrze právním jednáním před městskou radou předsevzatým věnovanou.“¹²⁵ Jednalo se o knihu příruční, která byla uchovávána u městského písaře. Bylo možno do ní zapisovat všechna jednání, která se udála před městskou radou. Záznamy, které se odvolávají na městský soud, jsou právní pořízení, jež musela být předem zveřejněna před městským soudem (jako zejména koupě a prodeje), avšak záznam pochází z jejich následného prohlášení v radě. Z toho lze vidět vzájemné přesahy kompetencí městského soudu a rady, neboť je s postupným ústupem slavnostních, zahájených soudů ve prospěch soudů „radních“ nešlo přímočaře rozdělit.¹²⁶ Zápisy zaznamenával do knih písař na základě žádosti jedince a souhlasu městské rady. Záznamy měly tedy plnou právní moc průkaznou.¹²⁷ Podávaly svědectví o právním pořízení. Kniha má tudíž z diplomatického hlediska význam deklarativní a ne dispozitivní. Zrušit záznam bylo možno jen dohodou stran, rozhodnutím rady nebo splněním podmínek. Býval o tom pořízen nový záznam a starý byl někdy mřežován. Škrty se ovšem směly dít jen se svědectvím rady.¹²⁸ Zápisy jsou rozmanité povahy. Objevují se městská práva, opisy listin, koupě a prodeje domů, masných krámů i polností, zahrad a dvorů, smlouvy přátelské a urovnání arbitrů, dohody

¹²¹ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomacie městských knih českých*, přetisk z Časopisu Matice moravské 41, Brno 1917.

¹²² Václav VOJTÍŠEK, *O studiu městských knih českých*, s. 21: „Zajímavý projev postupu ve vývoji jsou dvě knihy kolínské od r. 1376, jež jsou dokladem stavu – jinde nejsou zachovány příklady tak zřetelné již z té doby – jaký nám ukazují později městské knihy pražské a Praxi cancellariae Prokopa písaře; je-li jedna z nich manual běžný, je druhá manual autentický, obsahující většinu zápisů knihy první přepsaných pro věčnou paměť.“

¹²³ Např. Vojtěch VANĚK, *K počátkům a nejstarším dějinám židovského osídlení ve středověkém Kolíně*, in: Michal Frankl a kol., *Židé v Kolíně a okolí*, s. 5-8.

¹²⁴ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomacie městských knih českých*, s. 7.

¹²⁵ *Ibidem*, s. 22.

¹²⁶ Ludmila SULITKOVÁ, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, s. 23n.

¹²⁷ *Ibidem*, s. 24.

¹²⁸ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomacie městských knih českých*, s. 18n.

o věnu, přiznání dluhů i kvitance na ně a podobně. Z dědické praxe se objevují kromě testamentů a odkazů záznamy o přijetí odkazů, darech *inter vivos* i *causa mortis*.¹²⁹ Jedná se vesměs o záznamy soukromoprávní podstaty. I v zápisech týkajících se trestního práva, jako zabití, jde o soukromoprávní povinnosti vyplývající z narovnání mezi pachatelem a příbuznými obětí. Výjimku tvoří několik málo záznamů pamětní povahy, jako např. důtka od královského hofrychtěře městské radě roku 1385 za to, že neohlásila zpronevěru spáchanou radním Janem Welczilem, nebo statuta o sladovnách, vaření piva a trhu z roku 1390 či záznamy o městských zbraních.¹³⁰ Některé zápisy mají formu listiny (přepsané do knihy), avšak v drtivé většině případů se jedná o pouhé poznámky.¹³¹ Zápisy se netýkají jen samotného Kolína, ale i okolních vesnic (kolínský šos). Další „teritoriální rozšíření“ zaznamenaly zápisy v kolínských knihách po roce 1381 v souvislosti s udělením městu práva popravu pro kolínský kraj králem Václavem IV.¹³²

Manuál radní má 317 papírových fólií o rozměrech asi 225x295 mm.¹³³ Obsahuje původní paginaci na 185 listech, ovšem číslo XXI je uvedeno dvakrát a listy 49-59 chybí. Listy jsou ve složkách po deseti, asi od folia 200 po osmi i šesti a na konci knihy po dvanácti. Papíry nesou vodní znamení, do folia 268 v podobě hlavy vola se čtyřramennou hvězdou na prutu mezi rohy, poté kostelní zvon se srdcem s třemi uchy. Řazení záznamů je chronologické s vyznačenými léty při jejich začátku. Zdá se, že písař si zpočátku psal koncepty na volné listy a posléze je úhledně přepisoval do knihy. O tom svědčí občasné přerušovaný chod svátků a dní v týdnu zápisy lehce staršími či mladšími. A například i to, že k záznamu z roku 1379 je hned následně zapsána kvitance splaceného dluhu z roku 1380 jako samostatný zápis. To může vést k datačním problémům, neboť množství zápisů nenese přesnou dataci (často pouhé *actum ut supra*) a právě s takovýmito drobnými porušeními chronologie je značně až nemožné určit jisté datum vzniku záznamu.¹³⁴ Zápisy jsou vedeny do předem připraveného rámce s volnými okraji na případné marginálie. Přiléhají těsně k sobě a jsou označovány značkou paragrafu před začátkem záznamu. Užitě písmo je minuskulní kurzíva pozdního středověku.

¹²⁹ K různým možnostem převodu majetku po smrti v Kolíně viz níže kapitola Testament a jiné formy dědické praxe v Kolíně v poslední čtvrtině 14. století.

¹³⁰ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, s. 10-12.

¹³¹ *Ibidem*, s. 17.

¹³² *Ibidem*, s. 12.

¹³³ Diplomatický rozbor manuálu radního podává Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, s. 7-10.

¹³⁴ K nejistému datování v kolínských knihách i Vojtěch VANĚK, *K počátkům a nejstarším dějinám židovského osídlení ve středověkém Kolíně*, in: Michal Frankl a kol., *Židé v Kolíně a okolí*, s. 5-8.

Při psaní knihy se vystřídalo více písařů. První písař se uplatnil až do folia 49. Zpracoval tedy léta 1376 až 1381. Začátek knihy označil pouze jednoduchou iniciálou a datem roku 1376. Jeho písmo je kolmé a úhledné. Od folia 60 (folia 49-59 jsou ztracena) psal do knihy jiný písař. Zápisy dovedl až do folia 180, tj. do roku 1392. Jeho písmo je nepravidelné a značně se mění podle rychlosti psaní, pera i prostoru k zápisu. Charakteristická jsou pro něj některá písmena a ligatury. Na několika záznamech v období působení druhého písaře se objevuje ještě ruka jiného písaře, který se ale dále neobjevuje. Od folia 180 se ujal vedení knihy nový písař jménem Augustin, který od folia 183 změnil způsob jejího vedení. Místo původního chronologického zavedl systém abecední. Pro každé písmeno vyhradil několik listů a na ně byly zapisovány záznamy podle předmětu jednání nebo podle jména jednající strany. Testamenty byly tedy řazeny pod písmeno T. Za poslední písmeno byla zařazena *Acta judeorum*.¹³⁵ Písař Augustin psal pevným větším písmem zaokrouhlených tvarů. Ovšem v Kolíně působil jen velmi krátký čas a ještě téhož roku byl nahrazen písařem novým. Ten psal taktéž větším písmem a dodržoval Augustinův dosti nešťastný způsob vedení knihy až do roku 1395, kdy jej opustil. Další písař Ondřej pak vyplnil Augustinem vynechané místo a poté pokračoval v zápisech let 1395 a 1396 chronologicky na foliích 239 až 245. Na listech 246 až 266 se nachází osobní rejstřík pro prvních 180 folií, pořízený druhým písařem knihy. Od folia 267 až do folia 275 (26. července 1397) pokračuje písař Ondřej svým drobnějším zaokrouhleným písmem. Poté se objevili ještě dva písaři, první sepsal listy 275 až 284 (1397 – počátek 1398) a druhý 284 až 288. Potom se vrátil písař Ondřej, který dovedl knihu až do konce, tj. na sklonek roku 1401.

Jazykem knihy je především latina. Obsahuje však řadu chybných tvarů i anakolutů, které se dají vysvětlovat okamžitým zapisováním záznamů do knihy nebo v případě prvního písaře svedením běžnými formulami při přepisování konceptů. Druhým a mnohem méně častým jazykem manuálu je němčina. Ta se objevuje především v souvislosti s ústními výpověďmi více ovlivněnými promluvou jednotlivých stran, např. svatební smlouvy, ale i testamenty. Dále němčina probleskuje ve jménech a názvech řemesel i míst.¹³⁶

¹³⁵ Autor naznačuje, že nový systém by mohl mít vazbu na vedení městských knih v Jihlavě, kde byl také užíván abecední systém a byla vedena zvláštní *Acta judeorum*, Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, s. 9.

¹³⁶ *Ibidem*, s. 10n.

Druhým z dochovaných kolínských pramenů pro léta 1376 až 1401 je tzv. *Liber contractuum I*, nyní označovaný jako kniha soudnictví nesporného.¹³⁷ Kniha přejímá zápisy z knihy první, tj. manuálu radního, v jejich původních formulacích i pořádku (zachovává i abecední členění písaře Augustina v příslušné části). Do knihy nebyly kromě židovských zápisů pojaty veškeré pamětní a pak záznamy mřežované. U zčásti mřežovaných záznamů písař přepsal jen část nemřežovanou. Nejednou se písař dopustil chyby při opisování jmen. Pomocí rozboru (ne)přebírání mřežovaných zápisů do knihy lze datovat počátek jejího sepisování na léta 1395 až 1399.¹³⁸ Přepisování nebylo dokončeno současně s manuálem radním, nýbrž později. Do knihy soudnictví nesporného nebyly tedy pojaty záznamy dočasné, které byly v blízké době vyplněny, např. závazky splacení dluhů. Přepsané, především trvalé záznamy, jsou tedy málokdy rušeny a mřežovány. Pokud se tak děje, postup je totožný jako v manuálu radním. V knize se objevují i některé záznamy, které neznáme z knihy první, neboť se nacházely na dnes ztracených foliích.¹³⁹

Kniha soudnictví nesporného se sestává ze 159 folií o rozměrech 220x307 mm. 157 z nich je paginováno pravděpodobně v 19. století. Kniha nebyla psána současně s manuálem radním, ale s jistým časovým zpožděním. Byla sepsána jedním písařem, neznámým z knihy první. Jeho styl písma odpovídá kurzívě z konce 14. století. Je pravidelné, úhledné se značně zaokrouhlenými tahy. Charakteristickými písmeny jsou *a*, v těžko rozpoznatelné od *b*. Iniciály zápisů bývají opatřeny ozdobami.¹⁴⁰

Když se podíváme na obě kolínské knihy v perspektivě středověkých městských knih celého českého království, vyplyne nám závěr, že kolínské městské písemnictví bylo na konci 14. století již značně rozvinuté a zcela pod správou městské rady, která držela ve městě hlavní moc.¹⁴¹ Jejím základním prostředkem k pozdějšímu prokazování rozhodnutí a jednání byl manuál radní běžný vedený městskou kanceláří. Od poloviny 90. let 14. století byla psána ještě kniha druhá, nyní označovaná jako kniha soudnictví nesporného. Její funkcí bylo uchovat zápisy s věčnou platností. Jedná se tedy o knihu věčnou.¹⁴² Byla to kniha reprezentativnější než manuál radní. Byla sepisována s větší snahou o estetickou stránku vzhledem k jejímu určení. Dochované knihy však nejsou

¹³⁷ Rostislav NOVÝ, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310-1526*, s. 95.

¹³⁸ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, s. 20n.

¹³⁹ *Ibidem*, s. 21.

¹⁴⁰ Diplomatickým rozbořem druhé knihy se zabývá Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, s. 19n.

¹⁴¹ *Ibidem*, s. 22.

¹⁴² Tak je nazývána již v samotných pramenech, MR: 33r, s. 67; KSN: 24v; Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, s. 23.

prvními svého druhu vzniklými ve středověkém Kolíně. Zachovanému manuálu radnímu předcházela dnes ztracený, z něhož se podařilo nalézt dva zlomky.¹⁴³ Nedochovaný manuál radní sahá do 40. let 14. století, čímž se řadí k nejstarším známým městským knihám v Čechách.¹⁴⁴ Snad mu ještě předcházela manuál soudní teoreticky sestupující k roku 1320, ovšem zde již jde o pouhou hypotézu.¹⁴⁵ Také kniha soudnictví nesporného měla svou předchůdkyni, kterou potvrzuje již výše citovaný záznam z manuálu radního o zápisu do knihy věčné.¹⁴⁶

¹⁴³ Byly vydány, jak již bylo podotknuto, první z let 1341-1355 Václavem VOJTÍŠKEM, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, přetisk z Časopisu Matice moravské 41, Brno 1917, a druhý z let 1356-1358 Marií BLÁHOVOU, *Nejstarší městská kniha města Kolína*, in: Lubomír Vebr (ed.), *In memoriam Zdeňka Fialy – Z pomocných věd historických*, Praha 1978, s. 117-139.

¹⁴⁴ Marie BLÁHOVÁ, *Nejstarší městská kniha města Kolína*, in: Lubomír Vebr (ed.), *In memoriam Zdeňka Fialy – Z pomocných věd historických*, s. 133.

¹⁴⁵ *Ibidem*, s. 126n.

¹⁴⁶ MR: 33r, s. 67; KSN: 24v, Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, s. 26.

3. Testament jako pramen – problematika studia

Středověké testamentsy jsou studovány již dlouhý čas, přesto k metodice jejich využití stále existuje diskuze. Jako první se jimi začali zabývat již na přelomu 19. a 20. století právní historici.¹⁴⁷ Prvními aspekty studia tedy byla závěť jako právní akt, jeho kontinuita, nebo naopak diskontinuita s římským testamentsem v souvislosti s „renesancí“ římského práva ve středověku, vliv zvykového práva či práv převzatých ze zahraničí a konečně i dědické právo a praxe. Při zkoumání testamentsů nemohli tito právní historici pominout ani otázku zaznamenávání testamentsů a pravomocí, takže studovali i rozšíření notariátu v daném území.¹⁴⁸ Mezi prvními se zcela logicky takovýmto studiem testamentsů začala zabývat francouzská historiografie, zaměřující se na jih Francie, kde došlo k opětovnému rozkvětu římského práva díky antické provinciální tradici již v průběhu 12. století. Stěžejním dílem první generace těchto historiků je třetí díl práce Rogera Aubenase k dějinám soukromého práva s názvem *Testaments et successions dans les anciens pays de droit au Moyen Age et sous l'Ancien régime*.¹⁴⁹ Detailní výklad testamentsu jako právního aktu pro region města Montpellier podal i Louis de Charrin.¹⁵⁰ Právnímu aspektu testamentsů se věnoval ve své přemluvě k edici závětí kraje Forez i Laurent Boyer.¹⁵¹

Po právním zhodnocení začaly testamentsy přitahovat od 60. let minulého století pozornost v rámci rozvoje přístupů školy Annales i historiky zabývající se hospodářskými a sociálními dějinami. Největší úspěch však zaznamenaly závěti v poli zkoumání dějin mentalit, a to především zbožnosti a vnímání smrti. Několik kapitol věnoval testamentsům Philippe Ariès ve svých *Dějínách smrti*.¹⁵² Nejnověji pro období pozdního středověku vychází i z testamentsů ve výkladu chápání smrti Danièle Alexandre-Bidon.¹⁵³ Významným vědcem užívajícím závětí ke studiu vztahu lidí ve smrti byť pro období barokní zbožnosti byl Michel Vovelle.¹⁵⁴ Důležitost Vovellových prací pro bádání o testamentsech spočívá též v jeho metodologických úvahách k problematice využití kvantitativních pramenů a

¹⁴⁷ Henri AUFFROY, *Évolution du testament en France, des origines au XIIIe siècle*, Paris 1899.

¹⁴⁸ Roger AUBENAS, *Étude sur le notariat en Provence au Moyen Age et sous l'Ancien Régime*, Aix 1936.

¹⁴⁹ IDEM, *Cours d'histoire du Droit Privé, III. Testaments et successions dans les anciens pays de droit écrit au Moyen Age et sous l'Ancien Régime*, Aix 1954.

¹⁵⁰ Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, Ambilly 1961.

¹⁵¹ Laurent BOYER, *Introduction à l'étude du testament forézien, suivie des testaments enregistrés à la cour de Forez (1310-1313)*, Mâcon 1964.

¹⁵² Philippe ARIÈS, *Dějiny smrti I. Doba ležících*, Praha 2000, s. 234-248.

¹⁵³ Danièle ALEXANDRE-BIDON, *La mort au Moyen âge*, Paris 2008.

¹⁵⁴ Michel VOVELLE, *Piété baroque et déchristianisation en Provence au XVIIIe siècle. Les attitudes devant la mort d'après les clauses des testaments*, Paris 1973, IDEM, *La Mort et l'Occident. De 1300 à nos jours...*, Paris 1983.

statistiky.¹⁵⁵ Lingvistickým rozbořem slovníku testamentů hrabství Forez pro výklad jednotlivých aspektů jak správní praxe, tak zejména každodenního života se zabývala v 60. a 70. letech Marguerite Gonon.¹⁵⁶ Dnes již klasické dílo žáka Jacquese Le Goffa Jacquese Chiffoleaua z roku 1980 kladoucí si za cíl na základě studia testamentů zrevidovat pojetí zbožnosti „podzimu středověku“ Johana Huizingy¹⁵⁷ se řadí mezi nejlepší práce k tématu.¹⁵⁸ Taktéž článek stejného autora z roku 1984 ve sborníku z římského kolokvia k pramenům sociálních dějin je z metodologického hlediska velmi podnětný.¹⁵⁹ Náboženskými aspekty provenšálských testamentů se poté zabýval Louis Stouff.¹⁶⁰ V roce 1981 vydala svou první monografii ke středověkým testamentům profesorka univerzity Lyon II Marie-Thérèse Lorcín.¹⁶¹ Od té doby se v rámci studia středověkých dějin lyonské oblasti soustavně zabývá badáním o testamentech na základě variety mnoha různých metodologických postupů, jako např. správně-právního,¹⁶² hospodářsky-spoločenského,¹⁶³ náboženského¹⁶⁴ i demografického¹⁶⁵ a kulturního.¹⁶⁶ Marie-Thérèse Lorcín se také

¹⁵⁵ Michel VOVELLE, *Les attitudes devant la mort: problèmes de méthode, approches et lectures différentes*, Annales ESC 31, 1976, s. 120-132, IDEM, *Encore la mort: un peu plus qu'une mode?*, Annales ESC 37, 1982, str. 276-287, a především IDEM, *Un préalable à toute histoire sérielle. La représentativité sociale du testament (XIVe-XIXe siècle)*, in: Bernard Vogler (ed.), *Les actes notariés. Source de l'Histoire sociale XVIe-XIXe Siècles*, Strasbourg 1979, s. 257-277.

¹⁵⁶ Marguerite GONON, *Les institutions et la société en Forez au XIVe siècle d'après les testaments*, Paris 1960, IDEM, *La vie religieuse en Forez au XIVe siècle, et son vocabulaire d'après les testaments*, Archivum Latinitatis Medii Aevi 30/2-3, 1960, s. 233-285, IDEM, *La vie familiale en Forez au XIVe siècle et son vocabulaire d'après les testaments*, Paris 1961, IDEM, *Les noms de métiers en Forez au XVe siècle d'après les testaments*, Bulletin de la Diana 40, 1968, s. 185-198, IDEM, *La vie quotidienne en Lyonnais d'après les testaments XIVe-XVe siècles*, Paris 1968, IDEM, *L'intervention des témoins dans les testaments nuncupatifs en Forez*, Bulletin de la Diana 41/7, 1970, s. 241-252, IDEM, *Les confréries en Forez au XVe siècle d'après les testaments*, Bulletin de la Diana 42/7, 1972, s. 219-236.

¹⁵⁷ Johan HUIZINGA, *Podzim středověku*, Praha 2010.

¹⁵⁸ Jacques CHIFFOLEAU, *La comptabilité de l'au-delà. Les hommes, la mort et la religion dans la région d'Avignon à la fin du Moyen Âge (vers 1320-vers 1480)*, Roma 1980 (1. vyd.), Paris 2011. V práci budu dílo citovat podle nového vydání.

¹⁵⁹ Jacques CHIFFOLEAU, *Les testaments provençaux et comtadins à la fin du moyen âge. Richesses documentaire et problème d'exploitation*, in: Paolo Brezzi – Egmont Lee (eds.), *Private Acts of the Late Middle Ages. Sources of Social History*, Toronto-Rome 1984, s. 131-152.

¹⁶⁰ Louis STOUFF, *Les provençaux et la mort dans les testaments (XIIIe-XVe siècle)*, in: *La mort et l'au-delà en France méridionale (XIIe-XVe siècle)*, Cahiers de Fanjeaux. Collection d'Histoire religieuse du Languedoc au XIIIe et XIVe siècles 33, Toulouse-Fanjeaux 1998, s. 199-220.

¹⁶¹ Marie-Thérèse LORCIN, *Vivre et mourir en Lyonnais à la fin du Moyen Âge*, Saint-Etienne 1981.

¹⁶² Marie-Thérèse LORCIN, *Quelques avatars du testament nuncupatif en Lyonnais*, in: François Robert – Françoise Bayard (eds.), *L'Ouvrière, L'Espagne, La Bourgogne et la vie provinciale. Parcours d'un historien. Mélanges offerts à Pierre Ponsot*, Lyon-Madrid 1994, s. 461-465, IDEM, *Un temps pour tester, un temps pour mourir. Du testament oral au testament public dans les campagnes foréziennes de la fin du Moyen Âge*, Revue historique 607, 1998, s. 489-514.

¹⁶³ Marie-Thérèse LORCIN, *Pouvoir et contre-pouvoir au sein de la famille. Le témoignage des testaments foreziens (1300-1450)*, in: *Etat, société et spiritualité du XIème au XXème siècles. Mélanges en l'honneur du Professeur René Fedou*, Lyon 1990, s. 33-40.

¹⁶⁴ Marie-Thérèse LORCIN, *Les clauses religieuses dans les testaments du plat pays Lyonnais au XIVe et XVe siècles*, Le Moyen Âge 78/2, 1972, s. 287-323.

výrazněji ve své práci zajímá o rozdíly mezi jednotlivými prostředími osídlení, především hornatými i rovinatými částmi venkova a městem.¹⁶⁷ Shrnutím jejího 35-letého výzkumu lyonských a forezských testamentů se stala publikace „*D'abord il dit et ordonna...*“.¹⁶⁸ Tato skvělá syntéza je dle mého soudu prozatímním vrcholem (nejen) francouzské historiografie na poli studia středověkých závětí. Podtrhl bych komplexnost pohledu profesorky Lorcin na problematiku, do detailu zkoumanou z hlediska „technické“ stránky zaznamenávání testamentu, jeho funkce ve společnosti i veškerého využití pramene k zodpovězení otázek sociálních i hospodářských dějin, stejně tak jako každodenního života obyčejných lidí z různých druhů osídlení lyonského a forezského kraje. Vyzdvihl bych „blízkost a životnost“ lidí ve výkladu, které nejsou příliš běžné v pracích zabývajících se velmi bohatou a uniformní pramennou základnou. Kromě Lyonu a Forez se dostalo ve francouzsky psané historiografii pozornosti i testamentům z Lausanne. Pro 14. století je zpracovala Veronique Pasche.¹⁶⁹ Na její práce navázala pro první polovinu 15. století nedávno Lisane Lavanchy.¹⁷⁰ Její monografie je zajímavá z metodologického hlediska především propojením kvantitativního a kvalitativního přístupu. Především náboženský aspekt pozdně středověkých testamentů z Toulouse velice detailně a obsáhle zanalyzovala ve své disertační práci Marie-Claude Maradet.¹⁷¹ Novým trendem studia testamentů i zbožného a společenského života ve středověku je zájem o paměť (*memoria*). Tato otázka se objevuje zohledněna již v novějších výše citovaných publikacích. Samostatnou studii ji věnovali mimo jiné Michelle Fournié a Charles Peytavie z univerzity v Toulouse.¹⁷² V rámci studia „vzniku moderního státu“ a vývoje úřednického královského aparátu francouzského státu se na základě testamentů zaznamenaných v registrech pařížského

¹⁶⁵ Marie-Thérèse LORCIN, *Pratique successorale et conjoncture démographique*, Bulletin du Centre d'Histoire économique et sociale de la région lyonnaise 8/4, 1975, s. 39-62.

¹⁶⁶ Marie-Thérèse LORCIN, *Le temps chez les humbles. Passé, présent et futur dans les testaments foréziens (1300-1450)*, Revue historique 566, 1988, s. 313-336.

¹⁶⁷ Marie-Thérèse LORCIN, *La pratique successorale en ville et au village*, in: Françoise Bayard – Pierre Cayez – Serge Chassagne (eds.), *Villes et campagnes XVe-XXe siècles*, Lyon 1977, s. 55-75.

¹⁶⁸ Marie-Thérèse LORCIN, « *D'abord il dit et ordonna...* ». *Testaments et société en Lyonnais et Forez à la fin du Moyen Âge*, Lyon 2007.

¹⁶⁹ Veronique PASCHE, „*Pour le salut de mon âme*“. *Les Lausannois face à la mort (XIVe siècle)*, Lausanne 1989.

¹⁷⁰ Lisane LAVANCHY, *Ecrire sa mort, décrire sa vie. Testaments des laïcs lausannois, 1400-1450*, Lausanne 2004.

¹⁷¹ Marie-Claude MARADET, *Le souci de l'au-delà. La pratique testamentaire dans la région toulousaine (1300-1450)*, Perpignan 1998.

¹⁷² Michelle FOURNIÉ – Charles PEYTAVIE, *Les élites urbaines et la mémoire des morts*, in: *La mort et l'au-delà en France méridionale (XIIe-XVe siècle)*, Cahiers de Fanjeaux. Collection d'Histoire religieuse du Languedoc au XIIIe et XIVe siècles 33, Toulouse-Fanjeaux 1998, s. 223-259.

parlamentu pokusila Danielle Courtemanche ukázat společné vědomí a důraz na *memorii* u královských úředníků za druhé poloviny vlády Karla VI. (1380-1422).¹⁷³

Velký zájem francouzské historiografie o testamenty je dán rozsáhlostí dochovaného korpusu. Obdobná situace je i v pramenné základně na Apeninském poloostrově. Soubory některých italských měst také čítají tisíce kusů testamentů. V poslední době v rámci silného zájmu o italská města a městské státy v pozdním středověku z pohledu politických, sociálních i kulturních dějin dochází ke studiu místních závětí především z hlediska sebereflexe i sebe prezentace politických elit.¹⁷⁴ V dlouhém časovém horizontu zpracovala středověké testamenty malebného města San Gimignano Anna Margherita Vallaro.¹⁷⁵ Jedním z jejích hlavních zájmů je rekonstrukce rodinných strategií patricijských rodů města.

Jinak velice silná německá historiografie projevuje především vůči francouzské v oblasti studia testamentů jistou zaostalost. Situace je dána pramennou základnou. Oproti tisícům francouzských testamentů jsou v říšských archivech uloženy jen soubory čítající stovky kusů. Nadto jsou ještě prameny roztrženy v jednotlivých archivech. Středověké testamenty si získaly pozornost německých historiků až po 2. světové válce. Stejně jako ve Francii byly zkoumány nejprve z pohledu právního a správního. V 80. letech pak začali užívat testamenty i autoři analyzující duchovní dějiny a zbožnost. Rozvíjí se postupně i studium *memoriae*. V dnešní době je kladen největší důraz na zkoumání testamentu jako instrumentu moci a dále na následnou realizaci poslední vůle. Další větví výzkumu testamentů je studium protestantských závětí, ležící již na samé hranici raně novověkých dějin. Většina studií se zabývá testamenty městskými, jako např. pro pozdně středověkou Kostnici Paul Baur.¹⁷⁶ Středověké venkovské testamenty z území říše dochovány nejsou. Samostatné zkoumání šlechtických testamentů i závětí duchovních bylo dlouho ponecháváno (i ve Francii) stranou. Až v současnosti dochází ke zvýšení zájmu o ně.¹⁷⁷

¹⁷³ Nejprve článek Danielle COURTEMANCHE, *Les testaments parisiens sous Charles VI. Des écrits sur soi au service de la mémoire collective*, Le Moyen Âge 97/3-4, 1991, s. 367-387, posléze monografie IDEM, *Ouvrer pour la postérité. Les testaments parisiens des gens du roi au début du XVe siècle*, Paris-Montréal 1997.

¹⁷⁴ Claire JUDDE DE LARIVIÈRE, *Procedures, enjeux et fonctions du testament à Venise aux confins du Moyen Âge et des temps modernes. Le cas du patriciat marchand*, Le Moyen Âge 108/3, 2002, s. 527-563.

¹⁷⁵ Anna Margherita VALLARO, „Considerans fragilitatem humanae naturae...“. *Testaments et pratique testamentaire à San Gimignano de 1299 à 1530*, Bern 2005.

¹⁷⁶ Paul BAUR, *Testament und Bürgerschaft. Alltagsleben und Sachkultur im spätmittelalterlichen Konstanz*, Sigmaringen 1989.

¹⁷⁷ V odstavci k německé historiografii jsem vycházel převážně z článku Oliviera RICHARDA, *Les testaments de la fin du Moyen Âge dans l'espace germanique*, Bulletin d'information de la Mission Historique Française en Allemagne 42, 2006, s. 97-108.

Česká historiografie k tématu středověkých testamentů je v mnohém ohledu velmi podobná německé. Pramenná základna je obdobná. V českých zemích nacházíme také soubory o maximálně několika stech kusech.¹⁷⁸ Stejně tak je hlavní zájem kladen na testamenty městské. Výjimku tvoří nedávné práce Petra Elbela k testamentům olomouckého duchovenstva¹⁷⁹ a podnětná úvodní studie k problematice šlechtických středověkých testamentů z pera Roberta Šimůnka,¹⁸⁰ následovaná ve stejném sborníku dílčí studií Davida Papajíka k závěti Jana III. Přovského ze Sovince.¹⁸¹ Testamenty byly nejprve na přelomu 19. a 20. století využívány českými historiky jako pramen pro dějiny kulturní nebo pro biografické studie.¹⁸² K výzkumu testamentů jako samostatného pramene došlo v české historiografii až v 80. letech. Počáteční studii k testamentům a zároveň i pozůstalostním inventářům provedl Jiří Pešek.¹⁸³ Jedná se o studii pro raný novověk. Studium testamentů jako pramene pro každodennost a především vybavení domácnosti v raném novověku zaznamenalo díky detailnosti závětí pro toto období slušného rozvoje.¹⁸⁴ Rozsáhlým úvodem opatřil svou edici raně novověkých šlechtických testamentů Václav Král.¹⁸⁵ Na Jiřího Peška navázal na přelomu 80. a 90. let studiem středověkých testamentů Nového Města pražského Bohdan Zilinskij, především

¹⁷⁸ Výjimkou je Praha, kdy ze tří knih testamentů Nového Města pražského z let 1421-1533 máme 2078 testamentů, Olga FEJTOVÁ – Kateřina JÍŠOVÁ, *Měšťanské testamenty jako badatelské téma. Projekt zpracování pražských testamentů od 15. do 17. století na základě počítačové databáze*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 20. Dále pak soubory samozřejmě narůstají se zpracováváním závětí v dlouhém časovém horizontu až do 17. století.

¹⁷⁹ Petr ELBEL, *Testament olomouckého probošta Pavla z Prahy (+1441). Obraz materiální a duchovní kultury preláta husitské doby*, ČMM 123, 2004, s. 3-46, IDEM, *Testamenty olomouckého duchovenstva v pozdním středověku (130-1526)*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 145-187.

¹⁸⁰ Robert ŠIMŮNEK, *Český šlechtický testament pozdního středověku – reálné badatelské téma? (Prolegomena k výzkumnému záměru)*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 95-120.

¹⁸¹ David PAPAJÍK, *Rozdělení majetku na základě testamentu mezi syny ve šlechtické společnosti na příkladu pánů ze Sovince*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 117-120.

¹⁸² Např. Zikmund WINTER, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku, I-II*, Praha 1890-1892.

¹⁸³ Jiří PEŠEK, *Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předběllohorské*, *Pražský sborník historický* 15, 1982, s. 63-92.

¹⁸⁴ Např. Václav BŮŽEK – Hana BŮŽKOVÁ – Jana STEJSKALOVÁ, *Měšťanské domácnosti v předběllohorských jižních Čechách. Prameny, metody, stratifikace*, *Jihočeský sborník historický* 59/2, 1990, s. 65-79, a Jana STEJSKALOVÁ, *Kšaft jako pramen pro studium úrovně měšťanské domácnosti*, *Opera historica* 1, 1991, s. 74-80.

¹⁸⁵ Václav KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2002.

v souvislosti s dějinami města Tábora.¹⁸⁶ K problematice zbožnosti v testamentech se vyjádřili kanadský historik John Klassen¹⁸⁷ a pro Brno 15. století Tomáš Borovský.¹⁸⁸ Soustavněji se otázkou českých středověkých testamentů zabývá německý bohemista Thomas Krzenck.¹⁸⁹ Jeho metodika byla však v nedávné době podrobena kritice a značně zpochybněna.¹⁹⁰ Testamentům jak středověkým, tak raně novověkým se pro oblast severozápadních Čech věnuje Michaela Hrubá.¹⁹¹ Jistým vyvrcholením a shrnutím předcházejícího nepříliš uceleného výzkumu českých středověkých testamentů byla konference pořádaná Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem Akademie věd České republiky konaná 30. listopadu 2005 v Praze. Sborník příspěvků z konference vydaly Kateřina Jišová a Eva Doležalová.¹⁹² Mimo již výše zmiňované příspěvky bych ještě zmínil velice zajímavé zamyšlení Tomáše Borovského o času ve středověkých testamentech.¹⁹³ V mnohém pravdivý, avšak někdy až přehnaně kritický příspěvek

¹⁸⁶ Bohdan ZILYNSKIJ, *Zprávy o Táboře a jeho obyvatelích v nejstarších knihách kšaftů Nového Města pražského (1436-1494)*, Táborský archiv 1, 1987, s. 61-67, IDEM, *Ještě ke knihám kšaftů Nového Města pražského (s ohledem na Tábor a Táborsko)*, Táborský archiv 4, 1992, s. 42-46.

¹⁸⁷ John Martin KLASSEN, *Gifts for the Soul and Social Charity in Late Medieval Bohemia*, in: Gerhard Jaritz (ed.), *Materielle Kultur und religiöse Stiftung im Spätmittelalter*, Wien 1990, s. 63-81.

¹⁸⁸ Tomáš BOROVSÝ, „Zu der gots und meiner sle zu selikeit“. *Odkazy brněnských měšťanů církevním institucím v letech 1410-1530*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university C 46 (1999), Brno 2001, s. 79-96.

¹⁸⁹ Thomas KRZENCK, *Böhmische Testamente aus der Hussitenzeit*, Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Böhmischen Länder 34/1, 1993, s. 7-28, IDEM, *Tabor und der Alltag im hussitischen Böhmen. Reflexionen auf der Grundlage überlieferter Bürgertestamente*, Husitský Tábor 11, 1994, s. 29-37, IDEM, *Böhmische Bürgertestamente des 15. Jh. Das Beispiel der Prager Neustadt*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (eds.), *Husitství – Reformace – Renaissance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, II*, Praha 1995, s. 627-648, IDEM, *Prager Frauentestamente des 15. Jahrhunderts*, Documenta Pragensia 13, 1996, s. 69-79, IDEM, *Prager und Pilsnerer Frauentestamente der Hussitenzeit im Vergleich*, MHB 4, 1997, s. 265-278, IDEM, *Marginalien zur Rolle von Kindern in böhmischen Testamenten des 15. Jahrhundert*, in: Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (eds.), *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 611-628, IDEM, *Methodische und methodologische Probleme bei der Erfassung und Auswertung spätmittelalterlicher Bürgertestamente unter besonderer Beachtung böhmischen Quellen*, MHB 9, 2003, s. 211-243, IDEM, *Pražské a vídeňské testamenty pozdního středověku – pokus o komparaci*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 87-94.

¹⁹⁰ Negativních ohlasů se Krzenckovi dostalo na kolokviu k pozdně středověkým testamentům pořádaném v roce 2005 v Praze Archivem hlavního města Prahy a Historickým ústavem AV ČR, především Martin NODL, *Středověký testament jako abnormalita*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 73-85.

¹⁹¹ Michaela HRUBÁ, „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“. *Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, Ústí nad Labem 2002, IDEM, *Možnosti (a limity) studia měšťanských testamentů 15. a 16. století na příkladu měst severozápadních Čech*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 29-37.

¹⁹² Kateřina JÍŠOVÁ – Eva DOLEŽALOVÁ (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití*, Praha 2006.

¹⁹³ Tomáš BOROVSÝ, *Čas středověkých měšťanských testamentů (Příklad Brna v pozdním středověku)*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 55-71. K vnímání času v testamentech již Marie-Thérèse LORCIN, *Le temps chez*

k samotným základům metodologie a principu práce se středověkými měšťanskými testamenty přednesl Martin Nodl.¹⁹⁴

Nodl ve svém článku zpochybňuje kvantitativní metodu při studiu závětí. Odmítá tezi, že měšťanské testamenty jsou sériový pramen. Považuje je naopak v rámci dědické praxe ve středověku za něco neobvyklého.¹⁹⁵ Měšťané dle jeho názoru sahali k vyhotovení testamentu v případě, kdy chtěli řešit složité a budoucími spory hrozící majetkové poměry. Samozřejmě existovaly i testamenty při nekonfliktní povaze odkazů. Ty svědčí o vyšším právním povědomí ustavitele. Ovšem takových je dle Martina Nodla jen málo. Svá tvrzení o neobvyklosti užití testamentu dokládá čísly. Pro Nové Město pražské, kde nacházíme pro středověk největší korpus dochovaných testamentů u nás, je dochováno k létům 1421 až 1518 1921 závětí.¹⁹⁶ To činí pouhých asi dvacet na rok. V Plzni jsou to pro léta 1437-1526 asi tři testamenty ročně. Vzhledem k přirozenému úbytku kolem 5% to pro Nové Město znamenalo snad asi 100 poplatníků berně ročně. Při porovnání s mužskými testamenty jde tedy pouze o 10%, maximálně 20% všech umírajících.¹⁹⁷ Proto je pro Martina Nodla přílišné zobecňování výsledků dosažených studiemi testamentů metodologicky pochybené. Nodl také vyvrací společenskou reprezentativnost testamentu pro celé městské prostředí. V závětích se obvykle neobjevuje celý majetek, takže informace o hospodářské síle testátorů pouze na základě posledních vůlí mohou být značně zkreslující a jsou nevhodné pro etablování společenského postavení testátora.¹⁹⁸ Autor kritiky vidí východisko v návratu „od testamentů k testátorům“.¹⁹⁹ Poslední vůle je třeba studovat v kontextu jejich tvůrců se značnou mírou opatrnosti. Jako metodu navrhuje Martin Nodl v současné době velmi oblíbenou a módní prosopografii.²⁰⁰

Obdobná diskuze k sériové povaze testamentu jako pramene proběhla i ve Francii v 70. letech. Zahájil ji Michel Vovelle svým článkem *Un préalable à toute histoire sérielle. La représentativité sociale du testament (XIVe-XIXe siècle)* na štrasburském

les humbles. Passé, présent et futur dans les testaments foréziens (1300-1450), Revue historique 566, 1988, s. 313-336.

¹⁹⁴ Martin NODL, *Středověký testament jako abnormalita*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 73-85.

¹⁹⁵ *Ibidem*, s. 73n.

¹⁹⁶ Kateřina JÍŠOVÁ, *Spása duše a očištec u novoměstských měšťanů. K religiozitě novoměstského měšťanstva v pozdním středověku*, in: Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup (eds.), *Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*, Praha 2004, s. 254.

¹⁹⁷ Martin NODL, *Středověký testament jako abnormalita*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 78n.

¹⁹⁸ *Ibidem*, s. 77n.

¹⁹⁹ *Ibidem*, s. 83.

²⁰⁰ *Ibidem*, s. 85.

kolokviu k notářským záznamům.²⁰¹ Upozornil v podstatě na stejné problémy jako Martiny Nodl. Francie má sice v absolutních číslech mnohem větší pramennou základnu, ale pokud jsou dochované testamenty porovnány s počtem obyvatel a předpokládanou mortalitou a rozloženy do jednotlivých let časového období, v jehož rozmezí vznikly, relativní čísla vycházejí velice podobně jako česká.²⁰² Vovellovy otázky zodpověděl především Jacques Chiffolleau.²⁰³ Rozborem testamentů z Provence a Comtat Venaissin podpořil své tvrzení o reprezentativnosti testamentů i přes jejich relativně malou početnost. Dokonce připustil užití statistické metody, ovšem jedině s ohledem na další prameny a s vědomím, že výsledky nejsou přesnými čísly, že ukazují pouze tendence vývoje.²⁰⁴

Martin Nodl má jistě pravdu v otázce statistického využívání středověkých testamentů pro české země.²⁰⁵ Byť se objevují ve větších souborech a mají uniformní povahu, závěry z podobného metodologického přístupu mohou být značně zkreslené a zavádějící. Testamenty zapsané v notářských aktech a městských knihách rozhodně nejsou, jak se ukazuje ze studia jednotlivých závětí, vždy úplné. Naopak, velmi často podávají svědectví jen o části majetku testátora nebo pouze o některých jeho rozhodnutích.²⁰⁶ Proto samotné testamenty rozhodně nejsou pramenem pro hospodářské zázemí měšťanů. Mohou být pouze podpůrným zdrojem informací v širším pramenném korpusu. Stejně tak lze problematické užití testamentů k výzkumu historické demografie. Mnohdy se v testamentech neobjevují ani všichni členové užší rodiny. Větší koncentrace posledních vůlí v krátkém časovém horizontu může znamenat nadměrnou mortalitu, často způsobenou morovou ránou ve městě.²⁰⁷ Avšak bližší informace pro vývoj populace testamenty opět mohou dát jen v širším pramenném kontextu.

²⁰¹ Michel VOVELLE, *Un préalable à toute histoire sérielle. La représentativité sociale du testament (XIVe-XIXe siècle)*, in: Bernard Vogler (ed.), *Les actes notariés. Source de l'Histoire sociale XVIe-XIXe Siècles*, s. 257-277.

²⁰² *Ibidem*, s. 268.

²⁰³ Jacques CHIFFOLEAU, *Les testaments provençaux et comtadins à la fin du moyen âge. Richesse documentaire et problème d'exploitation*, in: Paolo Brezzi – Egmont Lee (eds.), *Private Acts of the Late Middle Ages. Sources of Social History*, s. 131-152.

²⁰⁴ *Ibidem*, s. 136.

²⁰⁵ Martin NODL, *Středověký testament jako abnormalita*, in: Kateřina Jiřová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 73.

²⁰⁶ Olga FEJTOVÁ – Kateřina JÍŠOVÁ, *Měšťanské testamenty jako badatelské téma. Projekt zpracování pražských testamentů od 15. do 17. století na základě počítačové databáze*, in: Kateřina Jiřová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 24. Dále precizně Robert ŠIMŮNEK, *Český šlechtický testament pozdního středověku – reálné badatelské téma? (Prolegomena k výzkumnému záměru)*, in: Kateřina Jiřová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 101-105.

²⁰⁷ Marie-Thérèse LORCIN, « *D'abord il dit et ordonne...* ». *Testaments et société en Lyonnais et Forez à la fin du Moyen Âge*, s. 46-50. Pro Kolín tomu tak je v morovém roce 1380, viz Seznam kolínských testamentů.

V souvislosti s hospodářským zázemím testátorů se nabízí otázka jejich sociálního postavení. Tato otázka se jeví jako velice podstatná. Neboť pro pochopení určitého problému zachyceného ve středověkých písemných pramenech městské povahy nelze a priori mluvit obecně o celé městské společnosti, ale je nutno při studiu stanovit, kdo je činitelem.²⁰⁸ Je třeba určit, zda mají jevy platnost jen pro určitou část, sociální vrstvu, městské společnosti, nebo pro komunitu celou. Pro testamenty samozřejmě tato premisa platí. Ovšem ze samotných testamentů nelze na sociální postavení testátora příliš usuzovat. Dochované poslední vůle často neukazují na celý majetek odkazující osoby. Také determinování společenského postavení jedince dle určení jeho profese je značně ošemetné a mnohdy zavádějící.²⁰⁹ Proto je i v této otázce žádoucí doprovodné užití dalších pramenů pro doplnění obrazu testátorů.

Martin Nodl v článku také postuluje užití širšího spektra pramenů. Jde ale ještě dále a téměř zcela odmítá samostatnou výpovědní hodnotu městských testamentů pro jejich údajnou „abnormalitu“. Ve svých úvahách pomíjí několik aspektů. Jedním z nich je okolí, působící na testátora. České pozdně středověké testamenty z městské provenience jsou nunkupativní, tedy ústní. Jak ukázala Marguerite Gonon ve svém článku,²¹⁰ vliv okolí při vyslovování poslední vůle testátorem byl značný. Nelze si tedy představovat, že testátor svou poslední vůlí vystupuje zcela mimo rámec ustavených zvyků a pořádků komunity.²¹¹ To potvrzuje i rozbor kolínských testamentů. Naprostá většina odkazů si je navzájem do značné míry podobných. Mužský testátor běžně odkazuje dvě třetiny majetku dětem a třetinu manželce. Několikrát je třetinový odkaz manželce doprovázen douškou „jak je dle práva města“.²¹² Nelze si představovat, že by všichni testátoři při „abnormalitě“ úkonu a výjimečnosti své osobní poslední vůle jednali takto jednotně. Uniformita závětí ukazuje nejen ustálenou dědickou praxi formou ústních posledních vůlí, ale i tendenci některých vrstev městské společnosti k zapsání posledního pořízení. Jednotnost zapsaných testamentů tudíž popírá tezi o výjimečnosti dochovaných aktů, ke kterým se autoři uchýlili z obavy před hrozícími dědickými problémy, a naopak potvrzuje širší použitelnost a

²⁰⁸ Martin NODL, *Středověký testament jako abnormalita*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 78n.

²⁰⁹ Jaroslav MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*, s. 58.

²¹⁰ Marguerite GONON, *L'intervention des témoins dans les testaments nuncupatifs en Forez*, Bulletin de la Diana 41/7, 1970, s. 241-252. Vliv prostředí naznačuje i Jacques CHIFFOLEAU, *La comptabilité de l'au-delà. Les hommes, la mort et la religion dans la région d'Avignon à la fin du Moyen Âge (vers 1320-vers 1480)*, s. 78.

²¹¹ Jacques CHIFFOLEAU, *Les testaments provençaux et comtadins à la fin du moyen âge. Richesses documentaire et problème d'exploitation*, s. 149.

²¹² *Iuxta ius civitatis*, např. testament Václava Colera, 1387, č. 73 (MR: 100v, s. 182; KSN: 56rv).

„reprezentativnost“, byť malého množství testamentů pro studium dědické praxe v určité městské společnosti. Množství dochovaných (zapsaných) testamentů značí tedy spíše míru právního povědomí ve zkoumané městské společnosti nebo stupeň vyvinutosti městského správního aparátu.

Otázka podchycení měšťanské zbožnosti v testamentech je další z problematických otázek. Martin Nodl poměrně radikálně odmítá snahu ze zbožných odkazů v testamentech vyčíst náboženské vnímání a pohnutí lidí opět s odůvodněním nereprezentativnosti pramenného materiálu.²¹³ Zde bych se vrátil ke své argumentaci a zopakoval názor o reprezentativnosti dochovaného testamentárního vzorku. Na základě zbožných odkazů v testamentech je možné podchytit základní náboženský život ve městě a jeho duchovní instituce. Občasné dochované zmínky a přání v testamentech podávají zprávy o praktických aspektech zbožnosti testátorů a jejich vnímání smrti. Tyto informace mohou v konfrontaci s dalšími prameny, především teologickými jako kázání a učené spisy, ozřejmit skutečný dopad působení církve na určité vrstvy městské společnosti a jejich náboženské praktiky.²¹⁴ Pramenné údaje však nelze statisticky zpracovávat a na základě získaných výsledků vyvozovat další závěry, jako na příklad upřednostňování od měšťanů jedné duchovní instituce před druhou na základě množství zbožných odkazů v závětech.²¹⁵ Stejně tak jako u majetku testátorů i v oblasti zbožných odkazů nemusel být testament vůbec vyčerpávající.

Pozdně středověké testamenty jsou tedy bohatým, avšak ne zcela snadno uchopitelným pramenem. Svou formalizovanou podobou mohou svádět ke kvantitativnímu přístupu a užití statistiky. Jak jsme viděli, není to správná cesta. Je nutné brát v potaz jejich vnitřní neúplnost i selektivnost dochování. Ke korpusu je třeba přistupovat se znalostí okolností jejich zapsání a zachování. Je nezbytné určit okruh osob, které v souboru působí. Teprve poté lze vyvozovat z testamentů závěry. Základním principem zpracování středověkých kšaftů je tedy kvalitativní analýza z hlediska právní a správní metody i tázání se po projevech zbožnosti v prameni.

²¹³ Martin NODL, *Středověký testament jako abnormalita*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 77.

²¹⁴ Tímto způsobem zpracoval svou monografii Jacques CHIFFOLEAU, *La comptabilité de l'au-delà. Les hommes, la mort et la religion dans la région d'Avignon à la fin du Moyen Age (vers 1320-vers 1480)*, Roma 1980 (1. vyd.), Paris 2011.

²¹⁵ Těto chyby se dopustila i Lisane LAVANCHY, *Ecrire sa mort, décrire sa vie. Testaments des laïcs lausannois, 1400-1450*, když porovnává jednotlivé farnosti ve městě (s. 96-99) a také dominikánský konvent s minoritským (s. 111n).

4. Testament a jiné formy dědické praxe v Kolíně v poslední čtvrtině 14. století

Testament je v současné době definován jako jednostranný právní úkon fyzické osoby, ve kterém tato osoba ustanoví své dědice, na něž mají její smrtí přejít její práva a závazky. Spadá tedy do oblasti soukromého práva a upravuje převod statků po smrti jedince.

Je však nezbytné nejdříve se ptát, jak byl v Kolíně v poslední čtvrtině 14. století testament vnímán a definován.²¹⁶ Brněnský písař Jan ve své právní knize města Brna definuje v polovině 14. století testament jako výpověď testátora před přivolanými svědky, kteří poslední vůli buď zapíší a zpečetí, nebo pouze podrží v paměti.²¹⁷ Pro samotný Kolín nemáme podobný normativní pramen. Pro poznání kolínské definice testamentu je nutné provést analýzu zmínek v městských knihách. Slovo *testamentum* se v nich objevuje nejčastěji jako nadpis závěti (např. *testamentum Henslini pellificis*),²¹⁸ popřípadě v první větě závěti, kdy je užitá formule *fecit (ultimum) testamentum*.²¹⁹ V těchto případech se zcela jasně jedná o právní akt, jak jej vnímáme i dnes. Ovšem v pramenech se objevuje slovo *testamentum* i v jiných souvislostech a je doplněné přívlastky (*pro salute animae/animarum*,²²⁰ *elemosinale*,²²¹ *perpetuum*.²²² Zvláštní případ je zaznamenán v jednom ze zápisů, kde čteme *census est testamentum e test domino Nicolauo dicto Pyrner de Muta pro testamento animarum*.²²³ Ve všech případech znamená slovo *testamentum* „odkaz“. Tyto mají za cíl zbožné účely. Termín *testamentum* má tedy

²¹⁶ Jen ve stručnosti, neboť na konci 14. století byl testament v měšťanském prostředí obecně rozšířen a proto jeho počátky nejsou primárním zájmem práce, je třeba zmínit, že testament se v českých zemích objevuje už na přelomu 11. a 12. století. Nejprve byl záležitostí předních mužů země. Máme dochovanou závěť velmože Nemoje z doby 1100-1107, CDB I, č. 100, s. 105n. Poslední vůle se postupně v aristokratickém prostředí množí (nebo se nám o nich spíše zachovalo svědectví). Významnými testamenty jsou Hroznatova závěť z roku 1197, když se chystal na křížovou výpravu, CDB I, č. 357, s. 323-325, a také poslední vůle Voka I. z Rožmberka z roku 1262, CDB V/1, č. 335, s. 496-501. V městském prostředí se písemný testament začíná objevovat v polovině 13. století v patricijských kruzích, především v Brně. Rozvoj městské kanceláře dovolil výrazný nárůst dochovaných testamentů. Pro Plzeň a Brno máme již ve 14. století knihy testamentů.

²¹⁷ PRÁVNÍ KNIHA MĚSTA BRNA Z POLOVINY 14. STOLETÍ, I. úvod a edice, s. 360.

²¹⁸ Testament kožešníka Henslina, 1380, č. 34 (MR: 30rv, s. 61n; KSN: 22v).

²¹⁹ Např. testament Jakše z Kouřimi, 1398, č. 167 (MR: 286r, s. 553; KSN: 127rv).

²²⁰ Testament Friczka Bresslawera, 1384, č. 56 (MR: 44v-45r, s. 110n; KSN: 41v); MR: 77r, s. 135; MR: 114v, s. 210; MR: 131v, s. 244; testament Hanuše, přítele Helvíkovy ženy, 1391, č. 107 (MR: 154v, s. 290; KSN: 76r.); testament Václava Newpauera z Mnichovic, 1391, č. 115 (MR: 162v-163r, s. 306n); MR: 185v, s. 352.

²²¹ MR: 9v, s. 18; testament Petra Newburgera, 1385, č. 61 (MR: 78v, s. 138).

²²² Testament Hanuše Seppila, 1380, č. 29 (MR: 29rv, s. 59n; KSN: 22r); testament Henslina Hupaufa, 1397, č. 156 (MR: 272r, s. 525; KSN: 119r).

²²³ MR: 131v, s. 244.

v kolínských městských knihách každopádně význam odkazu jako právního převodu vlastnictví. V naprosté většině případů se jedná přímo o akt ustanovení poslední vůle testátorem.

Slovo *Testamentum* však není jediným vodítkem k podchycení závěti v kolínských knihách. Synonymem je výraz *legatio*, který v několika případech pomohl odhalit nepřímo dochovaný testament.²²⁴ Důležité jsou také formule, které zaručovaly právní korektnost závěti, aby nemohla být napadena některým z nespokojených blízkých testátora. Tyto právní vzorce se vztahují k psychické způsobilosti zůstavitele, neboť podmínkou *sine qua non* pro učinění závěti bylo jeho dobré duševní zdraví.²²⁵ Proto je nutno k testamentům počítat záznamy obsahující odkazy na psychický stav, jako např. v kolínských knihách suverénně nejoblíbenější *compos (sue) rationis*²²⁶ či *bona ratione*²²⁷ nebo klasické a všeobecně rozšířené lakonické *sana mente* (*gutir vornunft* v německy psaných), mnohdy doplněné o *animo deliberato*,²²⁸ nebo nepříliš často užívaná formule *libera volutate*.²²⁹ Dalším distinktivním rysem posledních vůlí je sousloví *in suis extremis*,²³⁰ vyjadřující, že jedinec vyslovil své poslední pořízení na smrtelné posteli. Dobrým vodítkem pro rekonstrukci přímo nedochovaných závětí jsou tzv. *testamentarii* (německy *totpetleuten*),²³¹ svědkové testamentu, kterým autor svěřil svou poslední vůli.

Velký význam při určování testamentů mají plnovýznamová slovesa ve funkci přísudku. Základním terminologickým slovesem závětí je *legare* (*bescheiden* v německy psaných testamentech) ve svém primárním významu „odkazovat“. Mnohé testamenty byly notáři zapsány neúplně. V některých případech se jedná pouze o zápis jednoho z odkazů

²²⁴ Např. o testamentu Hinlína Newgertnera, 1382, č. 55 (MR: 62v, s. 106. MR: 64r, s. 109), se dozvídáme touto cestou: *Nicolaus frater Hinlini Newgertner ex sententia juratorum obtinuit omnia bona mobilia et immobilia dicti sui fratris hereditarie possidendo in omni iure et forma sicut legatio eadem videlicet ipsius Hinlini dinostitur continere iidem jurati testantur actum in pleno consilio*.

²²⁵ Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 77, Marie-Thérèse LORCIN, « D'abord il dit et ordonna... ». *Testaments et société en Lyonnais et Forez à la fin du Moyen Âge*, s. 20n.

²²⁶ Testament Friczka Bresslawera, 1384, č. 55 (MR: 44v-45r, s. 110n; KSN: 41v) a mnohé další.

²²⁷ Testament Markéty, dcery Lapscherovy, 1391, č. 108 (MR: 154v, s. 290; KSN: 76r) atd.

²²⁸ Testament kutlíře Enderlína, 1400, č. 188 (MR: 314r, s. 609; KSN: 148v) atd.

²²⁹ Testament Pešíka Světlíka, 1380, č. 24 (MR: 28rv, s. 57n; KSN: 21r) atd.

²³⁰ Testament Kunhuty, vdovy po Petru Weynandovi, 1377, č. 4 (MR: 3v, s. 6) a dále (viz Seznam kolínských testamentů).

²³¹ Např. testament Alžběty chromé (*clauda*) známe jen díky podchycení jejich testamentariů, 1376, č. 2 (MR: 1v-2r, s. 2n (záznam škrtnut)): *Ebruschijs promissit cum omnibus suis bonis mobilibus et immobilibus Paulo nato Elisabeth clauda XI sexagenas gr. solve quando ad annos devenerit maturos aut impignorabitur in illis pleno jure Item Uluschijs sutor et Mixo Petirman tunc testamentarii et Mixo dictus tunc iuratus fassi sunt in pleno consilio Quod dicta Elisabeth disposuit in agone sue mortis Si idem Paulus ante annos dicretionis decederet quod de bonis suis relictis unum iter Romanum et unum iter Achistranum peragi debeat indilate et de residuis bonis omnibus disposuit ut ecclesie debeant tribui ac donari Idem iuratus cum dictis testamentariis testantur*.

závěti.²³² Vedle *legare* je druhým jasně distinktivním slovesem *ordinare*.²³³ Nese v sobě význam uspořádávání, rozdělování majetku. V několika málo případech, kdy je testament zachycen v první osobě jako „přímá řeč“ testátora,²³⁴ se objevuje právě *ordinare* ve spojení ještě se slovesem *disponere*.²³⁵ Sloveso *disponere* se samotné v testamentech nenachází, je vždy ve spojení s dalším testamentárním slovesem.²³⁶ V druhé polovině 90. let 14. století se téměř výhradně prosadil vzorec *fecit (ultimum) testamentum*, který byl většinou následován vedlejší větou s přísudkem *ordinavit*.²³⁷

Poněkud problematičtější jsou slovesa *resignare*, *dare* a *conferre*. Všechna tři se totiž objevují v kolínských městských knihách v různých souvislostech. Nenesou v sobě a priori testamentární význam, ač se objevují i v testamentech. Proto je třeba obezřetně rozlišovat, který zápis lze považovat za poslední vůli a který ne. Poměrně snadné je to v případech, kdy jsou výše uvedená slovesa součástí vícečlenného přísudku se slovesy odkazování.²³⁸ Složitější to je, pokud tato slovesa stojí sama. Mohou samozřejmě mít stejný význam jako ve vícečetném přísudku, a tudíž značit testament. Avšak také nemusí mít s dědickou sférou nic společného a mohou značit pouhé okamžité darování či odstoupení majetku na základě neznámé dohody. Proto jsem se rozhodl do korpusu zařadit jen ty ze zápisů, jež obsahují jistý odkaz na testamentární praxi. Jsou to tedy výše uvedené záznamy obsahující slovesa s nesporně testamentárním významem a dále pak zápisy, v nichž se ke slovesu *resignare*, *dare* nebo *conferre* váže ještě nějaký další prvek typický pro poslední vůli. Takovým prvkem jsou testamentární právní formule týkající se duševního rozpoložení testátora, tj. především *sana mente* a také *bona deliberatione*.²³⁹ Druhým prvkem je tradiční *in suis extremis* jednoznačně ukazující na poslední okamžiky života osoby.²⁴⁰

²³² Např. testament Ulmana Crusta, 1386, č. 67 (MR: 89r, s. 159; KSN: 52rv), kdy odkázal manželce Anně čtvrtinu výnosu z polí.

²³³ Např. testament Petra Kunátova, 1399, č. 175 (MR: 298rv, s. 577n; KSN: 136v).

²³⁴ Je nutno vzít v úvahu, že písař překládal text závěti do latiny.

²³⁵ Dva testamenty Kristýny, vdovy po Pesoldu z Jihlavy, 1388, č. 88 (MR: 121rv, s. 223n) a 1389, č. 89 (MR: 123rv, s. 227n); testament Jiříka od Čáslavské brány, 1397, č. 162 (MR: 279v-280r, s. 540n; KSN: 123v); testament kováře Cuncze, 1397, č. 163 (MR: 281v-282r, s. 544n (záznam škrtnut)); testament krejčího Matyáše, 1397, č. 164 (MR: 282r, s. 545; 124r), němž nacházíme slovesnou dvojici *lego et ordino*. V první osobě je zapsán ještě německý testament Václava Trampler, 1395, č. 151 (MR: 227r, s. 435 (záznam škrtnut). MR: 227v-228r, s. 436n (záznam škrtnut)), zapsaný v manuálu radním dvakrát za sebou.

²³⁶ Např. testament Mikuláše, syna Jan z Kutné Hory řečeného Horníkl, 1395, č. 147 (MR: 226r, s. 433 (záznam škrtnut)).

²³⁷ Např. testament Martina Wolfela, 1401, č. 192 (MR: 318r, s. 617; KSN: 150v-151r).

²³⁸ Např. testament lazebníka Hamana, 1393, č. 129 (MR: 222r, s. 425; KSN: 105r).

²³⁹ Např. testament Ditla Webera, 1397, č. 159 (MR: 273v, s. 528; KSN: 120v).

²⁴⁰ Např. testament kněze Václava, syna Doroty Heřmanovy, 1397, č. 158 (MR: 272v, s. 526; KSN: 120r). Oprávněnost přiřazení zápisů „*resignavit in suis extremis*“ potvrzuje testament Henslína Czikkera, 1380, č.

Samostatnou kategorií tvoří „poutnické“ testamenty. Jsou to takové závěti, které sestavili autoři chystající se na zbožnou pouť do Říma. Záznamy deklarující úmysl odejít na pouť se však poněkud liší ve svých formulacích. Poutník předává svůj majetek různými výrazy, *legare* a *ordinare*, *resignare*, *conferre* i *dare*. Není snadné rozhodnout, nakolik jednotlivá slovesa vyjadřují přímé chápání aktu jako testamentu. Proto jsem se přiklonil k jistější variantě považovat za testamenty pouze zápisy obsahující slovesa *legare* a *ordinare*. Ostatní záznamy, ač svým obsahem v podstatě totožné jsem z korpusu zkoumaných pramenů vyloučil. Stejně tak jsem mezi testamenty nezahrnul záznam, jímž předává dominikánský mnich Zikmund, pocházející z přední kolínské měšťanské rodiny, svůj majetek do správy své matce, neboť se chystá odejít na studia.²⁴¹

Výše zmíněnými kritérii jsem se řídil při sestavování korpusu kolínských testamentů. Soubor čítá 198 testamentárních zmínek od pravděpodobně 191 testátora.²⁴² Nepoměr je dán vícečetným testováním jednou a touž osobou. V souboru nacházíme několik dvojic stejných jmen nebo velmi si blízkých vedoucích k dojmu, že se jedná o tutéž osobu. Tyto případy je nutno prověřit a určit, kdy se jedná opravdu o jednoho člověka. Prvním z nich je Francz Smersneyder. K roku 1387 se dozvídáme o výpovědi *testamentariů* Francze Smersneydera.²⁴³ K roku 1391 pak nalézáme testament Francze Smeysneydera.²⁴⁴ Závěti mohly být zapsány do knihy i několik let po smrti zůstavitele,²⁴⁵ takže se mohlo jednat o tutéž osobu. Ovšem tak tomu není. Francze Smersneydera totiž nacházíme mezi živými i po roce 1387.²⁴⁶ Výpověď *testamentariů* svědčí o tom, že Francz Smersneyder z roku 1387 byl již v té době mrtev. Proto se jistě jedná o dvě osoby, příbuzné z předního kolínského rodu. Podobný případ jsou i testamenty lazebníka Hamana číslo 51,²⁴⁷ 102²⁴⁸ a 129.²⁴⁹ Druhý a třetí testament jsou jistě od stejné osoby. První, který

28 (MR: 29r, s. 59; KSN: 21v-22r), v němž se spojením *in suis extremis* figurují dva přísudky *resignavit legavit*.

²⁴¹ *Frater Sigismundus volens ire ad studium commisit omnia sua bona mobilia et immobilia Margarethe eius (uxori-škrtnuto) matri eo tempore quo domum non venerit ad utendum et non ultra et si ipsum mori contigerit tunc mater eius dicta eadem bona ad vite eius tempora retinebit ita quod in nullo diminuantur eius post obitum ad conventum claustrum nostri devolvatur actum post Elizabeth Nicol Pecherer magister juratorum cum ceteris juratis testatur*, MR: 85rv, s. 151n (záznam škrtnut).

²⁴² Viz Seznam kolínských testamentů. Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 34n, zmiňuje ještě testament Hamana Kunátova, údajně zemřelého roce 1399. Ani v jedné z kolínských knih z daného období se však taková poslední vůle neobjevuje. Vávra bohužel neuvádí k závěti žádnou citaci k jejímu dohledání.

²⁴³ Testament Francze Smersneydera, 1387, č. 77 (MR: 102r, s. 185).

²⁴⁴ Testament Francze Smersneydera, 1391, č. 117 (MR: 169r, s. 309; KSN: 80v).

²⁴⁵ Marie-Thérèse LORCIN, *Un temps pour tester, un temps pour mourir. Du testament oral au testament public dans les campagnes foréziennes de la fin du Moyen Âge*, s. 501.

²⁴⁶ Např. v testamentu Jany Lech, 1390, č. 100 (MR: 144r, s. 269; KSN: 72v).

²⁴⁷ Testament lazebníka Hamana, 1382/1383, č. 51 (KSN: 36r).

známe pouze z nepřímé zmínky, v níž testamentariové mluví o daru stříbra farnímu kostelu na kalich, je ale jiný. Opět musel být v době zapsání zmínky testátor již mrtev, když za něj vypovídají testamentariové. Jedná se tedy o dva lazebníky Hamany, z nichž druhý sestavil testamenty dva. Do třetice nacházíme stejnou situaci u testátorů Šrama²⁵⁰ a Ješka Schrama.²⁵¹ Šram byl, jak vyplývá ze záznamu již v té době mrtev a Ješka Schrama nacházíme živého ještě roku 1384, kdy prodal rentu jedné kopy grošů nad svým domem.²⁵² Jedná se tedy o dvě rozdílné osoby. Nejistota se zpočátku objevuje i u testamentů Máry Kampredlovy Weberovy²⁵³ a vdovy Máry.²⁵⁴ Rozdílnost odkazů a hlavně testamentariů dovoluje říct, že jde o dvě rozdílné ženy. Josef Vávra navíc vdovu Máru identifikuje jako Máru Czigerovu (Czikkerovu).²⁵⁵ Velice nejasný je naopak případ testamentů pivovárníka Ješka,²⁵⁶ respektive Henslíka.²⁵⁷ Oba jsou zapsány krátce po sobě v roce 1388. Ješek a Henslík jsou pouze rozdílné formy jména Jan. Obsahy závětí se také navzájem nevylučují. V první je odkazován veškerý majetek, v druhé dílčí odkazy. Může se tedy jednat u obou testamentů o tutéž osobu. Jistota ovšem chybí, a proto se neodvažuji závěti spojit a uvádím oba zůstavitele odděleně. Zajímavé jsou testamenty Hanuše Leypnera²⁵⁸ a Henslíka Leynera.²⁵⁹ Jako v předchozím případě obě jména jsou variantami Jana. Časově jsou od sebe zápisy vzdáleny minimálně 14 let. Přesto ze srovnání obou zápisů vyplývá, že se jedná o téhož testátora a totožný testament.²⁶⁰ Testamentariové jsou v obou záznamech stejní a odkazy do sebe předně zapadají. Uvedené záznamy tedy ukazují jak výrazná časová prodleva mohla nastat mezi smrtí testátora a zapsáním poslední vůle, neboť již v době prvního zapsání testamentu byl Jan Leypner mrtev. Zbýlých případů opravdových vícečetných závětí jednoho testátora (včetně dvou testamentů lazebníka Hamana) je pět, přičemž od Petra Newburgera máme závěti dokonce tři.²⁶¹

²⁴⁸ Testament lazebníka Hamana, 1390, č. 102 (MR: 148r, s. 277; KSN: 36r).

²⁴⁹ Testament lazebníka Hamana, 1393, č. 129 (MR: 222r, s. 425; KSN: 105r).

²⁵⁰ Testament Šrama, 1378, č. 8 (KSN: 6r).

²⁵¹ Testament Ješka Schrama, 1387, č. 78 (MR: 105r, s. 191; KSN: 59r).

²⁵² MR: 75rv, s. 131n.

²⁵³ Testament Máry Kampredlovy Weberovy, 1400, č. 187 (MR: 313r, s. 607 (záznam škrtnut)).

²⁵⁴ Testament vdovy Máry, 1401, č. 194 (MR: 321v, s. 624; KSN: 154r).

²⁵⁵ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 47.

²⁵⁶ Testament pivovárníka Ješka, 1388, č. 82 (MR: 111rv, s. 203n; KSN: 61v).

²⁵⁷ Testament pivovárníka Henslíka, 1388, č. 84 (MR: 112v, s. 206; KSN: 62r).

²⁵⁸ Testament Hanuše Leypnera, 1379, č. 19 (MR: 17v, s. 34; KSN: 13r).

²⁵⁹ Testament Henslíka Leypnera, 1393-95, č. 131 (MR: 222rv, s. 425n).

²⁶⁰ V Seznamu kolínských testamentů jsem se rozhodl pro jejich velký časový odstup uvést záznamy, ač jde o tentýž testament, odděleně s poznámkou a odkazem na záznam druhý.

²⁶¹ Jedná se Petra Newburgera (1378, č. 13 (MR: 12v, s. 24 (záznam škrtnut)); 1385, č. 61 (MR: 78v, s. 138 (záznam škrtnut)); 1385, č. 63 (MR: 79v-80r, s. 140n (část záznamu škrtnuta); KSN: 48r)), Kristýnu, vdovu po Pesoldu z Jihlavy (1388, č. 88 (MR: 121rv, s. 223n); 1389, č. 89 (MR: 123rv, s. 227n)), lazebníka

Co se týče jazykového rozdělení dochovaných testamentů, většina posledních vůlí je zapsána latinsky. Německých testamentů je dvacet pět.²⁶² Ač se jedná o malé číslo oproti latinským, v relativním měřítku celkového poměru latinských a německých zápisů v kolínských městských knihách jde o nadprůměrný výskyt němčiny.²⁶³ Z hlediska dělení podle pohlaví je v korpusu čtyřicet sedm ženských testamentů od čtyřiceti čtyř zůstavitelů. Z pohledu společenského naprostou většinu mají závěti měšťanské. Objevujeme však i čtyři testaments duchovních, z nichž ale kšaft kazatele Václava, syna Endirlinisina, známe pouze nepřímo ze záznamu o vyplacení peněz dle jeho testamentu.²⁶⁴ V korpusu se pravděpodobně nachází i jedna šlechtická závěť, ač je pro předhusitskou dobu mnohdy velmi složité odlišit od sebe drobného šlechtice a bohatého měšťana, neboť hranice mezi oběma společenskými vrstvami nebyly v tehdejší době pevně vymezeny.²⁶⁵ Jedná se o poslední vůli Slávka ze *Swabrzinicz*, který bydlel v Kolíně.²⁶⁶ Zřejmě je totožný s Vávrou uváděným Slávkem ze Solopysk,²⁶⁷ neboť většinu majetku svěřil svému poručníku Janu ze Solopysk. Neočekávaný je poslední testament korpusu, jehož autorem je královský kuchař Martin řečený Orlíček (*Orliczka*).²⁶⁸

Testament však není jediným způsobem převodu majetku po smrti člověka v Kolíně. Praxe byla pestrá. V kolínských knihách se někdy při aktu zapsání převodu jistého majetku objevuje vyjádření vůle nového vlastníka, komu má po jeho smrti daný statek připadnout. Takovýto „odkaz“ nacházíme v několika případech u nákupů, např. když v roce 1392 Káča Švachova koupila u Klubny pivovar, určila jej po své smrti svému vnukovi.²⁶⁹ Nejčastěji se ale jev vyskytuje u zápisů dluhů. V knihách je dochováno přes

Hamana (1390, č. 102 (MR: 148r, s. 277; KSN: 36r); 1393, č. 129 (MR: 222r, s. 425; KSN: 105r)), Kateřinu, vdovu po Henelínu z Velimi (1397, č. 160 (MR: 273v, s. 528; KSN: 120v-121r); 1399, č. 178 (MR: 301r, s. 583)) a Dorotu, vdovu po Heřmanu z Kutné Hory (1397, č. 157 (MR: 272v, s. 526; KSN: 120r); 1400, č. 184 (MR: 309v, s. 600)).

²⁶² Viz Seznam kolínských testamentů.

²⁶³ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomatice městských knih českých*, s. 11.

²⁶⁴ Testament kaplana Martina, 1385, č. 58 (MR: 76v, s. 134; KSN: 47rv); testament kazatele Václava, syna Endirlinisina, 1390, č. 103 (MR: 148r, s. 277); testament Václava, oltářníka sv. Jana Evangelisty, 1391, č. 113 (MR: 155v, s. 292); testament kněze Václava, syna Doroty Heřmanovy, 1397, č. 158 (MR: 272v, s. 526; KSN: 120r).

²⁶⁵ Miloslav POLÍVKA, *Mikuláš z Husí a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce*, Praha 1982, s. 10-15.

²⁶⁶ Testament Slávka ze *Swabrzinicz*, 1392, č. 122 (MR: 173rv, s. 325n (záznam škrtnut)).

²⁶⁷ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 38.

²⁶⁸ Testament Martina řečeného Orlíček, královského kuchaře, 1401, č. 198 (MR: 325r, s. 631 (záznam škrtnut)).

²⁶⁹ *Caccha Swachinne emit brasiatorium suum ante Clostir tor apud Klubna et emptum suscepit de manu iudicis in iudicio actuato et post obitum eius ad eius enenkel divolventur actum post festum sancte Marie Magdalene in pleno consilio Mathes Czikker magister juratorum cum ceteris juratis testantur*, MR: 176v, s. 334.

třicet případů. Věřitelé určují, komu má v případě jejich smrti právo na dluh připadnout.²⁷⁰ V naprosté většině případů jsou adresáty blízcí příbuzní, několikrát je určena církevní instituce.²⁷¹

Dalším případem, kdy je majetek někomu určen po smrti mimo instituci testamentu, jsou vzdání se majetku (*resignace*) a jeho darování po smrti. Zde se dostáváme do méně ostře definované kategorie, která se v některých aspektech velice přibližuje testamentu. Jedná se o donace *causa mortis*.²⁷² Zápisy se vyznačují formulí *resignavit post mortem*.²⁷³ Jen v jednom případě je zápis jiný. Má formu daru *propter Deum*, avšak s účinností po smrti donátorky.²⁷⁴ Stejná donátorka, Dorota, vdova po Heřmanu z Kutné Hory, užila již předtím instituce donace *causa mortis*, tentokrát se „standardní“ formulí.²⁷⁵ Tato dáma projevila značný zájem o osud majetku po své smrti. Kromě obou donací nám po sobě zanechala ještě minimálně jednu závěť.²⁷⁶ Oproti testamentům jsou donace *causa mortis* dosti řídké. V kolínských městských knihách se mi jich podařilo podchytit osm.²⁷⁷ Bývají charakterizovány jako „testamenty osob *alieni juris*“.²⁷⁸ Pro Kolín ovšem neplatí, že by tento druh odkazů volili pouze lidé pod otcovskou pravomocí. Ve čtyřech případech se sice jedná o ženy,²⁷⁹ ovšem druhá polovina zmínek ukazuje na jedince *sui juris*.²⁸⁰ Především zápis rychtáře ze Starého Kolína Mateše Czikkera je pro

²⁷⁰ *Vlco tenetur omnia bona sua super domum suam mobilia et immobilia Cristine Henslinne Meyerinne post eius obitum Nicolao nato eius VI sexagenas grossorum si illas non consumpserit solve ad festum sancti Michaelis proxime affuturum aut impignorabitur pleno iure Henricus Rabenstein iuratus testatur*, MR: 135r, s. 251 (záznam škrtnut).

²⁷¹ *Petrus Sechsil tenetur super domo sua penes portam Claustralem relicte quondam Cristani balneatoris et Hamanno nunc eius marito censuando omni anno ad festum sancti Martini et si dicta domina obiret heredibus post se non relictis tunc idem census ad clastrum nostrum dinostitur pertinere qui census cum V sexagenis grossorum potest redimi et exsolvi actum in pleno consilio idem jurati testantur*, MR: 44r, s. 89 (záznam částečně škrtnut).

²⁷² Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 62-64.

²⁷³ V jednom případě je přísudek rozšířen ještě o sloveso *conferre* (MR: 7v, s. 14, KSN: 6r) a ve dvou případech o sloveso *dare* (MR: 150v, s. 282; MR: 291r, s. 563 (záznam škrtnut)).

²⁷⁴ *Domina Dorothea relicta Hermannii de Montibus donavit ac dedit puere(?) propter Deum super domo suam quam inhabitat post mortem suam III sexagenas gr census annui honorabili viro domino Michaeli predicatori sic quod ipse habere debet et possidere et eis uti iuxta voluntatem et conscienciam suam hoc autem addito si dicta domina pauperitate gravaretur tunc potest dictam pecuniam expendere sine reclamatione dicti domini Michaelis Johannes Losschaner magister iuratorum testatur Actum feria quarta post judica etc*, MR: 292v, s. 566, KSN: 133r.

²⁷⁵ MR: 291r, s. 563 (záznam škrtnut).

²⁷⁶ Testament Doroty, vdovy po Heřmanu z Kutné Hory, 1400, č. 184 (MR: 309v, s. 600). Snad její druhý testament (chronologicky první) je č. 157.

²⁷⁷ Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 63, jich pro léta 1347 až 1438 napočítal pouhých sedm.

²⁷⁸ Marie-Claude MARADET, *Le souci de l'au-delà. La pratique testamentaire dans la région toulousaine (1300-1450)*, s. 38.

²⁷⁹ MR: 7v, s. 14, KSN: 6r; MR: 71v, s. 124, KSN: 45r; MR: 291r, s. 563 (záznam škrtnut); MR: 292v, s. 566, KSN: 133r.

²⁸⁰ MR: 150v, s. 282; MR: 192r, s. 365 (záznam škrtnut); MR: 211v, s. 404, KSN: 200v; MR: 225v, s. 432.

jeho správní funkci zcela jasný.²⁸¹ Do své smrti může osoba s majetkem zacházet zcela volně, udržuje si veškerá práva.²⁸²

Velmi podobný se zdá být zápis, v němž se lazebník Václav vzdává veškerého svého majetku ve prospěch ševce Ditricha, jeho ženy a dědiců s podmínkou, že Václava po dobu jeho života budou vyživovat.²⁸³ V tomto případě se nejedná o donaci *causa mortis*, ale o předání majetku *inter vivos*.²⁸⁴ Statky totiž přešly do rukou Ditrichovy rodiny okamžitě. Vlastnická práva si ale stále podržel lazebník Václav. Pokud by Ditrich neposkytoval Václavovi dostatečné živobytí na důstojný život, mohl si Václav vzít majetek zpět. Ditrich zatím měl pouze *usufruit* statků. Do plného vlastnictví měl majetek přejít až po Václavově smrti. Jedná se vlastně o podmíněčné dědictví. K tomuto způsobu předání majetku se zřejmě uchylovali staří lidé, kteří neměli blízké příbuzné, kteří by se o ně postarali. Tím si zajišťovali péči v případné době nemohoucnosti.²⁸⁵ Občasně se i v testamentech objevují podmínky k odkazům, podle kterých dědic musí živit některou osobu po dobu jejího života.²⁸⁶

Další specifickou možností určení dědice majetku byly vzájemné určení si jmění *post mortem* mezi manželi. V Kolíně se v poslední čtvrtině 14. století tento akt řešil prostřednictvím arbitráže.²⁸⁷ Arbitráží bylo také řešeno vymínění si zbožných odkazů Markétou, vdovou po Haškovi, v rámci její svatební smlouvy s Mikulášem z Velimi.²⁸⁸

²⁸¹ *Mathes Czikker Iudex de Antiqua Colonia resignavit Margarethe uxori sue omnia bona sua mobilia et immobilia ubique habita post obitum suum possidenda et tenenda nullo amicorum suorum reclamante Testatur Stephanus Freytag iuratus Actum et scriptum in die epiphanie domini anno 50(?)*, MR: 211v, s. 404, KSN: 200v.

²⁸² To dokazuje zápis: *Ayde mulier resignavit Cunschoni fratri eius pistori omnia bona que post mortem eius remanserint hereditarie possidendo et dum vixerit potens est bona sua tradere legare pro eius voluntate*, MR: 71v, s. 124, KSN: 45r.

²⁸³ *Waczlaus Pader resignavit domum suam in platea Czasslavie et omnia eius bona mobilia et immobilia Dytrico sutori et eius uxori eorum heredibus sic quod eum in expensis teneat et necessaria nunseret(?) ad vite eius tempora Quod si non fecerit et eum inhoneste tenuerit tunc potest se iterato de bonis suis intromittere pleno iure Scriptum feria quarta post festum nativitatis domini Nicolaus de Yglavia magister iuratorum cum ceteris juratis testantur et ex pleno consilio*, MR: 122r, s. 225 (záznam škrtnut).

²⁸⁴ Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 67-69. Jeho výklad převzala Marie-Claude MARADET, *Le souci de l'au-delà. La pratique testamentaire dans la région toulousaine (1300-1450)*, s. 39-41.

²⁸⁵ Marie-Claude MARADET, *Le souci de l'au-delà. La pratique testamentaire dans la région toulousaine (1300-1450)*, s. 39.

²⁸⁶ Např. testament řezníka Václava, 1381, č. 44 (MR: 34v, s. 70 (záznam škrtnut)), když testátor nařídil, aby byly jeho matce po dobu jejího života dávány každý týden 2 groše a každé kvatembry jí byla poskytnuta koupel za 7 grošů a jídlo za 7 grošů.

²⁸⁷ *Nicolaus et Anna dicti* (Mikuláš z Jihlavy a jeho manželka – doplnil JV) *arbitrati sunt voluntarie quod si Annam eius coniugem premori contigerit tunc omnia eius bona mobilia et immobilia ad dictum eius maritum hereditarie divolventur sine omni amicorum reclamacione perpetue infuturum Si autem ipse Nicolaus antea morietur tunc eadem bona ad dominam Annam mobilia et immobilia eciam hereditarie divolventur eciam filii dicti Nicolay nullum ius ad dicta bona habere debent nisi si ipsa domina de eius libera voluntate ipsis*

Testament se jeví v Kolíně na konci 14. století jako hlavní a převažující způsob převodu majetku po smrti jedince. Vyplývá to i z množství zapsaných závětí v městských knihách oproti ostatním možnostem posmrtného určení majetku. Kolínu a českým zemím obecně se jistě nemohl vyhnout v tehdejší době v Evropě rozšířený názor, že je pro spásu duše nežádoucí, až velmi nebezpečné odejít z pozemského světa bez závěti.²⁸⁹ Církev dokonce považovala závěť za svátostinu a její pořízení ukládala pod trestem exkomunikace.²⁹⁰ Podobné vnímání nebo alespoň obecné rozšíření testování v Kolíně nám dokládá několik zmínek o smrti *ab intestato*. Všechny mají formu podmínkových vět.²⁹¹ Již samotná zmínka o jevu, vycházející z pocitu nutnosti zdůraznit tuto eventualitu, svědčí o neobvyklosti jevu, tj. zemřít bez závěti. Výjimečnost ještě podtrhuje užití podmínky. Proto lze také dovozovat, že odkazy majetku pomocí testamentů byly v Kolíně běžnou a obecně rozšířenou praxí.

aliquid de gratia speciali velit tribuere et donare Henricus Greczer juratus testatur, MR: 153r, s. 287. Podobně MR: 124v, s. 230 (záznam škrtnut).

²⁸⁸ *Margaretha relictā quondam Haschconis ab una Nicolaus de Wela quem duxit in maritum legitimum parte ab altera horum causa cum duxisset eundem arbitratorie ordinata est in hunc modum sic quod illa sex sexagenas census anni quas habere dinostitur si ipsam suo marito premori contigerit ipsa Margaretha de voluntate dicti sui mariti post eius obitum legavit et dedit ad ecclesiam parrochialem X sexagenas gr ad structuram et ad structuram claustrum X sexagenas gr XX sexagenas gr pro viis et pontibus seu semitis seu pro steg(?) reformandis X sexagenas gr pauperibus tribuendo et eius filie consilium(?) X sexagenas gr tribuendo heuratleute ex parte Nicol mariti eius sunt iudex de Wela frater Petri Strugel et Jaxo gener Storonisse et ex parte Margarethe Mixo Petirman Jaxo de Curin Henslinus Bruxer actum ut supra*, MR: 177v-178r, s. 336n.

²⁸⁹ Danièle ALEXANDRE-BIDON, *La mort au Moyen âge*, s. 70, Veronique PASCHE, „Pour le salut de mon âme“. *Les Lausannoises face à la mort (XIVe siècle)*, s. 29.

²⁹⁰ Philippe ARIÈS, *Dějiny smrti I. Doba ležicích*, s. 234n.

²⁹¹ *Si dicta domina (Cristel Czagliinna - JV) intestata moritur*, MR: 112r, s. 205; *addito quod dicta Katherina (Pomerinna de Policzhinna - JV) infra annos dictos decederit intestata*, MR: 158r, s. 297 (záznam škrtnut); *si autem predictum Martinum (de Antiqua Polonia - JV) intestatum mori contigerit seu sine legatione*, MR: 288r, s. 557; KSN: 129rv.

5. Rozbor testamentů a jejich zapisování do městských knih

Ve středověké Evropě byly užívány tři druhy testamentu. Prvním je testament „slavnostní“ (*solemne*), který byl psán na pergamen samotným testátorem a byl předán svědkům, kteří přivěsili své pečeti na znamení věrohodnosti. Druhým je nunkupativní testament (*nuncupativum*). Byla to ústně podaná, vyřčená závěť svědkům, kteří po smrti testátora vyložili jeho poslední vůli před příslušnou správní institucí. Pro svou jednoduchost byl tento způsob nejrozšířenějším v pozdním středověku. A posledním je testament veřejný (*publicum*), který si postupně získával své postavení na úkor nunkupativního. Je také ústní, avšak vyznačuje se tím, že testátor svou vůli vyřkne před svědky, ale i notářem (nebo městskou radou s písařem), který závěť zapíše. Zápis tedy není proveden až po smrti autora na základě výpovědi svědků jako u nunkupativního, ale přímo na základě slov přítomného testátora, jehož odchod z tohoto světa nemusí být vůbec v úzké spojitosti s vyhotovením závěti.²⁹²

Česká historiografie problematice klasifikace testamentů zatím nevěnovala téměř žádnou pozornost. Otázky se zběžně dotkla Marcela Domenová na konferenci k pozdně středověkým testamentům ve svém příspěvku o závětích v Pentapolitaně²⁹³ a poté v článku shrnujícím její diplomovou práci i Štěpánka Karlová.²⁹⁴ V českých zemích se zřejmě ve středověku vyskytly všechny tři výše uvedené druhy testamentů. První kategorie, „slavnostní“ testamenty, jsou svou podstatou vyhrazeny osobám schopným psát, tedy

²⁹² Přidržuji se typologie, kterou v přehledné tabulce podala Marie-Thérèse LORCIN, « *D'abord il dit et ordonna...* ». *Testaments et société en Lyonnais et Forez à la fin du Moyen Âge*, s. 19, na základě svého článku IDEM, *Un temps pour tester, un temps pour mourir. Du testament oral au testament public dans les campagnes foréziennes de la fin du Moyen Âge*, *Revue historique* 607, 1998, s. 489-514. Považuji ji totiž za nejlépe propracovanou a zachycující realitu. Ostatní díla, povětšinou se zabývající zbožnými aspekty testamentů, poněkud zanedbávají správní stránku studia. Pouhé dělení na testamenty, klauzule a kodicily mají pro Lausanne Veronique PASCHE, „*Pour le salut de mon âme*“. *Les Lausannois face à la mort (XIVe siècle)*, s. 12-15, a Lisane LAVANCHY, *Ecrire sa mort, décrire sa vie. Testaments des laïcs lausannois, 1400-1450*, s. 21n, která specifikuje místní testamenty jako nunkupativní. Pouze jako nunkupativní testamenty charakterizují korpus svých pramenů také Marie-Claude MARADET, *Le souci de l'au-delà. La pratique testamentaire dans la région toulousaine (1300-1450)*, s. 42-44, i Anna Margherita VALLARO, „*Considerans fragilitatem humanae naturae...*“ *Testaments et pratique testamentaire à San Gimignano de 1299 à 1530*, s. 39n. Existenci veřejného testamentu v Kostnici potvrzuje Paul BAUR, *Testament und Bürgerschaft. Alltagsleben und Sachkultur im spätmittelalterlichen Konstanz*, s. 71n.

²⁹³ Rozdělila je na soukromý, sepsaný před zůstavitelem a potvrzený pěti svědky, a veřejný, který měšťan vyřknu před městskou radou, Marcela DOMENOVÁ, *Pentapolitana a testamenty (Stav, charakter a využití středověkých pramenů při výskume každodenního života měšťanů)*, in: *Pozdně středověké testamenty. Prameny, metodologie, využití*, s. 254.

²⁹⁴ Štěpánka KARLOVÁ, *Obráz středověké zbožnosti v plzeňských testamentech pozdního středověku*, in: Jiří Stočes – Eva Mušková (eds.), *Scamna super misam 2. Sborník prací studentů a absolventů katedry historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity, Plzeň 2010*, s. 16.

převážně duchovním. Příkladem je závěť olomouckého probošta Pavla z Prahy (+1441).²⁹⁵ Nutno podotknout, že duchovní neužívali pouze tohoto druhu posledního pořízení. Svě kšafy nechávali zapisovat i u notářů, takže využívali všech tří typů posledních vůlí.²⁹⁶ Bezpochyby mnohem rozšířenější než „slavnostní“ testament byly zbylé dva druhy.²⁹⁷ Ty se týkaly především městského prostředí, kde působila kancelář s notářem či písaři, kteří poslední vůle zapisovali do příslušných úředních knih.

Kolín není výjimkou. V knihách se objevují testamenty obojího druhu. Svou strukturou se dva typy závěti od sebe neliší, jejich odlišnost je dána způsobem vyhotovení a právního vyhlášení. Oba musejí pro právoplatnost splňovat stejná kritéria.

Na zůstavitele je kladeno několik požadavků, aby mohl testovat. Písař Prokop nás ve své *Praxis cancellariae* zpravuje o čtyřech, které musely být v českém království splněny. Jsou jimi *racio*, *condicio*, *iurisdicio* a *possessio*.²⁹⁸ *Racio* značí zdravý rozum. Člověku duševně nemocnému nebylo umožněno odkazovat. *Condicio* znamená věk jedince. Testátor musel být plnoletý. Prokop dodává, že plnoletosti nabývali lidé v našich městech asi v patnáctém roce života.²⁹⁹ *Iurisdicio* vyjadřuje míru práv, které osoba drží. Sestavovat závěti teoreticky směly jen osoby *sui iuris*, tedy nespádající pod otcovskou moc. Proto podle práva nesměl sestavit poslední vůli na příklad syn, jehož otec byl naživu, protože syn byl, ač měl vlastní domácnost, stále pod jeho pravomocí.³⁰⁰ Dále se nabízí otázka možnosti testování u žen. Ženské testamenty samozřejmě máme. V Kolíně jich známe čtyřicet osm.³⁰¹ V Brně, jehož městské právo náleží do podobného právního

²⁹⁵ Petr ELBEL, *Testament olomouckého probošta Pavla z Prahy (+1441). Obraz materiální a duchovní kultury preláta husitské doby*, ČMM 123, 2004, s. 9.

²⁹⁶ Seznam předhusitských testamentů pražských duchovních podal Dominik BUDSKÝ, *Testamenty pražského duchovenstva od druhé poloviny 14. století do počátku husitství*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 189-209, středověkých testamentů olomoucké kapituly Petr ELBEL, *Testamenty olomouckého duchovenstva v pozdním středověku (1310-1526)*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 145-187. Dochované kolínské testamenty duchovních to potvrzují, neboť všechny tři mají formu nunkupativní poslední vůle: testament kaplana Martina, 1385, č. 58 (MR: 76v, s. 134; KSN: 47rv); testament Václava, oltářníka sv. Jana Evangelisty, 1391, č. 113 (MR: 155v, s. 292); testament kněze Václava, syna Doroty Heřmanovy, 1397, č. 158 (MR: 272v, s. 526; KSN: 120r).

²⁹⁷ Identifikovat je lze v charakteristikách testamentů litoměřických či lounských v článku Michaela HRUBÉ, *Možnosti (a limity) studia měšťanských testamentů 15. a 16. století na příkladu severozápadních Čech*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 29-37. To platí více méně pro všechny dochované městské knihy, které obsahují nějaké testamenty.

²⁹⁸ PRAXIS CANCELLARIAE, s. 19n. Obsáhleji se testamentem zabýval písař Jan v brněnské právní knize, PRÁVNÍ KNIHA MĚSTA BRNA Z POLOVINY 14. STOLETÍ, I. úvod a edice, s. 360-372.

²⁹⁹ Ibidem, s. 20.

³⁰⁰ Ibidem, s. 20.

³⁰¹ Viz Seznam kolínských testamentů.

okruhu, mohly ženy odkazovat za stejných podmínek jako muži.³⁰² V Kolíně zřejmě platilo stejné pravidlo. V knihách nacházíme ženy všech rodinných stavů. Samozřejmě se jedná o plnoleté ženy. Nejvíce testátorek je stejně jako v jiných městech vdov.³⁰³ Vdané ženy mají také své zastoupení.³⁰⁴ Nejobtížnější je určení svobodných dívek, ovšem i ty jsou očividně v korpusu zastoupeny.³⁰⁵ Specifickou skupinou z hlediska práva testovat byli ještě duchovní. Od pontifikátu Alexandra III. (1159-1185) získali klerici alespoň omezené právo na testament. Postupně se prosazovala stále větší testamentární volnost „lidí modlitby“. Provinciální statuta Arnošta z Pardubic však v podstatě převzala zásadu Alexandra III. o právu odkazu pouze movitého majetku.³⁰⁶ Všechny čtyři nám známé testaments duchovních v kolínských městských knihách se přidržují této zásady a mezi odkazy lze nalézt jenom peněžní částky a renty.³⁰⁷ Poslední z právních náležitostí byla *possessio*, tedy druhy držby jednotlivého majetku. Zajímavá je poznámka písaře Prokopa, že do testamentů nemusejí být zapisovány dluhy vůči testátorovi.³⁰⁸ V kolínských posledních vůlích jsou tyto dluhy zaznamenány zcela výjimečně.³⁰⁹ S tímto jevem by mohl souviset zvyk při zápisu dluhů do městské knihy určovat, komu po smrti věřitele pohledávka připadne.

³⁰² Hana JORDÁNOVÁ – Ludmila SULITKOVÁ, *Zásady testamentární praxe královského města na jihozápadě českých zemí (na příkladu Brna)*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamentsy v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 48.

³⁰³ Např. v Praze je jich až 70% a v Brně identifikovaných 40%, Michaela MALANÍKOVÁ, *Několik poznámek k ženským testamentům v pozdně středověkém Brně (Diskuzní příspěvek)*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamentsy v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 141n. V Kolíně máme explicitně určených devatenáct vdov, avšak z kontextu víme o dalších čtyřech testátorkách-vdovách. Navíc můžeme usuzovat, že ještě další tři ženy sestavily svůj testament jako vdovy, neboť své děti nesvěřily do poručnictví manželům, viz Seznam kolínských testamentů.

³⁰⁴ Nejzřejmější je testament Anny, ženy lékaře Václava, 1395, č. 144 (MR: 225v, s. 432; KSN: 109r), v němž je manžel uveden i dispozicích.

³⁰⁵ Jako návodné indicie mohou sloužit jejich rodinná určení jako něčích dcer a ne jako manželek, popřípadě pouhá určení zaměstnání bez zmínky o manželích a dále absence dětí mezi adresáty poslední vůle. Samotné údaje samozřejmě nedávají jistotu. Máme i případ, kdy je žena určena podle otce a přitom odkazuje majetek synovi, viz testament Alžběty, dcery Mareše od Klášterní brány, 1395, č. 149 (MR: 226v, s. 434; KSN: 109v). Kombinace dvou údajů však dle mého názoru může vést k domněnce, že testátorka byla ještě svobodná dívka. Takovým případem je zřejmě testament tkadleny Anny, 1395?, č. 144 (MR: 225v, s. 432; KSN: 109r).

³⁰⁶ Petr ELBEL, *Testamentsy olomouckého duchovenstva v pozdním středověku (1310-1526)*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamentsy v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 154n. a Dominik BUDSKÝ, *Testamentsy pražského duchovenstva od druhé poloviny 14. století do počátku husitství*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamentsy v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 190n.

³⁰⁷ Testament kaplana Martina, 1385, č. 58 (MR: 76v, s. 134; KSN: 47rv); testament kazatele Václava, syna Endirlinissy, 1390, č. 103 (MR: 148r, s. 277); testament Václava, oltářníka sv. Jana Evangelisty, 1391, č. 113 (MR: 155v, s. 292); testament kněze Václava, syna Doroty Heřmanovy, 1397, č. 158 (MR: 272v, s. 526; KSN: 120r).

³⁰⁸ František MAREŠ, *Prokopa písaře Nového města Pražského Praxis cancellariae*, s. 20.

³⁰⁹ Pouze v testamentu Markéty, vdovy po Winklerovi z Lošan, 1401, č. 190 (MR: 316v, s. 614; KSN: 149v-150r) velmi pečlivě testátorka vyjmenovává své pohledávky vůči ostatním.

Při splnění těchto podmínek mohl člověk v Kolíně přistoupit k sestavení poslední vůle. Ta v sobě samozřejmě musela obsahovat potřebné skutečnosti, aby bylo zabráněno případnému pozdějšímu zpochybnění její právoplatnosti. Ideální a plně rozvinutý testament se tedy v Kolíně na konci 14. století sestával z následných částí. Nejprve bylo zapsáno jméno zůstavitele. Po něm následoval jeho stav, tj. právní formule „zdravé mysli a dobrého rozvážení“, případně ještě doplněné o okolnosti sepisování závěti, např. *suis extremis* nebo protože se autor chystal na pouť do Říma. Dále přišlo vyjmenování *testamentariů*, kterým primárně vyložil zůstavitel svou vůli. Tím se uzavřel počáteční úsek testamentu a autor mohl přejít k jednotlivým dispozicím. Poměrně zajímavé je, že se v úvodu testamentů vůbec neobjevují náboženské formule odevzdání duše Bohu a různým svatým ani *topoi* rozjímání nad pomíjivostí těla a života v Evropě zcela běžné.³¹⁰ V samotných písařských záznamech kolínských knih by to bylo možné vysvětlit zapisováním jen důležitých a podstatných částí testamentu, tj. dispozice a právoplatnost ošetřujících formulí, ale ani ve vzorových testamentech *Praxis cancellariae* se tyto *loci communes* nenacházejí.³¹¹ V Brně se zmíněná *topoi* objevují zřídka až hluboko v 15. století.³¹² Zjevně tedy docházelo jen k pozvolnému rozvíjení testamentární stylistiky od lakonických počátků k bohatším vzorům.

Samotné rozdělování majetku jakožto hlavní jádro testamentu ihned navazuje. Prvním přáním testátora je uhrazení jeho dluhů.³¹³ Tento úkon měl pravděpodobně smysl nejen pozemský, ale i náboženský. Zůstavitel chce odejít před Stvořitele bez zanechaných závazků, které by mu přitěžovaly při souzení jeho duše.³¹⁴ Testátorovi se poté naskytly dvě možnosti, jak postupovat dále při vyložení své vůle. Buď mohl nejdříve určit hlavního nebo hlavní dědice veškerého movitého i nemovitého majetku a pokračovat výčtem dílčích odkazů, nebo naopak začít jednotlivými odkazy a na závěr určit zbytek svých nemovitostí

³¹⁰ Jacques CHIFFOLEAU, *La comptabilité de l'au-delà. Les hommes, la mort et la religion dans la région d'Avignon à la fin du Moyen Age (vers 1320-vers 1480)*, s. 100-104, upozorňuje na počáteční strohost avignonských testamentů totožnou s kolínskou a všimá si, že k prudkému nárůstu náboženských formulí v arengách testamentů došlo po roce 1350. Dále k náboženským *topoi* Marie-Claude MARADET, *Le souci de l'au-delà. La pratique testamentaire dans la région toulousaine (1300-1450)*, s. 122-131, Lisane LAVANCHY, *Ecrire sa mort, décrire sa vie. Testaments des laïcs lausannois, 1400-1450*, s. 86-89, Danielle COURTEMACHE, *Ouvrer pour la postérité. Les testaments parisiens des gens du roi au début du XVe siècle*, s. 55-58, Paul BAUR, *Testament und Bürgerschaft. Alltagsleben und Sachkultur im spätmittelalterlichen Konstanz*, s. 75-95.

³¹¹ PRAXIS CANCELLARIAE, s. 21-24.

³¹² Tomáš BOROVSKEÝ, „Zu der gots und meiner sle zu selikeit“. Odkazy brněnských měšťanů církevním institucím v letech 1410-1530, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university C 46 (1999), s. 82.

³¹³ K přáním úhrady dluhů v kolínských testamentech viz Seznam kolínských testamentů.

³¹⁴ Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 143n. Na základě studia lichvy ukázal spojitost peněžního vyrovnání a spasení Jacques LE GOFF, *Peníze a život. Ekonomika a zbožnost ve středověku*, Praha 2005.

a movitých věcí hlavnímu dědici.³¹⁵ Je nutné podotknout, že zůstavitel nemohl se svým majetkem nakládat zcela volně. Jak se dozvídáme z několika zmínek, podle kolínského městského práva měla připadnout manželce třetina veškerého mužova majetku.³¹⁶ Mnoho testamentů také uplatnění pravidla i bez explicitního vysvětlení, že jde o zákonnou nutnost, potvrzuje. Lze se tázat, zda byl i dětem přidělen městským právem povinný díl majetku. Ve Francii nesmělo být žádné z dětí při skládání testamentu vyloučeno, jinak hrozila jeho neplatnost. Proto byly užívány formule odkazu i pro případné nenarozené děti.³¹⁷ Pokud chtěl francouzský testátor některého z potomků vyloučit z hlavního dědictví, odkázal mu jen symbolickou částku.³¹⁸ Ochranné právní formule zaručující platnost testamentu i v případě narození dalšího dítěte po testátorově smrti v Kolíně nenacházíme. Brněnské právo nepovažovalo narození pohrobka za problém právoplatnosti poslední vůle.³¹⁹ V Kolíně máme podobné náznaky, když je jednomu z dětí místo společné účasti na veškerém majetku vymezen pouze peněžní odkaz. Často se jedná o nejstaršího z potomků, který už má vlastní rodinu a domácnost, takže nepotřebuje hmotně zajistit jako jeho mladší sourozenci.³²⁰ V testamentu Friczka Bresslawera z roku 1384 se objevuje nerovné dělení mezi syny, kdy mladší Václav měl dostat dvě třetiny z dětem přiděleného majetku a starší Jakeš pouze třetinu jednu.³²¹ Nalézáme ale i zmínky o vydědění.³²² V roce 1380 odkázal Kuneš všechen svůj majetek manželce a dětem Ondřejovi a Markétě, ale staršímu synovi Hamanovi „nechtěl ze svých statků odkázat nic“.³²³ Fricz Cwikker odmítl i přes otázku testamentariů odkázat nějaký majetek synovi a dceři.³²⁴ Kožešník Mikuláš vydědil svou dceru Markétu a dokonce ji vyloučil i ze substituce při případné smrti jeho ostatních dvou dětí. Svě jednání odůvodnil tím, že dceři již učinil zadost.³²⁵ I Hanlín Stromayer vydědil potomka. Byl jím jeho syn Václav s odůvodněním, že si již vzal víc,

³¹⁵ Alespoň v zápisech se jeví jako převládající druhá možnost. Samozřejmě nelze mít jistotu, že testamentarií vyložili poslední vůli zemřelého v pořadí, jak ji vyslovil.

³¹⁶ Např. testament Václava Colera, 1387, č. 73 (MR: 100v, s. 182; KSN: 56rv), a testament Martina Wolfela, 1401, č. 192 (MR: 318r, s. 617; KSN: 150v-151r).

³¹⁷ Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 97.

³¹⁸ Marie-Claude MARADET, *Le souci de l'au-delà. La pratique testamentaire dans la région toulousaine (1300-1450)*, s. 68.

³¹⁹ PRÁVNÍ KNIHA MĚSTA BRNA Z POLOVINY 14. STOLETÍ, I. úvod a edice, s. 370n.

³²⁰ Testament Jindřicha Strause, 1378, č. 14 (MR: 13r, s. 25 (záznam škrtnut). MR: 9v, s. 18). K problematice ženatých synů a vdaných dcer Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 92-97.

³²¹ Testament Friczka Bresslawera, 1384, č. 56 (MR: 44v-45r, s. 110n; KSN: 41v).

³²² K otázce vydědění Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 115-117.

³²³ *Excluso Haman filio seniori cui nichil voluit de bonis suis legare*, testament Kuneše, 1380, č. 30 (MR: 29v, s. 60; KSN: 22r).

³²⁴ Testament Fricze Czikkera, 1388, č. 83 (MR: 112v, s. 206; KSN: 62r).

³²⁵ Testament kožešníka Mikuláše, 1391, č. 109 (MR: 154v, s. 290; KSN: 76r).

než je jeho podíl.³²⁶ Dorota, vdova po Heřmanu z Kutné Hory, také odtiskla od majetku dva syny, když přisoudila dědictví jen dvěma mladším.³²⁷ Ve všech případech se zdá, že se jednalo o nejstarší, již dospělé, potomky testátorů. Nemuselo tedy jít o zášť nebo pouze o zášť mezi rodičem a dítětem, ale o předchozí zajištění potomků. Tomu nejvíce napovídá případ třetí. Případy vyděděných Hamana a Václava i dětí Fricze Czikkera asi v sobě osten rodinného sporu mají.

Autor dále v testamentu po vyjmenování jednotlivých odkazů nebo spíše v jejich rámci prikazuje i substituce dědiců. Rozhoduje komu odkázaný statek připadne v případě smrti adresáta.³²⁸ Substituce je v kolínských testamentech užívána u nezletilých dětí, především vlastních, ale i potomků příbuzných.³²⁹ Užívá se formule „pokud děti zemřou v době nedospělých let“.³³⁰ Testátor tak substitucí vlastně nahrazuje závěť další generace rodiny v době, kdy nová generace ještě nemůže složit svou vlastní poslední vůli kvůli právní neschopnosti nedospělých testovat, a tak překlenuje nebezpečné období pro osud rodinného majetku.³³¹ Zabezpečuje kontinuitu majetku v rukou blízkých osob proti hrozbě rozpadnutí se rodinného jmění nebo propadnutí.

Nejen substitucí může zůstavitel určovat osud vlastnictví odkazů na více než jednoho zůstavitele. Dalším jeho právním prostředkem, který využívá, je odkaz majetku jen po dobu jeho života.³³² Na to existují dvě formule, buď *ad vite sue tempora*,³³³ nebo *post mortem eius*.³³⁴ Testátor tím omezuje plné vlastnictví majetku obdarované osoby, kterou je nejčastěji manželka.³³⁵ Jde spíše o *usufruit* než pravé vlastnictví. V některých případech je termín „užívání“ majetku přímo vysloven.³³⁶ Pomocí odkazu na dobu života

³²⁶ Testament Hanlína Stromayera, 1399, č. 185 (MR: 310v, s. 602 (záznam škrtnut).

³²⁷ Testament Doroty, vdovy po Heřmanu z Kutné Hory, 1400, č. 184 (MR: 309v, s. 600).

³²⁸ K substitucím Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 84-86.

³²⁹ Viz Seznam kolínských testamentů.

³³⁰ *Si infra annos discrecionis decederet*, např. testament Hanuše, přítele Helvíkovy ženy, 1391, č. 107 (MR: 154v, s. 290; KSN: 76r), nebo *si vero eum/eam/eos ante annos maturos mori contigerit*, např. testament Alžběty, dcery Mareše od Klášterní brány, 1395, č. 149 (MR: 226v, s. 434; KSN: 109v).

³³¹ Ke zletilosti testátora jako podmínce právní schopnosti uzavírat závěť PRÁVNÍ KNIHA MĚSTA BRNA Z POLOVINY 14. STOLETÍ, I. úvod a edice, s. 361, i PRAXIS CANCELLARIAE, s. 20.

³³² Marie-Therèse LORCIN, « *D'abord il dit et ordonna...* ». *Testaments et société en Lyonnais et Forez à la fin du Moyen Age*, s. 95n.

³³³ Např. testament Hanuše Seppila, 1380, č. 29 (MR: 29rv, s. 59n; KSN: 22r).

³³⁴ Např. testament lazebníka Vogela, 1385, č. 59 (MR: 77r, s. 135). Je však nutno dát pozor, neboť někdy formule *post eius mortem* značí substituci jako např. v testamentu lazebníka Křišťana, 1380, č. 33 (MR: 30r, s. 61; KSN: 22rv).

³³⁵ Viz Seznam kolínských testamentů.

³³⁶ *Quamdiu vivit ipsa utatur*, testament Káči, vdovy po Pomerovi, 1400, č. 189 (MR: 314v, s. 610).

příjemce mohl testátor obdarovat určenou osobu, aniž by došlo ke zcizení rodinného majetku.³³⁷ Motivem také mohla být snaha zabezpečit živobytí dané osobě.³³⁸

K udržení majetku v rodině mohl testátor využít dalšího prostředku, tentokrát se týkajícího odkazů manželkám. Je jím podmínka, aby pro správu celého majetku a dětí zůstala pozůstalá manželka vdovou. Pokud by se znovu vdala, dostala by pouze zákonný třetinový podíl majetku nebo finanční kompenzaci.³³⁹ Kdyby si mohla vdova odnést majetek do nového manželství, byl by pro manželovu stranu ztracen ve prospěch rodiny nového chotě.

Požadavek setrvání ve stavu vdovském patří ve skutečnosti do širší skupiny podmíněčných klauzulí, kterými má testátor právo zatížit odkazy.³⁴⁰ Mezi ně nelze počítat dílčí odkazy ve vztahu k odkazům „veškerého majetku“, neboť v tom případě se jedná o pouhé zjednodušení zápisu. Jsou jimi zápisy jako například povinnost z odkazu živit děti nebo matku.³⁴¹ V jednom případě testátorka odkazuje peněžní rentu s podmínkou, že za ní dotyčný pořídí dům pro své děti.³⁴² Nejčastějším případem jsou ale podmínky spojené se zbožnými odkazy. Testátor zanechává určitý majetek někomu za podmínky, že dotyčný zajistí daný náboženský nebo charitativní úkon. Na příklad Osamia Reichendirlínova odkázala Hamanu Newpauerovi čtvrtinový výnos z pole ve Starém Kolíně s podmínkou, že bude poskytovat každé kvatembry pěti chudým pokrm a k tomu každému jeden haléř.³⁴³ Další podmínkou pro udržení dědictví také bývá důraz na správný život. Tato podmínka se týká dětských dědiců v poručnické správě. Testátoři zmiňují nebezpečí nezřízeného života a propadnutí hazardním hrám (*ludum taxillorum*). Obvykle mají v takovém případě poručníci právo dát nezbednému dědici z dědictví jen, co uznají za vhodné.³⁴⁴ U dívek (a někdy i u vdov) se někdy objevuje zajímavá poznámka, že když budou donuceny ke sňatku násilím, nemají dostat z odkázaného majetku nic.³⁴⁵ Toto by se snad dalo vykládat jako další z prostředků, jak zabránit, aby rodinný majetek nepadl do nepovolaných rukou.

³³⁷ Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 148.

³³⁸ Takový případ nacházíme v testamentu krejčího Matyáše, 1397, č. 164 (MR: 282r, s. 545; 124r), když odkázal po dobu jejího života rentu šesti kop grošů němé dceři svého bratra, která pobývala klášteře.

³³⁹ Např. testament Hamana Czornera, 1380, č. 36 (MR: 31r, s. 63; MSN: 23r).

³⁴⁰ Marie-Thérèse LORCIN, « *D'abord il dit et ordonna...* ». *Testaments et société en Lyonnais et Forez à la fin du Moyen Age*, s. 94-97.

³⁴¹ Testament Petra z Kel, 1399, č. 179 (MR: 302r, s. 585 (záznam škrtnut)).

³⁴² Testament Ely Güntherovy, 1380, č. 23 (MR: 25r, s. 51; KSN: 19r).

³⁴³ Testament Osamie Reichendirlínovy, 1393, č. 132 (MR: 222v, s. 426; KSN: 105rv).

³⁴⁴ Např. testament Friczka Bresslawera, 1384, č. 56 (MR: 44v-45r, s. 110n; KSN: 41v).

³⁴⁵ Např. testament Kateřiny, vdovy po Franczi z Křečhoře, 1387, č. 75 (MR: 101v, s. 184; KSN: 56v-57r).

Popřípadě je to snaha právně ochránit dědičky proti možné něčí snaze dostat se sňatkem s nimi k odkázanému majetku.

Aby pojistil testátor svou vůli jednotlivých odkazů, připojuje k některým ochranné právní formule vymezující se proti případným snahám okolí napadnout a zvrátit jeho rozhodnutí a odkaz. Nejběžnější formy jsou *sine omni amicorum (seu omnium hominum) reclamatione*³⁴⁶ a *ab omni amicorum seu omnium hominum impetitione*.³⁴⁷ V 90. letech 14. století se kromě těchto lakonických formulí objevují i obsáhlejší vyjádření potvrzení odkazů.³⁴⁸ V některých případech jsou tato juristická vyjádření namířena přímo proti konkrétním osobám, obvykle sourozencům.³⁴⁹

Integrální součástí dispoziční části testamentu byly samozřejmě i odkazy na zbožné účely.³⁵⁰ Písař Prokop radí, že mají být vypsány ihned na počátku.³⁵¹ Některé testamenty skutečně vydávají nejprve naučení o darech církvi a na charitu.³⁵² Častěji jsou ale v kolínských testamentech zapsány v závěrečné části.³⁵³ Obecně lze říct, že se zbožné odkazy v textu objevují na všech místech, nezřídka zcela promiskue s odkazy světskými.³⁵⁴ Tématikou projevů zbožnosti se v budoucnu v práci zabývat dále.³⁵⁵

Poslední věcí, která testátorovi z jeho dispozic zbývá je určení osob, jež poslední vůli naplní nebo budou dohlížet na její naplnění. Zde je nutno se podrobněji podívat na jednotlivé kategorie osob, které se v testamentech objevují, a definovat jejich pravomoce a postavení v rámci dědické praxe i jejich vzájemný vztah.³⁵⁶ V zápisech posledních vůlí nacházíme termíny *testamentarii* neboli také *testamentales (homines)* či *homines mortales (totpetleuten* německy), *provisores* (*vormundschaft* v německy zachycených testamentech), *tutores, executores a testes*.

³⁴⁶ Např. testament Mikeše Poláka, 1379, č. 18 (MR: 17r, s. 33; KSN: 12v).

³⁴⁷ Např. testament olejníka Kříže Hrnčíře, 1379, č. 17 (MR: 16r, s. 31; KSN: 11v).

³⁴⁸ Např. testament lazebníka Hamana, 1393, č. 129 (MR: 222r, s. 425; MSN: 105r) s formulí *quam quidem legacionem nullus amicorum puerorum dictorum poterit vel habeat reclamare aut se de ea intromittere sed firma permaneat cum conditionibus suis prenotatis*.

³⁴⁹ Např. testament sladovníka Cuncze, 1391, č. 114 (MR: 158v, s. 298; KSN: 78r) s formulí *sine omni fratrum ac aliorum suorum amicorum reclamatione*.

³⁵⁰ Ke komplexnosti a nutnosti vnímání celistvosti testamentu Jacques CHIFFOLEAU, *Les testaments provençaux et comtadins à la fin du moyen âge. Richesse documentaire et problème d'exploitation*, s. 145-147.

³⁵¹ František MAREŠ, *Prokopa písaře Nového města Pražského Praxis cancellariae*, s. 24.

³⁵² Např. testament Pešíka Světlíka, 1380, č. 24 (MR: 28rv, s. 57n; KSN: 21r).

³⁵³ Např. testament formana Henlína chromého, 1393, č. 134 (MR: 223r, s. 427 (záznam škrtnut)).

³⁵⁴ Např. testament Jiříka od Čáslavské brány, 1397, č. 162 (MR: 279v-280r, s. 540n; MSN: 123v).

³⁵⁵ Viz kapitola Projevy zbožnosti v kolínských testamentech.

³⁵⁶ Právní rozbor jednotlivých kategorií osob v testamentech pro jihofrancouzské prostředí provedl Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 118-127.

Testamentarii se obvykle objevují již na začátku zápisu. Testátor jim svěřuje svou poslední vůli a oni ji pak přednášejí před městskou radou.³⁵⁷ V tomto případě se jedná o testament nunkupativní. Jsou to tedy svědci testátorovy vůle. Jejich úkolem ale není pouze přinést před městskou radou svědectví o testátorových posledních přáních. Objevují se totiž i v testamentech veřejných, kde by teoreticky neměli být třeba, neboť je to zůstavitel sám, který přednáší svou závěť před radou a městským písařem.³⁵⁸ Že se nejedná o běžné svědky jako u ostatních zápisů v městských knihách svědčí také to, že vedle testamentariů se v záznamech objevují i běžní svědkové, tedy přesněji řečeno členové městské rady stvrzující zápis.³⁵⁹ Proto termín *testamentarii* nelze překládat jako „svědci“. Stále se opakující slovní spojení „svědkové závěti“ se mi také nejeví jako příliš účelné. Navíc by mohlo být v některých situacích zaměnitelné s obyčejnými svědky zapsání závěti. Proto jsem se rozhodl termín nepřekládat a užívat je v latinském výrazu jen s českými flektivními koncovkami. Testamentariem není ani v jednom případě žena. Právo na funkci testamentaria měli zřejmě tedy jen muži a to *sui juris*.³⁶⁰ Písař Jan pro Brno uvádí obvyklý počet testamentariů na jednoho konšela nebo dva důvěryhodné muže.³⁶¹ V Kolíně nalézáme v jedné závěti testamentarie v počtu od jednoho až po čtyři, přičemž zcela převažující jsou dva nebo tři. Velmi zajímavé pro hlubší poznání a pochopení role testamentariů jsou záznamy je jmenující, které nejsou závěťmi. V nich můžeme pozorovat, že testamentariové mají zároveň i dohlížecí funkci při vyplňování poslední vůle.³⁶² Na příklad Jakeš Darnicht v roce 1376 přeložil vyúčtování exekuce testamentu nám neznámého testátora.³⁶³ Sami testamentariové ale zřejmě nemají v popisu práce závěť vykonávat. Ve dvou případech sice nalézáme jména testamentariů ve spojitosti

³⁵⁷ Např. testament vdovy po Gotšalkovi, 1394(?), č. 139 (MR: 224v, s. 430; KSN: 108r).

³⁵⁸ *Testamentarie* máme určeny ve dvou jistě prokázaných veřejných testamentech, poutnickém testamentu Jana, syna Francze z Křečhoře, 1390, č. 96 (MR: 138rv, s. 257 (záznam škrtnut)), a testamentu kováře Cuncze, 1397, č. 163 (281v-282r, s. 544n (záznam škrtnut)).

³⁵⁹ Např. testament Heřmana z Kutné Hory, 1378, č. 11 (MR: 11r, s. 21; MSN: 8v).

³⁶⁰ V brněnském městském právu nemohli být *testes* testamentu (tj. *testamentarii*) ženy, PRÁVNÍ KNIHA MĚSTA BRNA Z POLOVINY 14. STOLETÍ, I. úvod a edice, s. 361. Pro Kolín to platí, jak se ukazuje, také.

³⁶¹ PRÁVNÍ KNIHA MĚSTA BRNA Z POLOVINY 14. STOLETÍ, I. úvod a edice, s. 361.

³⁶² To potvrzuje i testament Slávka ze *Swabrzinic*, 1392, č. 122 (MR: 173rv, s. 325n (záznam škrtnut), když má jeho poručník proměnit statky pro spásu testátorovy duše *cum scitu testamentariorum*.

³⁶³ *Jaxo Darnicht fecit rationem de bonis Procopii Sleusprot coram testamentariis subnotatis Hinlinum Cuncz Kosmer Seydlinum de Czasslauia et Jaxonem Darnicht fillii Mertlini Ita quod dictus Procopius ab omni ratione facienda et impetitione ipsum Jaxonem Darnicht alias Maleschawer liberum dimisit et bene stetit contentus Nicolaus Pecherer tunc tempore magister civium Nicolaus Scheczili cum ceteris antedictis testantur*, testament neznámého testátora, 1376, č. 1 (MR: 1r, s. 1; KSN: 1r).

s vykonáváním závěti (sloveso *exsequi*), nicméně jde zřejmě o jedince, kteří byli testamentarii závěti, ale zároveň byli jmenováni i jejími poručníky, tj. vykonavateli.³⁶⁴

Vykonáním závěti byli pověřováni *provisores* a *tutores*. Oba výrazy se v kolínských knihách objevují ve spojení s majetkem, osobami i testamentem jako institucí celkově.³⁶⁵ Každý z nich v sobě z lingvistického hlediska nese primárně trochu jiný smysl. *Provisor* je především někdo, kdo na něco dohlíží.³⁶⁶ *Tutor* má spíše význam vedení a péče o osobu.³⁶⁷ Oba tyto termíny ale v kolínských knihách vystupují jako synonymní. V některých případech jsou spojeny latinskou spojkou *seu*, která má jednoznačný smysl „neboli“ spojující slova stejného významu.³⁶⁸ Již samotný překlad je proto obtížný. Nakonec jsem zvolil termín „poručník“, značící správcovský vztah jak k osobám, tak k majetku.³⁶⁹ Z hlediska obsahového je nutno rozlišit poručníky osob a majetku od poručníků testamentu. Jedinci svěřeni do péče jsou buď nezletilé děti, nebo osoby ženského pohlaví, manželky i sestry a matky.³⁷⁰ Poručníci osob fungují buď jako přímí vychovatelé dětí a správci jejich majetku (v této úloze jsou nejčastěji vdovy-matky),³⁷¹ nebo jako dohlížitelé nad správným chováním svěřených osob.³⁷² Poručnická přímá správa majetku je tak méně častá než dohled. Přímá se totiž objevuje jen u dětí a poručníci je obvykle matka. Takový případ často nebývá v testamentech explicitně nazýván poručnictvím. Místo matky mají zaujmout pozici poručníci jen za situace, kdy se matka znovu vdá³⁷³ nebo špatně hospodaří s majetkem dětí.³⁷⁴ Většina aktivit poručníků z tohoto hlediska spočívá v dohledu. Tím se blíží testamentariům. Rozdíl mezi nimi je, že testamentariové dohlízejí na správné vykonání závěti, a poručníci na jim svěřené osoby nebo majetek. Zvláštní kategorie je poručník závěti (*provisor testamenti*). Ten má ve správě celý testament a jeho vykonání. Stará se o naplnění světských odkazů, ale i

³⁶⁴ Jedná se o Haman Czornera v testamentu Hanuše Seppila, 1380, č. 29 (MR: 29rv, s. 59n; KSN: 22r), a Havla a *Wainczhona* v testamentu Radvanově, 1380, č. 27 (MR: 29r, s. 59; MSN: 21v).

³⁶⁵ Viz Seznam kolínských testamentů.

³⁶⁶ Charles du Fresne, sieur DU CANGE et alii, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Niort 1883-1887, VI. díl, s. 547n.

³⁶⁷ *Ibidem*, VIII. díl, s. 217n.

³⁶⁸ Testament Jakše z Kouřimi, 1398, č. 167 (MR: 286r, s. 553; KSN: 127rv).

³⁶⁹ Tomáš BOROVSKEÝ, „„Zu der gots und meiner sle zu selikeit“. Odkazy brněnských měšťanů církevním institucím v letech 1410-1530, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university C 46 (1999), s. 82, termín nepřekládá a užívá jej jako „provisoři“.

³⁷⁰ Viz Seznam kolínských testamentů.

³⁷¹ Např. testament lazebníka Křišťana, 1380, č. 33 (MR: 30r, s. 61; KSN: 22rv).

³⁷² Např. testament Kateřiny, vdovy po Franczi z Křečhoře, 1387, č. 75 (MR: 101v, s. 184; KSN: 56v-57r).

³⁷³ Např. testament lazebníka Ješka, 1377, č. 6 (MR: 5rv, s. 9n; MSN-4r).

³⁷⁴ Testament pivovarníka Ješka, 1388, č. 82 (MR: 111rv, s. 203n; MSN: 61v).

duchovních.³⁷⁵ Především zbožné odkazy jsou přímo předávány poručníku testamentu nebo dědiců, aby je vykonal.³⁷⁶ Exekuce zbožných odkazů poručníkem ovšem není v Kolíně pravidlem. Mnohdy má na starosti jejich uskutečnění hlavní dědic ze svého dědictví.³⁷⁷

Executor jako osoba se v kolínských knihách objevuje jen jednou. Henslín Günther, jiným jménem Meisner, je *executor testamenti* Ely Güntherovy.³⁷⁸ Jedná se o vykonavatele poslední vůle. Lze ho tedy ztotožnit s poručníkem testamentu.

Souhrně lze říci, že *testamentarii* jsou speciální svědkové poslední vůle, kterou jim testátor nadiktoval, a dohlízejí na její správné vyplnění. Poručníci testamentu jsou jeho aktivními vykonavateli. Předávají po smrti testátora dle výpovědi testamentariů odkazy³⁷⁹ a nakonec testamentariům složí účty svého působení.³⁸⁰ Poručníci osob a majetku mají roli buď aktivní, nebo pasivní. Jejich úkolem je přímo pečovat o rodinný majetek testátora nebo na něj dohlížet, aby nepřišel k újmě v době, kdy jej nabytá osoba, jež jej nemůže zcela samostatně spravovat. Svědci (*testes*) uvedení v zápisech testamentu jsou vybraní přísežní z městské rady, kteří svědčí o vyhlášení testamentu před městskou radou a jeho zapsání do knihy. Jsou na rozdíl od testamentariů pouhými potvrzovatele zápisu.

Než se testátor dostane k úplnému závěru, přichází na řadu ještě „odvolací právní formule“ případných dřívějších testamentů, *si aliquam legationem antea fecisset libro annotatam vel alio quocumque modo illam presentibus revocavit et revocat et nulli esse debet valoris nec vigoris*.³⁸¹ Platnost testamentu by totiž byla při existenci více „posledních“ vůlí jedné osoby ohrožena nejednoznačností, podle které se má postupovat. Proto bylo nutné negovat všechny předchozí testamenty a potvrdit platnost pouze stávajícího.³⁸²

Závěrečnou část testamentu jsem předznamenal již předcházejícím rozbořem jednajících osob. Sestává se z výčtu svědků a datace.

Otázka datace je pro studium testamentární praxe velmi podstatná. Pomáhá nám zodpovědět otázku klasifikace testamentů, i jak probíhalo samotné zapsání testamentu do

³⁷⁵ Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 128-132.

³⁷⁶ Např. testament Cuncze Busiczera, 1380, č. 25 (MR: 28v, s. 58; MSN: 21r).

³⁷⁷ Např. testament Jelencze Presneydera, 1380, č. 133 (MR: 222v-223r, s. 426n; KSN: 105v).

³⁷⁸ Testament Ely Güntherovy, 1380, č. 23 (MR: 25r, s. 51; KSN: 19r).

³⁷⁹ Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 128. Potvrzuje to zmínka v testamentu Heřmana z Kutné Hory, 1378, č. 11 (MR: 11r, s. 21; MSN: 8v), že *Ludlinus frater eius dictus et Johannes prukmayster tutores executur*.

³⁸⁰ Testament neznámého testátora, 1376, č. 1 (MR: 1r, s. 1; KSN: 1r).

³⁸¹ Testament Mikuláše Pecherera, 1389, č. 90 (MR: 124v, s. 230. MR: 125r, s. 231).

³⁸² Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 57n.

knih. V kolínských knihách je obvykle zachyceno datum vykonání aktu (*actum*). Ovšem vykonání aktu znamená moment, kdy buď testamentariové přednesli v radě poslední vůli již zesnulého testátora, nebo když testátor sám předstoupil před radu a vyložil jí svou vůli. V prvním případě se jedná o testament nunkupativní ústní a v druhém veřejný.³⁸³ Ani jedna z datací neudává den úmrtí. V prvním případě se tak mohlo stát krátce předtím, nebo také již před značně dlouhou dobou.³⁸⁴ V druhém případě naopak mohl zůstavitel odejít ze světa krátce poté, nebo žil ještě dlouho a mohl sestavit několik dalších závětí.³⁸⁵ U testamentu Francze Mayera máme zachyceno *actum* testamentu k roku 1397, ale záznam byl zapsán až mezi záznamy z let 1399, tudíž dva roky poté.³⁸⁶ Jedná se o poutnický testament, takže je možné se domnívat, pokud zamítneme možnost písarovy chyby, že Francz jej sestavil zřejmě ve formě nějaké písemného záznamu v roce 1397, když se chystal do Říma, na své pouti zemřel a pozůstalí nechali testament zapsat až se zpožděním dvou let (snad neznali jeho osud). Nebo se Francz mohl ze své pouti šťastně vrátit a zemřel až později, ovšem jiný testament už nevytvořil. Každopádně se lze domnívat, že zápis z roku 1399 byl proveden podle písemného zachycení Franczovy vůle z roku 1397. Snad nechal sepsat svou závěť před cestou u městského písáře na volný list. Jedná se však o zcela ojedinělý případ v zachovaném korpusu. V kolínských knihách nacházíme i další zmínky o pozdějším zapsání záznamu, než byl v městské radě vyhlášen. Na příklad německý testament Jakše Trampleru byl v radě projednán (*actum*) na svatého Michala 1380, ale zapsán (*scriptum*) byl až na svatého Matouše 1381.³⁸⁷ V knihách se objevuje několik dalších záznamů určených datací, kdy byl záznam do knihy zapsán. Většina z nich se vztahuje do jednoho krátkého období bez udávání data *actum*.³⁸⁸ Případné pozdější zapsání do knihy vyhlášení testamentu v městské radě však nemá na

³⁸³ Marie-Thérèse LORCIN, *Un temps pour tester, un temps pour mourir. Du testament oral au testament public dans les campagnes foréziennes de la fin du Moyen Age*, Revue historique 607, 1998, s. 491-495.

³⁸⁴ *Ibidem*, s. 499, dokonce autorka zanamenoala případ, kdy byl testament sestaven v roce 1367 a zapsán byl až 1402! Pro Brno Tomáš BOROVSKEÝ, *Čas středověkých měšťanských testamentů (Příklad Brna v pozdním středověku)*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamety v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 59n, konstatuje, že byly testamety zapsány obvykle do jednoho roku po smrti zůstavitelově.

³⁸⁵ Např. tři testamety Petra Newburgera, 1378, č. 13 (MR: 12v, s. 24 (záznam škrtnut)), 1385, č. 61 (MR: 78v, s. 138 (záznam škrtnut)) a 1385, č. 63 (MR: 79v-80r, s. 140n (část záznamu škrtnuta); KSN: 48r).

³⁸⁶ Testament Francze Mayera, 1397/1399, č. 180 (MR: 304v, s. 590; KSN: 141rv).

³⁸⁷ Testament Jakše Trampleru, 1380, č. 47 (MR: 40v, s. 82 (záznam škrtnut)).

³⁸⁸ Testamety Cuncze Hošalka, 1394(?), č. 136 (MR: 223v, s. 428; KSN: 107r), vdovy po Gotšalkovi, 1394(?), č. 139 (MR: 224v, s. 430; KSN: 108r), tkadleny Ely, 1394(?), č. 140 (MR: 224v, s. 430; KSN: 108r), Greblína, 1394(?), č. 141 (MR: 225r, s. 431; KSN: 108rv) a Kunuše, vdovy po Geyerovi, 1394(?), č. 142 (MR: 225rv, s. 431n; KSN: 108v).

samotný akt žádný vliv. Důležitý je vztah mezi vyhlášením poslední vůle a testátorovou smrtí, kdy testament nabývá na účinnosti.

Právě i tento vztah pomáhá definovat kategorie testamentů.³⁸⁹ V kolínských knihách, jak již bylo několikrát zmíněno, figurují dva druhy testamentů, nunkupativní ústní a veřejný. Lze je od sebe odlišit úvodními a závěrečnými částmi závětí, které podávají informace o okolnostech sestavení a sepsání posledních vůlí.

Jako nunkupativní testamenty můžeme jednoznačně identifikovat ty, v jejichž zápisu se objevují zmínky, že testamentariové vypověděli zůstavitelovu vůli před městskou radou. Obecně lze říct, že výskyt testamentariů může ukazovat na nunkupativní závěť. Toto pravidlo však není vůbec stoprocentní.³⁹⁰ Jistěji určujícím znakem nunkupativního testamentu je formulace *in suis extremis*, z níž vyplývá, že testátor je v době projednání poslední vůle před radou již mrtev. Jeho vůli nutně tedy přednášejí před městskou radou opět testamentariové. Stopy praxe, že si testátor povolal (*ad se vocatis*) testamentarie k sobě domů, když ležel na smrtelné posteli, nacházíme v testamentech Jana Vlka,³⁹¹ Henslína Hupaufa³⁹² a Petra Kunátova.³⁹³ Stejně i zmínka o testátorovi jako o zemřelém (*pie memorie*) mluví jasně pro nunkupativní testament.³⁹⁴ Z rozboru dochovaných testamentů se zřetelně ukazuje, že nunkupativní testament v Kolíně zcela jasně převažoval. K tomu je třeba si ještě uvědomit, že mnoho testamentů nebylo zapsáno. Ty byly všechny také nunkupativní ústní. Jednoznačná převaha nunkupativního testamentu byla bezesporu dána jeho jednoduchostí. Dotyčnému stačilo zavolat si několik vybraných jedinců a mohl testovat. Nevýhodou ale mohlo být nebezpečí následného chybného, ať úmyslného či neúmyslného, vyhlášení poslední vůle testamentarii.³⁹⁵ Testátor se také vystavoval riziku ovlivňování ze strany okolí.³⁹⁶ Přítomnost blízkých v těchto chvílích nám potvrzuje testament Anny, vdovy Kunšovi

³⁸⁹ Marie-Thérèse LORCIN, *Un temps pour tester, un temps pour mourir. Du testament oral au testament public dans les campagnes foréziennes de la fin du Moyen Age*, Revue historique 607, 1998, s. 490.

³⁹⁰ V testamentu Jana, syna Francze z Křečhoře, 1390, č. 96 (MR: 138rv, s. 257 (záznam škrtnut) určil autor i testamentarie, i když ze zápisu vyplývá, že se jedná o testament veřejný přednesený samotným testátorem před městskou radou. Testamentarii také jsou purkmistr a městský písař. Další jsou závěti zaznamenané v první osobě, např. testament kováře Cuncze, 1397, č. 163 (MR: 281v-282r, s. 544n (záznam škrtnut). Tyto testamenty zcela pravidelně obsahují testamentarie, ač byly zřejmě vyřčeny v městské radě přímo dotyčným jedincem.

³⁹¹ Testament Jana Vlka, 1390, č. 99 (MR: 141r, s. 263 (záznam škrtnut)).

³⁹² Testament Henslína Hupaufa, 1397, č. 156 (MR: 272r, s. 525; KSN: 119r).

³⁹³ Testament Petra Kunátova, 1399, č. 175 (MR: 298rv, s. 577n; KSN: 136v).

³⁹⁴ Testament Václava, oltářníka sv. Jana Evangelisty, 1391, č. 113 (MR: 155v, s. 292).

³⁹⁵ Marie-Thérèse LORCIN, *Un temps pour tester, un temps pour mourir. Du testament oral au testament public dans les campagnes foréziennes de la fin du Moyen Age*, Revue historique 607, 1998, s. 499.

³⁹⁶ Marguerite GONON, *L'intervention des témoins dans les testaments nuncupatifs en Forez*, Bulletin de la Diana 41/7, 1970, s. 241-252.

z *Lusaro*, v němž nacházíme zmínku, že Anna testovala *in suis extremis* za přítomnosti syna Mikuláše a s jeho vůlí.³⁹⁷

Proti nebezpečí chybného vykonání poslední vůle i ostrému nátlaku blízkých ochraňoval právě testament veřejný. Testátor předstoupil před městskou radu a nechal svá slova zapsat přímo, takže nehrozilo nebezpečí zmatení jeho slov prostředníkem.³⁹⁸ Veřejný testament ukazuje již na vyspělejší právní uvědomění zůstavitele. Tento druh závěti je také mnohem výjimečnější v Kolíně než běžný nunkupativní. Jen v šestnácti případech můžeme s naprostou jistotou mluvit o veřejných testamentech. Jedná se o testamentsy poutnické, které odcházející vyhlášovali před cestou na zasedání městské rady. Těch známe osm.³⁹⁹ Dále jsou to první testamentsy z více závětí od jediného testátora. Ty byly také vyloženy testátorem samotným před městskou radou. Od nich máme dochovány tři kusy a o dalším nepřímou zmínku.⁴⁰⁰ I testamentsy zapsané v první osobě se jeví i na základě dalších znaků jako veřejné. Byly zřejmě opravdu zapsány na základě přímé řeči testátora v radě (otázkou je však, nakolik přesně, pokud si písař činil jen poznámky a teprve později je do knihy zapsal). „Ego-testamentů“ se nachází v kolínských knihách pět, z nichž jeden spadá i do kategorie vícečetných.⁴⁰¹ Veřejné testamentsy se prozrazují i jinými formulacemi vztahujícími se na příklad ke zdravotnímu stavu jedince, jenž o sobě prohlašuje, že je *sanus corpore*.⁴⁰² Dost důležitým indikátorem jsou i vazby *post mortem/obitum*⁴⁰³ nebo *si eum/eam contigerit mori*,⁴⁰⁴ jimiž je v testamentu určen termín zahájení účinnosti odkazů. Z toho vyplývá, že testátor je ještě naživu a nehrozí mu akutní nebezpečí smrti.

Testament nabyl právní účinnosti smrtí testátora. Do té doby jej mohl autor bez překážek měnit.⁴⁰⁵ Když se tedy dny zůstavitelovy naplnily, přišla na řadu exekuce testamentu. Jak bylo vysvětleno výše, dohlíželi na ni testamentariové a vykonávali ji

³⁹⁷ Testament Anny, vdovy po Kunšovi z *Lusaro*, 1395, č. 152 (MR: 228v, s. 438; KSN: 109v-110r).

³⁹⁸ Marie-Thérèse LORCIN, *Un temps pour tester, un temps pour mourir. Du testament oral au testament public dans les campagnes foréziennes de la fin du Moyen Age*, *Revue historique* 607, 1998, s. 494.

³⁹⁹ Viz *volens ire Romam* apod. v Seznamu kolínských testamentů.

⁴⁰⁰ Testamentsy Petra Newburgera 1378, č. 13 (MR: 12v, s. 24 (záznam škrtnut), Kristýny, vdovy po Pesoldu z Jihlavy (1388, č. 88 (MR: 121rv, s. 223n), Kateřiny, vdovy po Henelínu z Velimi (1397, č. 160 (MR: 273v, s. 528; KSN: 120v-121r) a Doroty, vdovy po Hermannu z Kutné Hory (1397, č. 157 (MR: 272v, s. 526; KSN: 120r). První testament lazebníka Hamana (1390, č. 102 (MR: 148r, s. 277. KSN: 36r) spadá do obou kategorií, poutnických závětí a vícečetných. V uvedeném výčtu jej primárně počítám k poutnickým.

⁴⁰¹ Testamentsy Kristýny, vdovy po Pesoldovi z Jihlavy, 1388, č. 88 (MR: 121rv, s. 223n), Václava Trampler, 1395, č. 151 (MR: 227r, s. 435 (záznam škrtnut), Jiříka od Čáslavské brány, 1397, č. 162 (MR: 279v-280r, s. 540n; KSN: 123v), kováře Cuncze, 1397, č. 163 (MR: 281v-282r, s. 544n (záznam škrtnut)) a krejčího Matyáše, 1397, č. 164 (MR: 282r, s. 545; 124r).

⁴⁰² Testamentsy Kateřiny, vdovy po sladovníku Řehákovi, 1393(?), č. 135 (MR: 223v, s. 428; MSN: 106r) a Káči, vdovy po Pomerovi, 1400, č. 189 (MR: 314v, s. 610).

⁴⁰³ Testament Káči, vdovy po Pomerovi, 1400, č. 189 (MR: 314v, s. 610).

⁴⁰⁴ Testament tkadleny Anny, 1395(?), č. 144 (MR: 225v, s. 432; KSN: 109r).

⁴⁰⁵ Louis de CHARRIN, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, s. 57n.

poručníci testamentu. U nunkupativního testamentu ještě byla možnost jeho veřejného vyhlášení před městskou radou. Podle nařízení měla být provedena pokud možno co nejdříve po smrti jedince, aby bylo zamezeno případným sporům mezi dědici.⁴⁰⁶ Realita byla však někdy dosti odlišná.⁴⁰⁷ Většina testamentů byla zřejmě zapsána nejpozději do jednoho roku od úmrtí.⁴⁰⁸ Vyplnění jednotlivých odkazů bylo do knih zaznamenáváno margináliemi u textu testamentu⁴⁰⁹ nebo samostatnými záznamy,⁴¹⁰ popřípadě mřežováním příslušné části v testamentu.⁴¹¹ Když byla vykonána všechna přání testátorova, poručníci testamentu vystavili testamentariům účet svých aktivit a byli oficiálně propuštěni ze závazků.⁴¹² Někdy byl pak celý testament mřežován jako splněný.⁴¹³ Vyplnění jednotlivých klauzulí závěti se mohlo protáhnout i na řadu let, jak vysvítá z pramenného materiálu. Pěkným příkladem postupného a časově náročného vyřizování testamentu je poslední vůle právního zástupce (prolocutor) Tomlínova, zapsaná v roce 1392.⁴¹⁴ V následujících letech se v kolínských knihách objevuje značné množství záznamů vztahujících se k tomuto testamentu a jeho plnění, které se táhnou až do posledního roku zaznamenaného v dochovaných knihách, roku 1401.⁴¹⁵ Proto ani nelze říct, že tehdy došlo k definitivnímu uzavření exekuce Tomlínova testamentu.

⁴⁰⁶ PRÁVNÍ KNIHA MĚSTA BRNA Z POLOVINY 14. STOLETÍ, I. úvod a edice, s. 360.

⁴⁰⁷ Asi nejmarkantnější známý případ prodlevy mezi úmrtím testátora a zapsáním testamentu, již jednou z práci zmíněný, je znamenán Marie-Therèse LORCIN, *Un temps pour tester, un temps pour mourir. Du testament oral au testament public dans les campagnes foréziennes de la fin du Moyen Age*, Revue historique 607, 1998, s. 499, a činí plných 35 let.

⁴⁰⁸ *Ibidem*, s. 501, kdy autorka konstatuje, že asi polovina závěti byla zapsána do tří měsíců po smrti zůstavitele a tři čtvrtiny do jednoho roku.

⁴⁰⁹ Např. testament Ely Güntherovy, 1380, č. 23 (MR: 25r, s. 51; KSN: 19r).

⁴¹⁰ Např. *Wenczesslaus Straus percepit LX sexagenas grossorum ab Andree et Sigismundo fratribus de porporcione sua hereditaria ita quod in hereditate dicta Liczk que Henricus Straus fuisse dinoscitur nichil habet porcionis sine omni ac heredum suorum impetitione infuturum iuxta ordinacionem factam per arbitros Iudicis nostri et Ludlini ex parte Andree et Sigismundi et Petri peim Tor et Franczkone Seczhory ex parte Wenczesslay Straus Idem fassi arbitri in pleno consilio Henslinus Pleybshy magister iuratorum Nicolaus Pecherer cum ceteris Iuratis testantur Actum ut supra*, MR: 26v, s. 54 (záznam škrtnut).

⁴¹¹ Např. testament lazebníka Vogela, 1385, č. 59 (MR: 77r, s. 135).

⁴¹² Testament neznámého testátora, 1376, č. 1 (MR: 1r, s. 1; KSN: 1r).

⁴¹³ Např. testament Václava Wanduse, 1388, č. 81 (MR: 111r, s. 203 (záznam škrtnut)).

⁴¹⁴ Testament právního zástupce Tomlína, 1392, č. 123 (MR: 176v-177r, s. 334n; KSN: 84v-85r).

⁴¹⁵ Např. záznamy MR: 178v, s. 338; MR: 181v, s. 344; MR: 201r, s. 383 (záznam škrtnut); MR: 240r, 461; MR: 285r, s. 551, KSN: 126r; MR: 315v, s. 612 (záznam škrtnut); MR: 325r, s. 631, KSN: 157r.

6. Testátoři a jejich dědické strategie

Kdo byly osoby, které v Kolíně sestavily poslední vůli, jež se dostala do městských knih? Lze u těchto lidí nějakým způsobem postihnout společné rysy? Z jakých vrstev městské společnosti pocházeli? To jsou otázky, kterými je nutno se zabývat, aby bylo možno zhodnotit význam a postavení testamentu v dědické praxi středověkého Kolína.⁴¹⁶ Bohužel, protože kolínské knihy jsou needitované a velmi málo zpracované prameny, je značně obtížné odpovědět na výše uvedené otázky. Následující výklad bude mít hodnotu spíše informativní se snahou o podchycení alespoň základního poznání společenského prostředí testátorů. Pro přesnější výsledky by bylo třeba se opřít o studie k sociální struktuře kolínského obyvatelstva, prosopografickým studiím i mikrohistorickým analýzám věnujícím se radním elitám a předním kolínským rodům i veškerému obyvatelstvu města. Ty ovšem zatím chybí a nebylo v silách ani zájmu předložené práce je suplovat. Jediným dosavadním vodítkem jsou kapitoly z *Dějin královského města Kolína nad Labem* Josefa Vávry, zabývající se obyvatelstvem, živnostmi a církevními institucemi ve městě.⁴¹⁷ Zmínky v nich jsem se pokoušel doplnit některými informacemi z pramenů.

Z korpusu pramenů známe jménem 189 testátorů.⁴¹⁸ Z nich jsou čtyři jistě a jeden velmi pravděpodobně sociálně přesně zařaditelní. Jedná se o čtyři osoby duchovní⁴¹⁹ a jednoho nižšího šlechtice.⁴²⁰

Všichni duchovní mají úzký vztah k městu. Tři z nich patří zcela jistě k farnímu chrámu jako kazatel, kaplan a oltářník. Čtvrtý z nich, kněz Václav, je synem bohaté měšťanky Doroty, manželky Heřmana z Kutné Hory. Ostatně i kazatel Václav je kolínským měšťanským synem. Kaplan Martin a oltářník Václav se v zachovaných textech starají o svou posmrtnou spásu a vykládají své představy o bohoslužbách za jejich duši. Naopak kněz Václav na smrtelné posteli zanechává rodinný majetek matce. U kazatele Václava máme pouze dochovanou zmínku o vyplacení peněžitého odkazu Fridrichu Derrerovi z Norimberka.

⁴¹⁶ Martin NODL, *Středověký testament jako abnormalita*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamety v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 76-78.

⁴¹⁷ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 29-70.

⁴¹⁸ Viz Seznam kolínských testamentů.

⁴¹⁹ Testament kaplana Martina, 1385, č. 58 (MR: 76v, s. 134; KSN: 47rv); testament kazatele Václava, syna Endirlinisy, 1390, č. 103 (MR: 148r, s. 277); testament Václava, oltářníka sv. Jana Evangelisty, 1391, č. 113 (MR: 155v, s. 292); testament kněze Václava, syna Doroty Heřmanovy, 1397, č. 158 (MR: 272v, s. 526; KSN: 120r).

⁴²⁰ Testament Slávka ze Swabrzincz, 1392, č. 122 (MR: 173rv, s. 325n (záznam škrtnut).

Jediným šlechtickým testamentem v korpusu by měla být poslední vůle Slávka ze *Swabrzynicz* nebo ze Solopysk. Již v 80. letech 14. století tento nižší šlechtic žil ve městě.⁴²¹ Nejprve v testamentu prohlásil, že jeho manželka má být spokojena s tím, co jí přisoudil. Kolínský dům odkázal svým třem švagrům. Zbytek svěřil svému poručníku Janu ze Solopysk, aby jej využil pro spásu jeho duše. Zdá se tedy, že Slávkovo manželství bylo bezdětné.

Zbylé testamentsy v korpusu jsou měšťanské. Jak ale rozčlenit měšťanské testátory podle jejich společenského postavení ve městě? Testament zřídka podává úplné svědectví o majetku zůstavitele, podle něhož by šlo usoudit na úlohu jedince v městské komunitě.⁴²² Přesto nám ale podává určité informace, jimiž se lze řídit. Jedněmi z nich jsou peněžité odkazy mimo hlavní odkaz, který bývá běžně neurčitým termínem „všechny statky movité i nemovité“.⁴²³ Jednotlivé odkazy v penězích však udávají konkrétní částky. Samozřejmě podle nich nelze usuzovat na přesnější majetek zůstavitele. I nejbohatší měšťané mohou mimo obecně vyložený hlavní majetek zmínit jen drobné peněžité odkazy.⁴²⁴ Ovšem odkazy v desítkách kop grošů mimo hlavní dědictví jasně ukazují na značný majetek zůstavitele.⁴²⁵ Tímto způsobem lze tedy alespoň orientačně odlišit některé testátory. Další indicií je venkovská držba. Pokud testátor se v závěti zmiňuje o svém dvoru (*curia*), zcela jistě jej lze počítat mezi hospodářskou elitu města. Ceny dvorů v okolí Kolína se na konci 14. století pohybovaly ve stovkách kop grošů.⁴²⁶ Kromě hospodářských ukazatelů můžeme dovozovat elitní postavení testátora i z jeho správní funkce. Účast v městské radě šla vždy ruku v ruce s ekonomickou silou jedince, popřípadě celého rodu.⁴²⁷ V Kolíně zaznamenáváme samozřejmě také radní rody, jejichž členové měli tradičně v městské správě silné zastoupení. Výčet nejdůležitějších předkládá ve své monografii Josef Vávra.⁴²⁸ Jsou jimi na příklad rod z Velimi (*de Wela*),⁴²⁹ Czikkerové, Busiczerové, Breslawerové, Pechererové či z Křechoře. Kromě rodů se objevují i výrazní jedinci, kteří

⁴²¹ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 38.

⁴²² Martin NODL, *Středověký testament jako abnormalita*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamentsy v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 84.

⁴²³ *Omnia bona mobilia et immobilia*, passim v testamentsch.

⁴²⁴ Např. testament Jana Strause, 1399/1400, č. 181 (MR: 305r, s. 591; KSN: 142r).

⁴²⁵ Např. v testamentu lazebníka Vogela, 1385, č. 59 (MR: 77r, s. 135), nacházíme, že zůstavitel odkázal kromě hlavního majetku na jednotlivých odkazech 50 kop grošů.

⁴²⁶ Např. v roce 1398 koupil Hešlín u Martina ze Starého Kolína dvorec i s dědinou v Klech za necelých 400 kop grošů, MR: 288r, s. 557; KSN: 129rv.

⁴²⁷ Jaroslav MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990.

⁴²⁸ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 31-37.

⁴²⁹ *Ibidem*, s. 31n, je pokládá za Bělské.

promlouvali do politiky města. Mezi ně se řadí i purkmistři Petr Link,⁴³⁰ Albrecht Cladoner⁴³¹ nebo František Weyspruch.⁴³² Tímto způsobem lze identifikovat alespoň nejbohatší vrstvu obyvatel města. S ostatními složkami městské společnosti je potíží mnohem větší. Určitým vodítkem pro střední vrstvy by mohl být výskyt označení zaměstnání testátora, ve většině případů řemesla. Ovšem to může být krajně zavádějící, takže se neodvážuji přistoupit k přesnějším závěrům. Proto mohu pouze konstatovat, že se řemeslníci také objevují mezi testátory v městských knihách zaznamenaných závětech. Chudší vrstvy obyvatelstva nejsou v samotných testamentech téměř postižitelné vůbec.⁴³³

Když se tedy podíváme na studovaný korpus kolínských testamentů, zjistíme, že nadpoloviční většinu testátorů tvořili podle výše uvedených kritérií velmi bohatí lidé. Jistě je legitimní mluvit o městské elitě. Zbylá část testátorů byla minimálně slušně finančně zajištěna. Vzhledem k početnímu rozvrstvení společnosti v Kolíně 14. století je tudíž možné konstatovat, že k písemnému zachycení testamentů přistupovaly především vedoucí vrstvy městské komunity a bohatší jedinci z vrstvy střední. Vyslovení testamentu, jak jsem již vyložil výše, bylo obecně rozšířené, avšak jeho zapsání do městských knih se omezovalo na vrstvy, které si tento placený akt mohly bez potíží dovolit.

Nejlépe máme tak zachovanou dědickou praxi nejbohatších a nejvlivnějších rodů. U nich se objevují testamenty dokonce celých rodin, jako na příklad u rodu z Křechoře⁴³⁴ máme zachovány testamenty Francze z Křechoře,⁴³⁵ jeho manželky Kateřiny⁴³⁶ a jejich syna Jana.⁴³⁷ Francz odkázal svůj majetek manželce Kateřině a dětem. Rodinné statky pojistil několika způsoby. Pokud by se chtěla Kateřina od dětí a společného majetku oddělit, dostala by zákonnou třetinu. Pokud by se Kateřina znovu vdala, nedostala by víc než 100 kop grošů. Navíc svěřil Francz dohled nad ní a jejím hospodařením s majetkem svému bratrovi, knězi Janovi. Dceři své sestry odkázal třicet kop grošů po dobu jejího života. Kateřina, když jako vdova umírala, odkázala svůj majetek kromě peněžitých a

⁴³⁰ Testament Petra Linka, 1397, č. 155 (MR: 204v-205r, s. 390 (záznam škrtnut)). Purkmistrem v roce 1393, MR: 182v, s. 346 (záznam škrtnut).

⁴³¹ Testament Albrechta Cladonera, 1396, č. 153 (MR: 228r, s. 437; KSN: 109v). Purkmistrem v roce 1390, MR: 147v-148r, s. 276n.

⁴³² Testament Františka Weysprucha, 1398, č. 169 (MR: 289rv, s. 559n; 130rv (záznam škrtnut)). Purkmistrem v roce 1389, MR: 132v, s. 246 (záznam škrtnut).

⁴³³ Jen výjimečně se jako testátoři objeví nejnižší složky obyvatelstva jako žebračka vdova Alice ve středověkém Londýně, Michel VOVELLE, *Un préalable à toute histoire sérielle. La représentativité sociale du testament (XIVe-XIXe siècle)*, in: Bernard Vogler (ed.), *Les actes notariés. Source de l'Histoire sociale XVIe-XIXe Siècles*, s. 258.

⁴³⁴ K tomuto rodu Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 34.

⁴³⁵ Testament Francze z Křechoře, 1380, č. 35 (MR: 30v, s. 62; KSN: 22v-23r).

⁴³⁶ Testament Kateřiny, vdovy po Franczi z Křechoře, 1387, č. 75 (MR: 101v, s. 184; KSN: 56v-57r).

⁴³⁷ Testament Jana, syna Francze z Křechoře, 1390, č. 96 (MR: 138rv, s. 257 (záznam škrtnut)).

zbožných odkazů dětem. Poručnictví nad nimi pověřila manželova bratra kněze Jana. Také užila podmínek ochraňujících rodinné jmění. Aby dosáhli potomci dědictví po matce, musejí se chovat podle rad poručníka Jana. Dcery navíc nesmějí být donuceny násilím ke sňatku, jinak nic nedostanou. Syn Jan sestavil závěť, když se chystal v jubilejním roce 1390 na pouť do Říma. Zřejmě nebyl ženatý, protože manželku ani děti nejmenuje. Hlavními dědičkami majetku, kromě jednotlivých peněžitých odkazů strýci knězi Janovi, dalším lidem a na zbožné účely, ustanovil rovným dílem své dvě sestry Benignu a Barbaru.

Bohatší materiál nalézáme také pro rod Strausů. Nejprve Jindřich Straus odkazuje veškerý svůj majetek včetně dědiny v Licku dvěma synům Ondřejovi a Zikmundovi. Jejich staršímu bratru Václavovi odkázal pouze třicet kop grošů, splácených po tři roky. Jako poručníci chlapcům vybral rychtářovu ženu (*Judicissa*).⁴³⁸ Pouhé dva roky nato v morovém létě 1380 odkázal jeho syn Ondřej svůj dědický díl bratrovi Zikmundovi, „pokud má žít“.⁴³⁹ Tato poznámka může být aluzí na velkou epidemii, která v té době postihla město, a nejistý osud bezbranný vůči ničivé nákaze. Kdyby Zikmund zemřel, má jejich starší bratr Václav dvacet kop grošů a zbytek má připadnout strýci. Na další testament člena rodu Strausů je třeba si počkat až do roku 1399, respektive 1400, kdy zanechal poslední vůli Jan Straus.⁴⁴⁰ Bohužel není zřejmé, v jakém příbuzenském vztahu se vůči výše jmenovaným testátorům nacházel. Veškerý svůj majetek odkázal manželce Žofii kromě pěti kop zanechaných sestře Kláře a odkazu na vigilie a mše. Poručnictví testamentu, manželky i majetku svěřil jednomu z předních měšťanů Tomáškovi.⁴⁴¹

Překvapivé jsou dvě závěti členů rodu Smersneyderů. Jako první Cunz odkázal svůj majetek Petru Newpauerovi a jeho dědicům. Sladovnu zanechal Nikúši Schafferovi. Svému bratru neodkázal nic.⁴⁴² Ani u Francze Smersneydera v roce 1391 nenacházíme žádný odkaz rodině. Svůj dvůr (*curia*) a dům odkázal významným měšťanům Františku Weyspruchovi a Jakšovi z Kouřimi.⁴⁴³ Proč se Smersneyderové nesnažili udržet majetek v rodině a co je vedlo k odkazům bohatým a mocným sousedům, je obtížné vysvětlit.

⁴³⁸ Testament Jindřicha Strause, 1378, č. 14 (MR: 13r, s. 25 (záznam škrtnut).

⁴³⁹ *Si vivere debet*, testament Ondřeje, syna Jindřicha Strause, 1380, č. 31 (MR: 29v, s. 60; KSN: 22r).

⁴⁴⁰ Testament Jana Strause, 1399/1400, č. 181 (MR: 305r, s. 591; KSN: 142r).

⁴⁴¹ Tomášek působil pravidelně v městské radě a několikrát byl purlmistrem, např. v roce 1398, MR: 289v, s. 560.

⁴⁴² Testament Kuncze Smersneydera, 1378, č. 12 (MR: 11v-12r, s. 22n; KSN: 9r).

⁴⁴³ Testament Francze Smersneydera, 1391, č. 117 (MR: 169r, s. 309; KSN: 80v).

Zajímavé pro poznání dědických strategií kolínských měšťanů mohou být i testamenty zachované od obou manželů. Takových případů máme několik.⁴⁴⁴ Nedlouho po sobě nalézáme v knihách závěti Václava Hamera⁴⁴⁵ a jeho manželky, v té době již vdovy.⁴⁴⁶ Václav odkázal nemovitý i movitý majetek Janovi, synu sestřiny dcery. Manželce zanechal šestnáct kop grošů. Václavova vdova posléze ve své závěti rozdělila zděděných šestnáct kop grošů blízkým. Synovi Mikulášovi řečenému Kočvara dala deset kop, vnukovi Pertlínovi pět a formanu *Czegelínovi* jednu. Z ženina testamentu se tedy dozvídáme, že manželé spolu měli syna. Přesto Václav odkázal hlavní majetek svému prasynovci. K roku 1414 ovšem máme dochovaný záznam, že Václavův syn Mikuláš prodal tvrz, již jeho otec vybudoval, s dvorem a celým „panstvím“ v Pašince Janovi ze Smržova za šest set kop grošů.⁴⁴⁷ Musel ji tedy nějakým způsobem získat. Je možné, že mu ji otec předal jako hlavní rodinný majetek mimo závěť a „všechny movité a nemovité statky“ odkázané prasynovci Janovi neobsahovaly pašinské panství. Nebo získal Mikuláš otcův majetek i přes jinou vůli v závěti přímo. Popřípadě mohl Pašinku Mikuláš získat od příbuzného Jana. Ze známých informací však tento problém nelze rozhodnout.

Standardní dvojicí testamentů manželů jsou poslední vůle kožešníka Wenera⁴⁴⁸ a jeho ženy Lucie.⁴⁴⁹ Werner odkázal třetiny majetku manželce a dvě třetiny dětem. Manželka rok poté zanechala svůj dům a ostatní majetek dětem. Rodinné statky tedy přešly bez obtíží do rukou další generace přímých potomků. Naopak testamenty kováře Cuncze⁴⁵⁰ a jeho manželky Lucie⁴⁵¹ napovídají o bezdětnosti. Cuncz odkázal veškerý majetek ženě s tím, že jej může po smrti zanechat, komu bude chtít. Lucie ve své závěti potom kromě řady dílčích peněžitých odkazů odkázala majetek synu svého bratra. Statky tedy přešly do rukou manželčiny rodiny. Cuncz buď neměl pokrevní blízké příbuzné, kterým by majetek odkázal, nebo je pominul. Druhou možností, jak naložit s rodinným majetkem, pokud manželé postrádali potomky, bylo jej odkázat pro spásu své duše. Takovým se jeví případ závětí Hanuše Seppila⁴⁵² a jeho choti Anežky.⁴⁵³

⁴⁴⁴ Viz Seznam kolínských testamentů.

⁴⁴⁵ Testament Václava Hamera, 1398, č. 172 (MR: 291r, s. 563; KSN: 131v-132r).

⁴⁴⁶ Testament vdovy po Václavu Hamerovi, 1399, č. 177 (MR: 300v, s. 582; KSN: 138r (jen část)).

⁴⁴⁷ RT II, s. 107. August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého, Díl XII. Čáslavsko*, Praha 1997, s. 276.

⁴⁴⁸ Testament kožešníka Wenera, 1380, č. 22 (MR: 23v-24r, s. 48; KSN: 18v).

⁴⁴⁹ Testament Lucie, vdovy po kožešníku Wenerovi, 1381, č. 43 (MR: 33v, s. 68; KSN: 25r).

⁴⁵⁰ Testament kováře Cuncze, 1397, č. 163 (MR: 281v-282r, s. 544n (záznam škrtnut)).

⁴⁵¹ Testament Lucie, vdovy po kováři Cunczovi, 1399, č. 176 (MR: 299r, s. 579; KSN: 136v-137r).

⁴⁵² Testament Hanuše Seppila, 1380, č. 29 (MR: 29rv, s. 59n; KSN: 22r).

⁴⁵³ Testament Anežky, manželky Seppilovy, 1389, č. 94 (MR: 133r, s. 247; KSN: 68r).

Obecně lze po prostudování dochovaných kolínských testamentů konstatovat, že základní snahou testátorů bylo převést majetek na přímé potomky.⁴⁵⁴ Zvykem bylo dělit jmění mezi děti rovným dílem.⁴⁵⁵ Prvorozený nebyl rozhodně nějak zvýhodňován. Spíše naopak někdy dostával menší podíl. Důvodem byla jeho dospělost a soběstačnost na rozdíl od mladších dětí, které musely být zabezpečeny, než se budou moci samy živit. Pohlaví potomků také zdánlivě nehrálo roli. Ve většině testamentů jsou potomci označováni jako *pueri*,⁴⁵⁶ *nati*,⁴⁵⁷ *liberi*⁴⁵⁸ nebo *heredes*,⁴⁵⁹ aniž by měly výrazy distinktivní význam vzhledem k pohlaví. Je ovšem otázkou, zda pak při následném dělení dědictví nedocházelo k nepoměrné distribuci.⁴⁶⁰ Synové mohli být zvýhodněni, aby bylo zamezeno zeslabování rodinného majetku jeho zcizením ve prospěch rodiny manžela dědičky.

Silnou pozici v kolínské dědické praxi měla vdova po zůstaviteli. Ta nemohla být nikdy vynechána. Městské právo jí přisuzovalo třetinu manželova majetku.⁴⁶¹ Tato instituce měla primárně za úkol zajistit vdově živobytí. Mnohdy manželka dostala majetek celý. Buď bylo manželství bezdětné a zůstavitel neměl svůj majetek komu jinému odkázat, nebo se častěji jednalo spíše o poručnictví celého majetku i nezletilých dětí. V druhém případě se jistě rozumělo samo sebou i bez písemného zachycení, že majetek posléze připadne dětem. Vdovino dědictví někdy testátor nechával pod dohledem svého příbuzného (nejčastěji bratra)⁴⁶² nebo jiného muže,⁴⁶³ aby nebyl rodinný majetek promrhán. Objevují se samozřejmě i odkazy vnukům. Jedná se také o potomky v přímé linii, takže majetek zůstává v užší rodině. Pokud neměl testátor žádné dědice v přímé linii, nabízel se mu několik možností, jak uspořádat majetek po své smrti. Mohl jej odkázat, jak jsem uvedl výše, manželce. Stejně tak testátoři odkazovali své statky sourozencům či jejich rodinám. V rozhodování, zda zanechat majetek přímo sourozencům, nebo až jejich

⁴⁵⁴ Pro nalezení konkrétních testamentů k jednotlivým jevům v následujícím textu odkazují na charakteristiky závětí v Seznamu kolínských testamentů. Nebudu neustále citovat jednotlivé testamenty, neboť probíraná dědická problematika je v popisech vyznačena. Odkazy uvedu jen u jevů, které charakteristiky testamentů dostatečně nepokrývají.

⁴⁵⁵ *Petrus Newpawer Herscho jurati de Welima coram nobis juris senteciam requirentes utrum seniores pueri ipsius Henslini Rabenstein in bonis eorum paternis plenum ius velut iuvenes habere possent quibus ordine iure sentenciavimus quod seniores veluti iuniores equali portione bonis paternis jus haberent*, MR: 147r, s. 275 (záznam škrtnut).

⁴⁵⁶ Např. testament kožešníka Wenera, 1380, č. 22 (MR: 23v-24r, s. 48; KSN: 18v).

⁴⁵⁷ Např. testament Hamana Czornera, 1380, č. 36 (MR: 31r, s. 63; KSN: 23r).

⁴⁵⁸ Např. testament Mikuláše Heredila, 1390, č. 105 (MR: 150r, s. 281; KSN: 74v).

⁴⁵⁹ Např. testament olejníka Kříže Hrnčíře, 1379, č. 17 (MR: 16r, s. 31; KSN: 11v).

⁴⁶⁰ Pro šlechtické prostředí ukázal David PAPAJÍK, *Rozdělení majetku na základě testamentu mezi syny ve šlechtické společnosti na příkladu pánů ze Sovince*, in: Pozdně středověké testamenty. Prameny, metodologie, využití, s. 117-120.

⁴⁶¹ Např. testament Václava Colera, 1387, č. 73 (MR: 100v, s. 182; KSN: 56rv).

⁴⁶² Např. testament Francze z Křečhoře, 1380, č. 35 (MR: 30v, s. 62; KSN: 22v-23r).

⁴⁶³ Např. testament Francze Mayera, 1397/1399, č. 180 (MR: 304v, s. 590; KSN: 141rv).

potomkům mohl hrát roli jak věk, tak potřeba nezletilých dětí. Výjimečně nacházíme hlavní odkaz majetku jiným příbuzným. Zůstavitel mohl majetek určit také některému ze svých přátel. Tato eventualita se ale spíše objevuje v případných substitucích dědictví. Poslední možností testátora bylo zanechat majetek na zbožné účely pro spásu své duše. V praxi kolínští podobné odkazy také kombinovali, např. Radvan odkázal polovinu majetku bratrům a druhou polovinu napůl farnímu kostelu a klášteru.⁴⁶⁴

Kromě hlavních odkazů přisuzovali testátoři také dílčí odkazy v penězích, jednotlivé movitosti (často oděvy) i nemovitosti. Tím mohli pamatovat na více lidí a zároveň i chránit hlavní odkaz před napadením nespokojenými příbuznými a přáteli. Recipienty těchto odkazů jsou nejběžněji sourozenci a jejich rodiny. K nim se potom řadí další příbuzní a přátelé zesnulého. Někdy mezi adresáty peněžitých odkazů nacházíme i děti a manželku. V tom případě se jedná buď o vyčlenění potomka z hlavního dědictví, nebo odkaz zvláštního významu navíc mimo rámec stěžejního dědictví. U manželky se jedná buď o přilepšení k zákonné třetině, nebo její finanční kompenzaci. Finance byly odkazovány i služebnictvu. Též zbožné odkazy byly řešeny obvykle finančními obnosy a rentami.

Stejnými pravidly jako odkazování hlavního dědictví se řídí i systém jeho substitucí. Po dětech, které se střídají navzájem, nejčastěji přichází na řadu manželka, tj. jejich matka. Po ní už se situace různí. Nastupují sourozenci a jejich děti i zůstavitelovi přátelé. Někteří zůstavitelé vytvořili i složitější systémy několikanásobné substituce. Posledním stupněm bývá věnování majetku pro spásu duše.

Při srovnávání mužských a ženských testamentů je možno konstatovat, že v ženských se objevují ve zvýšené míře právě dílčí odkazy peněžních částek a movitostí, především oděvů. Jev logicky vyplývá ze situace, že většinu ženina majetku obvykle tvořily movitosti. Věno bylo vyměřováno v penězích. Nemovitosti, které žena odkazovala, byly častěji rodinné statky, jež jí připadly po zemřelém manželovi. Běžně je také zanechávala dětem.

⁴⁶⁴ Testament Radvanův, 1380, č. 27 (MR: 29r, s. 59; MSN: 21v).

7. Projevy zbožnosti v kolínských testamentech

Nedílnou součástí testamentu byla i duchovní rovina. Právní historici považovali středověkou závěť za pouhý „pokřesťanstěný testament římský“, tj. antický testament s přidanými zbožnými odkazy.⁴⁶⁵ Situace však není tak jednoduchá. Je nutné sledovat testament v jeho komplexnosti.⁴⁶⁶ Je přirozené, že se člověk tváří v tvář hrozící smrti začne zaobírat otázkami posmrtného života. Pro středověkého člověka byla odpověď jasná. Čekalo ho buď spasení (i prostřednictvím pobytu v Očistci), nebo zatracení. Jedinec se tedy snažil i (a především) v posledních chvílích života co nejvíce si polepšit před nadcházejícím soudem nad jeho duší.⁴⁶⁷ Zcela logicky se tak i testament jako akt v úzké vazbě se smrtí stává mimo jiné prostředkem k zajištění spásy duše.⁴⁶⁸ Musíme si však uvědomit, že nebyl prostředkem jediným. Mnohé zbožné donace a založení proběhly už za života testátora.⁴⁶⁹ V závěti se objevují už jen ty zbožné dary, kterými si chtěl zůstavitel definitivně získat Boží přízeň. Ani tak se v psaných testamentech nemusejí objevit všechny zbožné odkazy, učiněné testátorem. V kolínských testamentech nalézáme zbožné odkazy jen v pouhých sedmdesáti čtyřech případech.⁴⁷⁰ Jistě si nemůžeme myslet, že by byli kolínští testátoři antiklerikálně zaměřeni a odmítali věnovat odkazy církvi. Číslo relativizuje kusost části testamentů v korpusu. Roli jistě hraje i otázka selekce zaznamenání odkazů. Závěti byly v Kolíně zapisovány před městskou radou městským písařem. Agenda byla tedy v rukou laiků. Měla tak tendenci se zabývat spíše světskými otázkami dědictví, které také mohly být snadněji napadeny příbuznými. Proto nelze na základě kolínských testamentů vyvozovat detailnější závěry a rozhodně ne kvantitativní vývody typu srovnávání oblíbenosti farního kostela oproti dominikánskému klášteru a

⁴⁶⁵ Jacques CHIFFOLEAU, *Les testaments provençaux et comtadins à la fin du moyen âge. Richesse documentaire et problème d'exploitation*, in: Paolo Brezzi – Egmont Lee (eds.), *Private Acts of the Late Middle Ages. Sources of Social History*, s. 145.

⁴⁶⁶ *Ibidem*, s. 145-147.

⁴⁶⁷ Tomáš BOROVSKEÝ, „Zu der gots und meiner sle zu selikeit“. *Odkazy brněnských měšťanů církevním institucím v letech 1410-1530*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university C 46 (1999), s. 84.

⁴⁶⁸ Náboženský rozměr testamentu je vysvětlován a zdůrazňován v mnohých pracích k tématu. Přímou v názvech knih se tento aspekt projevuje u Veronique PASCHE, „*Pour le salut de mon âme*“. *Les Lausannoises face à la mort (XIVe siècle)*, Lausanne 1989, nebo Marie-Claude MARADET, *Le souci de l'au-delà. La pratique testamentaire dans la région toulousaine (1300-1450)*, Perpignan 1998.

⁴⁶⁹ Robert ŠIMŮNEK, *Český šlechtický testament pozdního středověku – reálné badatelské téma? (Prolegomena k výzkumnému záměru)*, in: Kateřina Jiřová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 103n.

⁴⁷⁰ Viz Seznam kolínských testamentů.

podobně.⁴⁷¹ Přesto můžeme upozornit na existenci jistých projevů zbožnosti v Kolíně, jež se v posledních vůlích objevují, a prostřednictvím nich s vědomím limitů pramenné základny nahlížet na náboženský život ve městě.

Poměrně zarážejícím jevem kolínských testamentů je naprostá absence dispozic k pohřbu testátora a jeho výběru místa posledního spočinutí.⁴⁷² Především určení místa pohřbu hrálo v západoevropských pozdně středověkých testamentech velmi důležitou roli. Převahu při výběru měly ve zmapovatelných místech dva základní aspekty, spočinutí s příbuznými a preference kostela před hřbitovem.⁴⁷³ Běžným místem pohřbu byl farní hřbitov. Pohřeb v kostele byl nákladnější záležitostí, takže si jej mohli dovolit jen lépe situovaní měšťané. Dalšími oblíbenými místy pohřbu byly i mendikantské konventy.⁴⁷⁴ Pro Kolín žádné vodítko, že by se nechávali Kolínští pohřbívat v klášteře, nemáme. Ani si nemůžeme být jistí, zda se nacházel u kláštera hřbitov, na němž by byli pohřbíváni laici. Jedinou zmínku o hřbitově v městských knihách máme v testamentu Doroty, vdovy po Heřmanu z Kutné Hory, v němž Dorota nařídila opravu jeho zdi.⁴⁷⁵ Jistě se jedná o hřbitov při farním kostele svatého Bartoloměje. Zde také zřejmě nacházela místo poledního odpočinku většina kolínských obyvatel. Situace u nejmnocnějších městských rodů však byla jiná. V kostele svatého Bartoloměje zakládaly v jednotlivých kaplích oltáře.⁴⁷⁶ Můžeme se domnívat, že si v kapli vytvořily i rodovou hrobku. V testamentech členů těchto rodů se sice neobjevují příkazy pohřbu v rodové hrobce, ale dochovaný náhrobek kutnohorského patricije Rutharda a jeho manželky svědčí o pohřbívání městských elit v kolínském kostele.⁴⁷⁷

Jedinou nepřímou zmínku o místě pohřbu zjišťujeme v závěti oltářníka Václava.⁴⁷⁸ Jeho poslední vůle je v podstatě spíše detailním popisem výroční mše (*anniversarium*) za Václava podle jeho představ. Za odkázanou částku mimo jiné také požaduje pořízení svící,

⁴⁷¹ Martin NODL, *Středověký testament jako abnormalita*, in: Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, s. 73-85.

⁴⁷² Na absenci těchto částí testamentu upozornil i Robert ŠIMŮNEK, *Český šlechtický testament pozdního středověku – reálné badatelské téma? (Prolegomena k výzkumnému záměru)*, in: *Pozdně středověké testamenty. Prameny, metodologie, využití*, s. 110.

⁴⁷³ Jacques CHIFFOLEAU, *La comptabilité de l'au-delà. Les hommes, la mort et la religion dans la région d'Avignon à la fin du Moyen Age (vers 1320-vers 1480)*, s. 154-180, Marie-Claude MARADET, *Le souci de l'au-delà. La pratique testamentaire dans la région toulousaine (1300-1450)*, s. 131-179, Lisane LAVANCHY, *Ecrire sa mort, décrire sa vie. Testaments des laïcs lausannois, 1400-1450*, s. 89-126.

⁴⁷⁴ Lisane LAVANCHY, *Ecrire sa mort, décrire sa vie. Testaments des laïcs lausannois, 1400-1450*, s. 111n.

⁴⁷⁵ Testament Doroty, vdovy po Heřmanu z Kutné Hory, 1400, č. 184 (MR: 309v, s. 600).

⁴⁷⁶ Výčet jednotlivých oltářů a kaplí v kostele svatého Bartoloměje předkládá Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 47-52.

⁴⁷⁷ JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 21.

⁴⁷⁸ Testament Václava, oltářníka sv. Jana Evangelisty, 1391, č. 113 (MR: 155v, s. 292).

kteřé měly být během výročních bohoslužeb umístěny jedna u jeho hlavy a druhá u nohou. Po skončení obřadů měly být nechány k dohoření v kapli. Oltářník Václav byl tedy pochován v interiéru kostela v kapli svatého Jana Evangelisty, jehož oltářníkem za života byl. Je možné se domnívat, že i ostatním duchovním kostela se dostávalo privilegium být pohřbeni uvnitř chrámu.⁴⁷⁹

U některých testátorů se můžeme tedy domnívat z jejich odkazů k jednotlivým kaplím, popř. jejich rodinné příslušnosti, kde byli pohřbeni. Samozřejmě nelze usuzovat automaticky z odkazu k oltáři na pohřeb v kostele. Na příklad tkadlena Ela odkázala rentu jedné kopy grošů na *lumen animarum*, „kteřé hoří na oltářích“.⁴⁸⁰ V tomto případě se jedná o „běžný“ zbožný odkaz nesouvisející s *memorií* a sebereprezentací přední rodiny.⁴⁸¹ Naopak odkaz věčné lampy Cuncze Smersneydera, jehož rodina patřila ke kolínským elitě,⁴⁸² pro vlastní kapli může napovídat o rodové pohřební kapli.⁴⁸³ Stejně tak i oltář svatých Šimona a Judy, kteřý v roce 1371 krátce před svou smrtí založil Pesold z Jihlavy,⁴⁸⁴ mohl být určen jako místo posledního odpočinku jeho rodiny. Jeho manželka Kristýna v roce 1388 odkázala tři kopy grošů na pořízení viatiku (*liber viaticus*) k tomuto oltáři.⁴⁸⁵ V testamentech ještě nalézáme zmínky o oltářích a kaplích předních rodů, jsou jimi na příklad kaple Václava Colera⁴⁸⁶ a rychtáře Ondřeje Clamora řečeného Geschrey⁴⁸⁷ a oltáře Meisnerův⁴⁸⁸ a Anežky Seppilovy.⁴⁸⁹ Blízké vazby rodu z Křečhoře k oltáři Božího těla a svatě Barbory⁴⁹⁰ jsou také z testamentů zřejmé.⁴⁹¹ Důvodem je, že tento oltář byl svěřen blízkému příbuznému knězi Janu z Křečhoře. Kromě přímých referencí na kaple a oltáře se v testamentech objevují i odkazy kaplanům jako osobám. Ty lze rozdělit do dvou kategorií. První jsou odkazy konkrétním jedincům, jako na příklad vdovy po

⁴⁷⁹ K právu pohřbívat duchovní v kostele Philippe ARIÈS, *Dějiny smrti I. Doba ležících*, s. 66-68.

⁴⁸⁰ *Quod ardet in altaribus*, Testament tkadleny Ely, 1394(?), č. 140 (MR: 224v, s. 430; KSN: 108r).

⁴⁸¹ K *memorii* např. Michael BORGOLTE, *Memoriam. Zwischen bilanz eines Mittelaltersprojekts*, Zeitschrifts für Geschichtswissenschaft 46, 1998.

⁴⁸² Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 36.

⁴⁸³ Testament Kuncze Smersneydera, 1378, č. 12 (MR: 11v-12r, s. 22n; KSN: 9r).

⁴⁸⁴ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 48.

⁴⁸⁵ Testament Kristýny, vdovy po Pesoldu z Jihlavy, 1388, č. 88 (MR: 121rv, s. 223n).

⁴⁸⁶ Testament Václava Colera, 1387, č. 73 (MR: 100v, s. 182; KSN: 56rv).

⁴⁸⁷ Testament Markéty, vdovy po Eysenmannovi, 1382/1382, č. 52 (KSN: 37v).

⁴⁸⁸ Testament Ely Güntherovy, 1380, č. 23 (MR: 25r, s. 51; KSN: 19r).

⁴⁸⁹ Testament Anežky, manželky Seppilovy, 1389, č. 94 (MR: 133r, s. 247; KSN: 68r).

⁴⁹⁰ K oltáři Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 47n.

⁴⁹¹ Testamenty Kateřiny, vdovy po Franczi z Křečhoře, 1387, č. 75 (MR: 101v, s. 184; KSN: 56v-57r), a Jana, syna Francze z Křečhoře, 1390, č. 96 (MR: 138rv, s. 257 (záznam škrtnut)).

Pesoldu z Jihlavy Kristýny kaplanu hlavního mariánského oltáře.⁴⁹² Druhou jsou odkazy na zřízení „věčného kaplana“, tedy na vytvoření dalšího kaplanství.⁴⁹³

Kolínští testátoři projevovali zájem nejen o své kaple a oltáře, ale i o celý farní kostel. Právě v té době procházel zásadní stavební fázi prováděnou parlérovskou hutí. Zájem Kolínských o výstavnost svého kostela je tedy zřejmý. V roce 1378 byly vysvěceny chór a hlavní oltář, ale stavební činnost pokračovala dál.⁴⁹⁴ Vedle běžných odkazů nalézáme v testamentech značné množství z nich specifikovaných na stavbu kostela.⁴⁹⁵ Nejštědřejším donátorem stavby v dochovaných závětech je Petr Světlík, který odkázal čtyřicet kop grošů.⁴⁹⁶ Bohatý dar dvaceti tři kop věnoval také Haman Czorner.⁴⁹⁷ Odkazy nešly jen obecně na stavbu svatého Bartoloměje, ale byly někdy i specifikovány. Nalézáme na příklad odkazy na kostelní vitráže,⁴⁹⁸ z nichž některé jsou dodnes zachovány.⁴⁹⁹

Několik testátorů pamatovalo i na kazatele farního kostela. U svatého Bartoloměje působili v předhusitské době dva, český a německý.⁵⁰⁰ Na příklad Dorota, vdova po Heřmanu z Kutné Hory, odkázala kazateli Martinovi tři kopy grošů, „aby se z nich živil“. ⁵⁰¹ Velmi zajímavý je odkaz vdovy Máry, jímž dává třicet kop grošů na stavbu domu pro českého kazatele.⁵⁰² Díky této zmínce se o domu dozvídáme.

Příjmy duchovních působících při farním kostele přicházely také z odkazů na vigilie a mše za mrtvé.⁵⁰³ V naprosté většině případů zaznamenaných v dochovaných testamentech jde o mše věčné zaopatřené rentou⁵⁰⁴ a nejčastějším datem, kdy měly být mše dle přání zůstavitele slouženy, jsou kvatembry.⁵⁰⁵ V jediném případě máme dochován požadavek na přesně určený počet mší. Francz Mayer si přál, aby za něj bylo slouženo

⁴⁹² Testament Kristýny, vdovy po Pesoldu z Jihlavy, 1388, č. 88 (MR: 121rv, s. 223n).

⁴⁹³ Např. testament Cuncze Busiczera, 1380, č. 25 (MR: 28v, s. 58; MSN: 21r).

⁴⁹⁴ Jiří KUTHAN, *K Parlérovu chóru kostela sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem*, in: Jiří Kuthan, *Splendor et Gloria Regni Bohemiae*. Umělecké dílo jako projev vládařské reprezentace a symbol státní identity, s. 427.

⁴⁹⁵ Viz Seznam kolínských testamentů.

⁴⁹⁶ Testament Petra Světlíka, 1380, č. 24 (MR: 28rv, s. 57n; KSN: 21r).

⁴⁹⁷ Testament Hamana Czornera, 1380, č. 36 (MR: 31r, s. 63; KSN: 23r).

⁴⁹⁸ Např. testament tkadleny Ely, 1394(?), č. 140 (MR: 224v, s. 430; KSN: 108r).

⁴⁹⁹ JOUZA – Jaroslav PEJŠA, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, s. 20.

⁵⁰⁰ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 46.

⁵⁰¹ *Se cum hoc nutriat*, testament Doroty, vdovy po Heřmanu z Kutné Hory, 1400, č. 184 (MR: 309v, s. 600).

⁵⁰² Testament vdovy Máry, 1401, č. 194 (MR: 321v, s. 624; KSN: 154r). Uvádí i Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 47.

⁵⁰³ Michelle FOURNIÉ – Charles PEYTAVIE, *Les élites urbaines et la mémoire des morts*, in: *La mort et l'au-delà en France méridionale (XIIe-XVe siècle)*, Cahiers de Fanjeaux. Collection d'Histoire religieuse du Languedoc au XIIIe et XIVe siècles 33, Toulouse-Fanjeaux 1998, s. 223-259, upozorňují na silný zájem a angažovanost předních městských vrstev o spásu celé komunity.

⁵⁰⁴ Např. testament Markéty, vdovy po Eysenmannovi, 1382/1382, č. 52 (KSN: 37v).

⁵⁰⁵ Např. testament Jana Strause, 1399/1400, č. 181 (MR: 305r, s. 591; KSN: 142r).

dvakrát třicet mší.⁵⁰⁶ Specifické přání měl i Petr Newburger, když žádal nejen o běžné mše o kvatembrech, ovšem ještě se zvoněním navíc, ale i o mše „Kristova těla“ každý čtvrtek a v neděli v oktávu svátku „Kristova (tj. Božího) těla“.⁵⁰⁷ Zvláštní přání měl i kaplan Martin, který nařídil týdenní mše Panny Marie, ale ne ve farním kostele, nýbrž v dominikánském klášteře.⁵⁰⁸ Ne všechny bohoslužby, o něž testátoři žádali, byly totiž určeny do farního kostela. Dominikánský klášter získal také, jak vidíme, podíl na přímluvách za zemřelé.

O spásu zemřelých se také starala náboženská bratrstva.⁵⁰⁹ V Kolíně se mi na základě testamentů podařilo objevit dvě.⁵¹⁰ Obě působila ve farním kostele, přičemž jedno se nazývalo blahoslavené Panny (*beate virginis*)⁵¹¹ a druhé Kristova (Božího) těla (*corporis Christi*).⁵¹² Bratrstva zřejmě působila u kostelních oltářů se stejným zasvěcením. Mariánské bratrstvo u hlavního oltáře se jeví i ve světle zmínek v závětech jako důležitější. K druhému bratrstvu máme pouze jedinou zmínku. Nelze tedy říct, jakou hrálo v náboženském životě města roli.

Konstatovat naopak můžeme, že dominikánský klášter měl v Kolíně pozici významnou. Testátoři na něj myslí ve svých posledních vůlích často. Klášter zaznamenával v poslední čtvrtině 14. století výrazný rozvoj. Setkáváme se totiž nejen s obecnými odkazy na klášter, ale přímo i na jeho stavbu. Odkazy jsou velmi podobné jako farnímu kostelu. Mnohdy testátor odkazuje „jedním dechem“ oběma institucím.⁵¹³ Věnování na stavbu ale jsou někdy více specifikována než u farního kostela. Největší prestiž nesla stavba klášterního kostela, na niž odkazovali kolínští testátoři primárně.⁵¹⁴ Vavřinec z Velimi si dokonce přímo vymínil, že odkázané peníze budou užity na stavbu kostela a ne dormitoria.⁵¹⁵ Z této podmínky vyplývá, že v dané době byl ve stavbě celý klášter. K rokům 1397 nebo 1399 se ještě dozvídáme o stavbě klášterní zvonice.⁵¹⁶ Někdy jsou adresáty odkazů samotní mniši, na příklad Jiřík od Čáslavské brány odkázal rentu

⁵⁰⁶ Testament Francze Mayera, 1397/1399, č. 180 (MR: 304v, s. 590; KSN: 141rv).

⁵⁰⁷ Testament Petra Newburgera, 1385, č. 63 (MR: 79v-80r, s. 140n (část záznamu škrtnuta); KSN: 48r).

⁵⁰⁸ Testament kaplana Martina, 1385, č. 58 (MR: 76v, s. 134; KSN: 47rv).

⁵⁰⁹ Marguerite GONON, *Les confréries en Forez au XVe siècle d'après les testaments*, Bulletin de la Diana 42/7, 1972, s. 219-236.

⁵¹⁰ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 49, jmenuje pouze jediné, bratrstvo Panny Marie.

⁵¹¹ Testament Albrechta Cladonera, 1396, č. 153 (MR: 228r, s. 437; KSN: 109v).

⁵¹² Testament Petra Newburgera, 1385, č. 63 (MR: 79v-80r, s. 140n (část záznamu škrtnuta); KSN: 48r).

⁵¹³ Např. testament Václava Hamera, 1398, č. 172 (MR: 291r, s. 563; KSN: 131v-132r).

⁵¹⁴ Viz Seznam kolínských testamentů.

⁵¹⁵ Testament Vavřince z Velimi, 1386, č. 68 (MR: 93rv, s. 167n; KSN: 53rv). Pasáž cituje i Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 53.

⁵¹⁶ Testamenty Petra Kunátova, 1399, č. 175 (MR: 298rv, s. 577n; KSN: 136v), a Francze Mayera, 1397/1399, č. 180 (MR: 304v, s. 590; KSN: 141rv).

jedné kopy grošů k užítu mnichů.⁵¹⁷ Jakeš z Kouřimi odkázal klášteru šedesát kop grošů, za nichž měla být koupena renta šesti kop, kterou měl povinnost převor každý rok rozdělit mezi bratry na stravu a oděv. Podmínkou odkazu bylo sloužení vigilií a mší za mrtvé každé kvatembry.⁵¹⁸ Podobných závazků mnichům vykonávat bohoslužby za odkaz se objevuje více.

Velice zajímavý odkaz se objevuje v testamentu krejčího Matyáše. Matyáš odkázal rentu šesti kop grošů bratrově dceři, která byla němá (*qui loqui non potest*), po dobu jejího života. Po její smrti měly dvě kopy připadnout klášteru, v němž postižená dívka bydlila.⁵¹⁹ Zda se jednalo o kolínský klášter a starali se o ni místní dominikáni, nebo zda přebývala v některém ženském klášteře mimo město, není zřejmé. Každopádně se jedná o zajímavý doklad péče o postižené na konci 14. století.

Péči o nemocné a chudé měl v Kolíně na starosti městský špitál. Chudí byli obecně v testamentech hojně zastoupeni. Důvodem byla víra, že pro jejich nízké postavení v pozemském světě mají významný přímluvný hlas na Onom.⁵²⁰ Chudým je v kolínských závětech odkazováno jak samostatně, tak v souvislosti se špitálem. Finanční částky pro chudé mají někdy specifikovaný účel. Mnohdy jsou určeny na nákup látek (*stamen panni*) k ošacení nuzných.⁵²¹ Několikrát mají být peníze užity na lázně.⁵²² Chudým mohlo být odkázáno i poskytování pokrmů. Osamia Reichenderlínova zanechala Hamanu Newpauerovi čtvrtinu výnosu z pole ve Starém Kolíně s podmínkou, že o každých kvatembrech nakrmí pět chudých a ještě každému z nich dá jeden haléř (*unum hallense*).⁵²³ Jeklín Mulknecht odkázal veškerý majetek Tolofúsovi a jeho ženě za podmínky, že bude každou neděli zvát ke stolu tři chudé.⁵²⁴ V jednom případě máme zachycený odkaz pro chudé dívky, aby si mohly nalézt manžela.⁵²⁵ Také nalézáme jednu zmínku o „domu chudých“ (*selhaus*), když mu Kristýna, vdova po Pesoldu z Jihlavy, odkázala rentu na dřevo pro opravy domu.⁵²⁶ Samotný špitál se v testamentech příliš neobjevuje. Ovšem

⁵¹⁷ Testament Jiřika od Čáslavské brány, 1397, č. 162 (MR: 279v-280r, s. 540n; KSN: 123v).

⁵¹⁸ Testament Jakše z Kouřimi, 1398, č. 167 (MR: 286r, s. 553; KSN: 127rv).

⁵¹⁹ Testament krejčího Matyáše, 1397, č. 164 (MR: 282r, s. 545; 124r).

⁵²⁰ Jacques CHIFFOLEAU, *La comptabilité de l'au-delà. Les hommes, la mort et la religion dans la région d'Avignon à la fin du Moyen Age (vers 1320-vers 1480)*, 314-317, Lisane LAVANCHY, *Ecrire sa mort, décrire sa vie. Testaments des laïcs lausannois, 1400-1450*, s. 142n.

⁵²¹ Např. testament Kunuše, vdovy po Vlkovi, 1401, č. 196 (MR: 323r, s. 627; KSN: 155r).

⁵²² Např. testament Jana, syna Francze z Křečhoře, 1390, č. 96 (MR: 138rv, s. 257 (záznam škrtnut)).

⁵²³ Testament Osamie Reichenderlínovy, 1393, č. 132 (MR: 222v, s. 426; KSN: 105rv).

⁵²⁴ Testament Jeklína Mulknechta, 1380, č. 41 (MR: 32r, s. 65; KSN: 23v).

⁵²⁵ Testament Albrechta Cladonera, 1396, č. 153 (MR: 228r, s. 437; KSN: 109v).

⁵²⁶ Testament Kristýny, vdovy po Pesoldu z Jihlavy, 1389, č. 89 (MR: 123rv, s. 227n).

vysokou částku třiceti kop mu odkázal bohatý Jakeš z Kouřimi.⁵²⁷ Jmenovitě správci špitálu zanechal dvě kopy grošů Petr Kunátův.⁵²⁸

Zvláštní skupinou, která by se dala nazvat odkazy pro obecní blaho, jsou peněžité odkazy věnované na opravu a zlepšení cest, ale i mostu apod. Bývají pro svůj obecně prospěšný společenský charakter zařazovány mezi charitativní odkazy.⁵²⁹ Příkazů k opravě cest se nám zachovalo několik, na příklad vdova po Václavu Hamerovi na ni určila všechny dluhy, které jí mají být splaceny.⁵³⁰ O odkazu Jana Pleybsbhy na stavbu mostu se dozvídáme nepřímo ze záznamu o jeho vyplacení přisežným Ondřejem, rychtářem města.⁵³¹ Velmi přesně určila svůj odkaz tkadlena Anna, která zanechala jednu kopy grošů na opravu schodů před bránou, které vedly pod klášterem směrem k mlýnu.⁵³²

Některé zbožné odkazy směřovaly i mimo město Kolín. U nich můžeme obvykle pozorovat osobní vztah testátora k obdarované instituci. Jakeš z Kouřimi věnoval farnímu kostelu v Kouřimi třicet kop grošů, jež měl správce chrámu proměnit na renty jedné kopy na vigilie a mše za Jakeše a dvou kop na opravu a výdaje kostela.⁵³³ Také Vavřinec z Velimi odkázal tři kopy tamnímu kostelu.⁵³⁴ Jiřík od Čáslavské brány přispěl pěti kopami na misál pro kostel svatého Petra v Nebovidech.⁵³⁵ Snad pocházel z této vsi. Kostel svatého Víta v Mnichovicích (dnes kolínské předměstí Zálabí) se dočkal pozornosti dvou testátorů. Mikuláš Newpauer z Mnichovic odkázal k užitku kostela jednu kopy grošů⁵³⁶ a vdova po kováři Cunczovi Lucie darovala na pořízení misálu.⁵³⁷ V roce 1395, respektive 1397 darovali Jan Čech řečený Tučný⁵³⁸ a krejčí Matyáš⁵³⁹ jednu kopy grošů na zvonici v Solopyscích.

Testátoři někdy nespécifikovali přesně, které instituci nebo na jaké zbožné účely chtějí majetek odkázat. Spokojili se s vyjádření odkazu majetku „pro svou duši“ (*pro*

⁵²⁷ Testament Jakše z Kouřimi, 1398, č. 167 (MR: 286r, s. 553; KSN: 127rv).

⁵²⁸ Testament Petra Kunátova, 1399, č. 175 (MR: 298rv, s. 577n; KSN: 136v).

⁵²⁹ Marie-Claude MARADET, *Le souci de l'au-delà. La pratique testamentaire dans la région toulousaine (1300-1450)*, s. 497.

⁵³⁰ Testament vdovy po Václavu Hamerovi, 1399, č. 177 (MR: 300v, s. 582; KSN: 138r (jen část)).

⁵³¹ Testament Jana Pleybsbhy, 1396, č. 154 (MR: 243r, s. 467; KSN: 114r).

⁵³² Testament tkadleny Anny, 1395?, č. 144 (MR: 225v, s. 432; KSN: 109r).

⁵³³ Testament Jakše z Kouřimi, 1398, č. 167 (MR: 286r, s. 553; KSN: 127rv).

⁵³⁴ Testament Vavřince z Velimi, 1386, č. 68 (MR: 93rv, s. 167n; KSN: 53rv).

⁵³⁵ Testament Jiříka od Čáslavské brány, 1397, č. 162 (MR: 279v-280r, s. 540n; KSN: 123v).

⁵³⁶ Testament Václava Newpauera z Mnichovic, 1391, č. 115 (MR: 162v-163r, s. 306n).

⁵³⁷ Testament Lucie, vdovy po kováři Cunczovi, 1399, č. 176 (MR: 299r, s. 579; KSN: 136v-137r).

⁵³⁸ Testament Jana Čecha řečeného Tučného, 1395, č. 150 (MR: 226v, s. 434 (záznam škrtnut)).

⁵³⁹ Testament krejčího Matyáše, 1397, č. 164 (MR: 282r, s. 545; 124r).

anima, selgeret). Bylo poté na poručnících testamentu, aby statky rozdělili.⁵⁴⁰ Nejběžněji se tak dělo u substitucí dědictví⁵⁴¹ a také při odkazu majetku určité osobě pouze po dobu života, když po její smrti testátor odkaz určil *pro anima*.⁵⁴²

Posledním projevem zbožnosti v kolínských testamentech, který zbývá vyložit, jsou poutě ke svatým místům.⁵⁴³ Objevují se zde ve dvou formách.⁵⁴⁴ Testátoři sestavují testament ve chvíli, když se chystají na dalekou pouť do Říma, nebo si žádají v posledních vůlích, aby byla pouť nebo i více poutí vykonána pro spásu jejich duše.⁵⁴⁵ Je zajímavé, že v první kategorii, tj. u „poutnických testamentů“, se objevuje jako cíl pouze Řím na rozdíl od kategorie druhé, v níž jsou žádány pelegrinace do Říma i do Cách. Buď byla cesta do Říma považována kolínskými měšťany za mnohem nebezpečnější než do Cách, nebo vyjádření *volens ire Romam* mohlo být ustálenou formulí pro veškeré poutnické testamenty (což považuji za nepravděpodobné). Nutné je také vzít v úvahu, že téměř všechny dochované poutnické testamenty jsou zapsány k roku 1390, tedy jubilejnímu létu, jež zbudilo velkou vlnu poutnictví do Říma.⁵⁴⁶ K tomuto roku⁵⁴⁷ víme podle záznamů v městských knihách minimálně o dvanácti kolínských poutnících mířících do Věčného města.⁵⁴⁸ Testátoři jako pasivní žadatelé o pouť za svou duši žádají v dochovaných zápisech pouti do Říma a Cách přibližně rovnocenně. Mnohdy nařizují poutě do obou měst.⁵⁴⁹ Žádosti jsou lakonické, neobsahují bližší detaily. Pouze Netěš si vymínil, že pouť

⁵⁴⁰ Např. testament Jakše Bresslawera, 1400, č. 186 (MR: 312r, s. 605; KSN: 147rv (záznam škrtnut)).

⁵⁴¹ Např. testament Václava Newpauera z Mnichovic, 1391, č. 115 (MR: 162v-163r, s. 306n).

⁵⁴² Např. testament Petra Newburgera, 1385, č. 61 (MR: 78v, s. 138).

⁵⁴³ K fenoménu poutí a poutnictví např. Norbert OHLER, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2002, pro české měšťanské prostředí Jan HRDINA, „*Civis peregrinus Bohemicus*“. *Fernwallfahrten böhmischer Bürger im Spätmittelalter*, in: Roma – Praga. Praha – Řím. Omaggio a Zdeňka Hledíková, Praha 2009, s. 173-187.

⁵⁴⁴ Kolínské poutnictví zmínil ve své knize i Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem*, s. 55n.

⁵⁴⁵ Viz Seznam kolínských testamentů.

⁵⁴⁶ Jan HRDINA, „*Civis peregrinus Bohemicus*“. *Fernwallfahrten böhmischer Bürger im Spätmittelalter*, in: Kateřina Bobková-Valentová – Eva Doležalová – Zdeněk Hojda – Eva Chodějová – Martin Svatoš (eds.), Roma-Praga. Praha-Řím. Omaggio a Zdeňka Hledíková, Praha 2009, s. 173-187.

⁵⁴⁷ Počítány jsou i záznamy z konce roku 1389, které jistě tvoří součást příprav na pouť plánovanou na rok 1390.

⁵⁴⁸ Šest z nich je známo dle testamentu, který složili před odchodem, tj. testamenty Cunczlína Pecherera, 1389, č. 92 (MR: 125r, s. 231), Hainczmana Kopperla, 1389, č. 93 (MR: 126v, s. 234), Jana, syna Francze z Křečhoře, 1390, č. 96 (MR: 138rv, s. 257 (záznam škrtnut)), Kateřiny Crautworstovy, 1390, č. 97 (MR: 140v, s. 262; KSN: 71r), manželky Kunešovy, 1390, č. 98 (MR: 140v-141r, s. 262n; KSN: 71r), a lazebníka Hamana, 1390, č. 102 (MR: 148r, s. 277. KSN: 36r). O zbylých šesti víme z velmi podobných zápisů, kterými poutníci svěřují v době své nepřítomnosti majetek do rukou blízkých osob, MR: 133r, s. 247, KSN: 68r; MR: 136v, s. 254 (záznam škrtnut); MR: 139v, s. 260, KSN: 70v; MR: 140r, s. 261, KSN: 70v; MR: 158r, s. 277, KSN: 74r; MR: 151r, s. 283; KSN: 75r.

⁵⁴⁹ Např. testament pivovarníka Henslíka, 1388, č. 84 (MR: 112v, s. 206; KSN: 62r).

za jeho duši se má konat v příštím jubilejním létě.⁵⁵⁰ Pokud se objevují přesné částky odkázané na vykonání pouti, pohybují se mezi jednou až čtyřmi kopami grošů.⁵⁵¹ Cesta mohla být financována také z prodeje testátorových oděvů, jak to zjišťujeme v případě řezníka Václava.⁵⁵²

⁵⁵⁰ Testament Netěše, 1397, č. 165 (MR: 283r, s. 547; 124v-125r).

⁵⁵¹ Čtyři kopy nalézáme v testamentu Řehákově, 1382, č. 49 (MR: 47v, s. 96; KSN: 34v).

⁵⁵² Testament řezníka Václava, 1381, č. 44 (MR: 34v, s. 70 (záznam škrtnut)).

Závěr

V předložené práci jsem se pokusil zodpovědět primární otázky, které se nabízejí při bádání o pozdně středověkých testamentech, na základě studia závětí zachovaných ve dvou radních knihách královského města Kolína nad Labem. Středověké poslední vůle dochované z městských písemnostech jsou totiž výmluvným, ale metodologicky dosti problematickým pramenem. Přinášejí informace o právní praxi v daném městě, ale i o jeho správě, o rodinném životě, zbožnosti i církevních institucích usazených ve městě. Je ale nezbytné dobře si uvědomit i limity výpovědní hodnoty testamentu jako pramene. Právě meze středověkých závětí jsem v práci chtěl akcentovat.

Pramennou základnu tvořily dvě kolínské městské knihy z let 1376 až 1401. Ani jedna z knih není vydaná. Proto bylo nejprve nutné diplomaticky se seznámit s materiálem. Z precizního rozboru Václava Vojtíška⁵⁵³ vyplývá, že jde o manuál radní a knihu soudnictví nesporného z manuálu vycházející. Manuál radní, který je důležitějším pramenem pro studium kolínských předhusitských dějin než jeho „dceřiná“ dochovaná kniha, sloužil k písemné agendě projednávané před městskou radou. Objevuje se v něm nejrozumnější soukromoprávní agenda, jako na příklad svatební smlouvy, nákupy a prodeje domů, dluhy apod. Samozřejmě jsou v knize obsaženy i testamenty. Protože však v knize nejsou jen závěti, musel jsem stanovit základní definici a kritéria, podle nichž jsem excerptoval pramennou základnu. Slovo *testamentum* se v kolínských knihách běžně objevuje. Má však dva významy. První je právní akt odkazování majetku, tedy závěť. Druhý je poněkud širší, avšak významově velice blízký. Je jím odkaz v obecné rovině. Oba významy tedy náleží do studie. Synonymem testamentu je v kolínských knihách slovo *legacio*. Dalšími znaky závětí ještě jsou speciální slovesa užívaná k vyjádření poslední vůle (př. *legare*), právní formule zaručující právoplatnost závěti (*sana mente* vzorec) a vyjádření okolnosti sestavení testamentu (př. *in suis extremis*). Na základě těchto kritérií jsem vytvořil korpus 198 zmínek, vážících se k testamentům.

Pestrost kolínských knih nutí k takovému počátku práce, zároveň ale dává možnost vidět analyzovaný jev v širších souvislostech celé městské písemné praxe. Ukázalo se, že testamenty nebyly jediným prostředkem určování budoucího majitele statků po smrti vlastníka. Další možností byla donace *causa mortis*. Její užití však bylo dosti řídké.

⁵⁵³ Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. Diplomacie městských knih českých*, přetisk z Časopisu Matice moravské 41, Brno 1917.

V kolínských knihách se jich podařilo objevit pouze osm. V jednom případě byla nalezeno i předání majetku *inter vivos*. Vzájemné si určení majetku po smrti mezi manžely se také v Kolíně vyskytuje. Jiným prostředkem bylo vyhrazení, komu připadne statek po smrti vlastníka, již při zápisu transakce. Nejběžněji byla tato možnost užívána u dluhů. Porovnáním výskytu všech uvedených alternativ s výskytem testamentů vyplývá, že testament byl v Kolíně jednoznačně hlavním médiem pro uspořádání dědických záležitostí.

Zařazení testamentu do kontextu dědické praxe samo o sobě ještě nesvědčí o reprezentativnosti dochovaných testamentů. Je nutné se také podívat na jejich obsah. Odkazy, které obsahují, jsou si navzájem velice podobné. Schéma dědických postupů je u testátorů téměř totožné. V knihách je také několikrát výslovně zmíněna možnost smrti *ab intestato* s podtextem nezvyklosti. Pro církev byla smrt bez závěti dokonce hříchem. Proto nevidím důvod se domnívat, že zapsané závěti jsou výjimečné, odrážejí specifické případy a nelze s nimi pracovat jako s relevantními prameny pro obecnější závěry. Naopak jsem přesvědčen, že sestavování testamentu bylo v Kolíně konce 14. století již rozšířenou záležitostí. Malé množství zmínek je dáno spíše nezapsáním ústních závětí. To však neubírá zapsaným na jejich relevanci. Samozřejmě je míněna relevance pro kvalitativní závěry a ne kvantitativní.

Z hlediska druhu testamentů nacházíme v korpusu dva typy, nunkupativní ústní a veřejný. Strukturou a základními právními podmínkami se od sebe neliší. Rozděluje je procedura jejich tvoření. Nunkupativní ústní testament se vyznačuje tím, že jej testátor ústně přednese před vybranými svědky-testamentarii, kteří si jej buď zapamatují, nebo poznamenají. K jeho oficiálnímu vyhlášení před městskou radou a zapsání dochází, až po smrti testátora, když před radu předstoupí testamentariové závětí a vyjeví veřejně její obsah, který je zapsán do městské knihy. Tento typ poslední vůle v Kolíně konce 14. století jednoznačně převažuje. Je velmi jednoduchý a samotného testátora nic nestojí. Poplatky za případné písemné zanesení závěti do městské knihy nesou dědicové. Druhým typem testamentu je veřejný. Název odvozuje od způsobu svého provedení. Testátor totiž osobně vyřkne svou vůli před městskou radou a nechá ji zapsat. Tím eliminuje prostřednictví třetí osoby. Veřejný testament svědčí o vyšším právním povědomí testátora. Tento druh je v Kolíně na konci 14. století zastoupen jen řídce. Jistě můžeme mluvit pouze o šestnácti kusech.

Svou strukturou jsou kolínské testamenty poměrně jednoduché. Téměř celý testament zabírá samotná dispozice. Obecná náboženská *topoi* i důvody sepsání testamentu

zcela chybí. Mimo samotnou testátorovu vůli nacházíme pouze základní právní formule pro zaručení právoplatnosti závěti. V úvodu je to *sana mente* formule, v závěru pak odvolávací formule dřívějších testamentů.

Z dispozic vysvítá několik základních linií, kterých se testátoři drželi a které pro ně byly hlavními důvody právě takového uspořádání majetku. Prvním z nich byla snaha zabezpečit své blízké. Testátoři vždy dbali na to, aby bylo postaráno o ty, kteří se sami nežijí. Proto také kolínské městské právo vymíňovalo třetiny mužova majetku pro manželku. Žena obvykle nebyla sama ekonomicky produktivní a po mužově smrti hrozilo, že by se mohla dostat do existenčních problémů. Případný druhý sňatek tuto situaci řešil. Proto se v testamentech objevují zdánlivě žárlivé a majetnické klauzule manželů znevýhodňující ženu v případě opětovného sňatku. Občas probleskne zřetel na zabezpečení i mezi odkazy dětí, když mladším, nezletilým potomkům je přisouzen větší díl dědictví než starším, kteří jsou již zřejmě soběstační. Tak se dá pravděpodobně vysvětlit i několik případů vydědění. Ne však všechny. Rodinný svár jistě hrál také svou roli.

Druhou linií táhnoucí se testamenty je snaha udržet jmění v rámci užší rodiny. Primárními dědici jsou vždy děti a manželka. Majetek byl mezi děti dělen obvykle rovným dílem bez ohledu na věk a pohlaví. Muži odkazovali buď majetek již přímo rozdělený na zákonnou třetinu pro ženu a dvě třetiny dětem, nebo všechn i s péčí o děti ženě, jistě za samozřejmé podmínky, že ona jej potom odkáže dětem. S odkazy nezletilým dětem souvisí ještě jeden jev. Jsou to substituce dědiců v případě jejich smrti. Testátor určí dalšího příjemce dědictví, pokud by potomek zemřel ještě v době nezletilosti. Nezletilé osoby samozřejmě neměly právo sestavovat testament. Substitucí tedy testátor nahrazoval nemožnost potomků do dospělosti testovat a tímto způsobem překlentoval nebezpečné období pro udržení rodinného jmění. Substituce dědiců tedy sloužila i k ochraně majetku v rámci rodiny. Teprve po dětech a manželce přicházeli na řadu sourozenci a jejich rodiny. Obvykle ale dostávali spíše jen peněžité odkazy. Je možné se domnívat, že takové odkazy sloužily také k ochraně hlavního dědictví před nebezpečím napadení poslední vůle ze strany nespokojených příbuzných. Vzdálenější příbuzní se v testamentech objevují poměrně málo. Většinou bývají označováni jen termínem „příbuzný“ (*cognatus*) bez bližšího určení. Adresáty odkazů jsou také přátelé. Většinou se jim dostává peněžních částek, někdy jsou uvedeni jako náhradníci odkazů.

Sourozenci a přátelé se v testamentech uplatňují více než jako hlavní dědici ve funkcích testamentariů a poručníků. Testamentariové byli osoby, kterým testátor vyjevil

svou poslední vůli a oni ji po jeho smrti vyložili před městskou radou. Jejich úlohou ale nebyla pouze výpověď přání zesnulého. Měli za úkol také dohlížet na správné vykonání závěti. Poručníci byli samotnými vykonavateli testamentu. Měli na starosti předání statků dědicům, vyplacení peněžitých odkazů a vyplnění zbožných přání a příkazů. Někdy dostal vykonání dílčích odkazů na starost i hlavní dědic. Poručníci skládali účty z exekuce závěti testamentariům.

Uvedené závěry mají výpovědní hodnotu s jistotou jen pro skupinu lidí, kterou v testamentech nalézáme. Ač můžeme předpokládat obecnější rozšíření ústní závěti, závěry lze vztahovat bezpečně pouze na ně. Nezbytné proto bylo v práci určit, kdo jsou testátoři. Zda patří k určité vrstvě společnosti, nebo zahrnují celou městskou komunitu. S touto částí práce byla také největší obtíž. Nemohl jsem se opřít o dílčí studie ke struktuře kolínského městského obyvatelstva. Ze samotných testamentů je velmi ošemetné usuzovat na sociální status a majetnost testátora. Proto je v práci odpověď na tuto otázku spíše přibližná. Ke zpřesnění dojde až přímým studiem kolínské středověké komunity. Mohu nicméně na základě podpůrných indicií, především příslušnosti k předním rodům, zastávání úřadu v městské radě, zmínek o venkovských majetcích a vysokých peněžitých odkazů mimo hlavní dědictví, konstatovat, že zapsané testaments náleží v převážné části případů nejbohatším kolínským měšťanům. Dále máme zřejmě zaznamenané i závěti bohatších příslušníků střední vrstvy. Souhrnně lze tedy prozatím říct, že výsledky studia dochovaných kolínských testamentů je možné aplikovat na městské elity a majetnou část střední vrstvy.⁵⁵⁴

Testament nesloužil jen a pouze k rozdělení majetku po smrti jedince. Ve středověku bylo jeho důležitou úlohou i přispění ke spáse duše testátora. Proto nacházíme v testamentech pravidelně zbožné odkazy. Dají se rozdělit do dvou hlavních skupin. První jsou odkazy církevním institucím a druhou jsou dary na charitativní účely.

O zbožné odkazy se v dochovaných testamentech dělí v Kolíně především dvě instituce, farní kostel svatého Bartoloměje a dominikánský klášter. Na obou místech probíhala v té době čilá stavební aktivita. Svatý Bartoloměj procházel honosnou přestavbou vykonávanou samotnou parléřovskou hutí, u dominikánského kláštera z odkazů víme o stavbě klášterního kostela, dormitoria a zvonice. Obě instituce profitovaly z odkazů určených jmenovitě na jejich stavbu. Jejich dalšími příjmy byly odkazy duchovním

⁵⁵⁴ K podobným závěrům došla pro pozdně středověkou Plzeň Štěpánka KARLOVÁ, *Obraz středověké zbožnosti v plzeňských testamentech pozdního středověku*, in: *Scamna super misam II*, s. 15n.

přináležejícím ke kostelu, respektive mnichům v případě kláštera. Farní kostel navíc získával odkazy k jednotlivých oltářům a kaplím, které založily přední kolínské rody. Zde se také zřejmě nacházely jejich rodinné hrobky. K farnímu kostelu i klášteru se testátoři obraceli i s žádostmi o vykonávání bohoslužeb pro spásu jejich duše i dalších zemřelých. Většinou si Kolínští přáli mše věčné, na něž odkazovali renty. Občas se jako příjemci zbožných odlazů objevily i instituce mimo Kolín. Jedná se o nedaleké instituce, ke kterým měli testátoři určitý vztah.

Druhou kategorií odkazů jsou charitativní. Jsou to odkazy chudým. Chudí hrají ve středověké zbožnosti velmi důležité místo jako přímlovci za duše šťastnějších jedinců v pozemském životě. Kolínští jim odkazují jak peněžní částky, tak i látky na ošacení. Péči o chudé měl ve městě na starosti špitál, na něž testátoři také mysleli. Dozvídáme se i o jakémisi „domě chudých“, který však nelze přesněji určit. Zvláštním typem charitativních odkazů, jsou odkazy na opravu a zlepšení cest a stavbu mostu.

Jiným výrazným projevem zbožnosti v Kolíně jsou náboženské poutě. V testamentech se objevují v aktivní i pasivní úloze. Testátor buď sám vyráží na pouť a sestavuje závěť pro případ smrti po cestě, nebo žádá o vykonání pouti za svou duši. Poutnictví v Kolíně zřejmě zaznamenalo svůj vrchol v jubilejním roce 1390, kdy se řada měšťanů vydala do Říma. Cílem poutníků-testátorů je vždy Řím, pokud si zůstavitel žádá náboženské pouti, k Římu se přidružují ještě Cáchy.

Protože kolínské knihy jsou nevydaným a pestrým pramenem, považuji za žádoucí připojit k práci jako její integrální součást seznam všech testamentů, které se mi podařilo v pramenech objevit s datací, citací, jazykem záznamu a stručnou charakteristikou postihující základní rysy závěti.

Seznam kolínských testamentů

V seznamu zachycuji všechny testamenty, které si mi podařilo v městských knihách rekonstruovat, tedy jak dochované, tak i nepřímo zmíněné. Uvádím vždy jméno testátora, datum, k němuž se testament váže, citaci v knihách, jazyk záznamu a stručnou charakteristiku. Jména se snažím počesťovat. Zároveň však zachovávám různé podoby jednoho křestního jména. V závorce uvádím podobu jména obsaženou v závěti, jsem jméno počesťoval. Pořadí testamentů v seznamu se řídí dle pořadí zápisů v knihách se snahou o chronologické srovnání (v části knih s výrazně porušenou chronologií zápisů jsem se pokusil testamenty složit časově, jinde upřednostňuji řazení podle knih). U některých testamentů je velmi obtížné určit přesný rok vzniku, proto v těchto případech raději užívám širšího časového určení. U přesných datací využívám údaj k *actum*, který bývá často jediným zachyceným. Pokud se objevuje i nebo pouze *scriptum*, je to v seznamu rozlišeno. V charakteristice uvádím pouze základní znaky. Cílem je podat jen obraz, co v daném testamentu může čtenář hledat. Pro další odbornou práci se bude muset badatel stejně obrátit přímo k pramenům. Prezentovaný seznam mu pomůže utřídit si, které z kolínských posledních vůlí jsou k jeho práci potřebné a kde je hledat. U osob vyznačuji pouze příbuznost vzhledem k testátorovi. Jména, pokud možno, pro přehlednost vnímání základních trendů závětí a kvůli rozsáhlosti vynechávám. „Peněžité odkazy“ znamenají testátorovy finanční odkazy různým osobám zachycené v závěti mimo rámec hlavního odkazu majetku. U zbožných odkazů uvádím pouze příjemce bez konkrétních detailů. V charakteristikách vyznačuji pouze formule značící okolnosti sestavení závěti, jako *in suis extremis* nebo *sano corpore*. *Volens ire curiam Romanam* a obdobná vyjádření ukazují zase na zvláštní kategorii „poutnických“ testamentů. Ostatní formule neuvádím.

1.) Neznámý testátor

Datum: 1376.

Citace: MR: 1r, s. 1; KSN: 1r.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze záznamu, v němž Jakeš Darnicht předložil *testamentarium* vyúčtování (*ratio*).

2.) Alžběta chromá (Elisabeth clauda)

Datum: 1376.

Citace: MR: 1v-2r, s. 2n.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze záznamu, v němž se objevují Alžbětini testamentariové. Alžběta *in agone sue mortis* odkázala peníze synovi. Substitute v případě synovy smrti jsou odkazy na poutě do Říma a Cách a farnímu kostelu.

3.) Hanuš, Zachariášův šafář (Hannus procurator Sachars)

Datum: 4. března 1377 (*feria quarta post dominicam Oculi mei semper 1377*).

Citace: MR: 2v-3r, s. 4.

Jazyk: Latina.

In suis extremis zanechal peněžité odkazy svým dvěma bratrům a sestře. Zachariáš slíbil pout' do Říma. Zbožné odkazy: farní kostel, klášter a špitál.

4.) Kunhuta, vdova po Petru Weynandovi (Kunegundis relicta Petri Weynandi)

Datum: 18. března 1377 (*feria quarta post Judica 1377*).

Citace: MR: 3v, s. 6.

Jazyk: Latina.

In suis extremis zanechala peněžitý odkaz dvěma vnukům a vnučce s jejich matkou Klárou. Pokud by od Kláry odešel manžel, musí dostávat peníze. Klářina manžela ze svého jmění Kunhuta vyloučila. Zbožné odkazy: chudí.

5.) Gotšalk (Gotschalk/Hoschalkus)

Datum: 1377 (-1399).

Citace: MR: 5v, s. 10; KSN: 4r. MR: 5v, s. 10; KSN: 4v. MR: 4rv, s. 7n (záznam škrtnut). MR: 6r, s. 11 (záznam škrtnut). MR: 300r, s. 581 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Odkázal jeden masný krám řezníku Hamlínovi a druhý bratřím Enderlínovi a Staňkovi. První zprávou o Gotšalkově dědictví je ale záznam o sporu mezi Gotšalkovou vdovou Nietou a jeho přáteli, kdy vdova musela uhradit dluhy a jedna z rent měla posloužit na tři poutě do Říma. Další záznam ještě upřesňuje již ve sporu zmíněné ustavení kaplana u oltáře dle „Hoschalkova“ odkazu. Poslední zmínka se datuje až k roku 1399 a je jí slib Františka z Límuz (*Lemos*) uhradit Gotšalkovu vnukovi a jeho poručníku (*provisor*) peníze dle Gotšalkova odkazu (*legatio*).

6.) Lazebník Ješek (Jeschco balneator)

Datum: 1377.

Citace: MR: 5rv, s. 9n; KSN-4r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý movitý majetek a čtvrtinu lázně své těhotné ženě, čtvrtinu dvěma bratrům a polovinu Mikuláši *iuvēni* (mladšímu bratrovi?). Substitute, pokud se žena znovu vdá. Poručnictví (*tuicio*) chlapce.

7.) Mikeš Scheczil (Mixo Scheczil)

Datum: 8. listopadu 1377 (*dominica die ante festum sancti Martini 1377*).

Citace: MR: 7rv, s. 13n; KSN-5v.

Jazyk: Němčina.

An sein leczten gecziten odkázal svůj majetek na třetiny své ženě, svému příteli a na spásu duše. Odkaz na spásu duše měla mít ve správě manželka, po její smrti *totpeleuten*.

8.) Šram (Sram)

Datum: 1378.

Citace: KSN: 6r.

Jazyk: Latina.

Testament je nepřímo známý ze záznamu o vyplacení peněz, které Šram odkázal.

9.) Testamentum elemosinale

Datum: 1378.

Citace: MR: 9v, s. 18.

Jazyk: Latina.

Nelze říct nic bližšího. Zmiňovaný je testament pouze tak, že všechna práva na něj odevzdal kněz Mikuláš z Osoblahy (*Hoczenplacz*) Kristýně, manželce Helvíkové.

10.) Zahradník Křišť'an (Cristanus gertner)

Datum: 1378.

Citace: MR: 10r, s. 19; KSN: 7v-8r. MR: 9v-10r, s. 18n; KSN: 7v.

Jazyk: Latina.

Odkázal dvě krávy Marešovi, jeho ženě a dědicům. Ovšem již krátce předtím se objevuje záznam, jímž se Křišť'anův syn před Helvíkem, testamentariem zahradníka Křišť'ana, vzdal veškerého otcova majetku.

11.) Heřman z Kutné Hory (Hermannus de Monte)

Datum: 16. července 1378 (*feria sexta post festum sancte Margarethe 1378*).

Citace: MR: 11r, s. 21; KSN: 8v.

Jazyk: Latina.

In suis etremis odkázal třetinu majetku manželce a dvě třetiny dceři a dalším potomkům. Peněžitý odkaz zanechal navíc dceři na lůžkoviny. Poručníci (*tutores*).

12.) Kuncz Smersneyder

Datum: 1378.

Citace: MR: 11v-12r, s. 22n; KSN: 9r.

Jazyk: Němčina.

Odkazuje svůj majetek Petru Newpauerovi a jeho dědicům. Pokud by ti zemřeli, měl připadnout majetek nejbližším přátelům. Sladovnu odkázal Nikúši Schafferovi

a jeho dědicům, po jejich smrti měla sladovna připadnout na spásu duše. Nic neodkázal svému bratru. Zbožné odkazy: věčná lampa k jeho oltáři, kněz.

13.) Petr Newburger (Petir Newburger) (1)

Datum: 22. září 1378 (*Mauricii 1378*).

Citace: MR: 12v, s. 24 (záznam škrtnut).

Jazyk: Němčina.

Zdráv na těle i duchu odkazuje majetek po své smrti manželce a synovi. Žena má spravovat jmění podle vůle Jana Sechsila. Po její smrti má její právem daná třetina připadnout dle její vůle, zbytek dostane syn v poručnictví Jana Sechsila. Po případné synově smrti připadne jeho majetek na zbožné účely.

Jedná se o první ze tří závětí Petra Newburgera (viz druhá č. 61 a třetí č. 63).

14.) Jindřich Straus (Henricus Straus)

Datum: 19. října 1378 (*post festum sancti Luce Ewangeliste 1378*).

Citace: MR: 13r, s. 25 (záznam škrtnut). MR: 9v, s. 18.

Jazyk: Latina.

Testátor odkázal majetek dvěma synům. Třetímu, staršímu synu Václavovi, zanechal peněžitý odkaz. Poručnice (*tutatrix*) synů.

Testamentu v knihách předchází záznam, jímž Václav odmítá otcův odkaz.

15.) Mlynář Mikuláš (Nicolaus molendinator)

Datum: 1378.

Citace: MR: 13v-14r, s. 26n (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze záznamu o dluhu Jakše *Kawenretila* testátorovi, který jej odkázal chudým ve špitále.

16.) Zahradník Hamlín (Hamlinus gartner)

Datum: 7. ledna 1379 (*post Epiphaniam Domini 1379*).

Citace: MR: 15r, s. 29; KSN: 11r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal svým dětem zahradu. Poručníky (*tutores*) jsou manželka a bratr. Pokud by se žena znovu vdala, dostane jen peněžitý odkaz.

17.) Olejník Kříž Hrnčíř (Crisch Topper ollifex)

Datum: 1379.

Citace: MR: 16r, s. 31; KSN: 11v.

Jazyk: Latina.

Odkázal vše manželce a dědicům. Další peněžitě odkazy.

18.) Mikeš Polák (Mixo Polak)

Datum: 27. února 1379 (*Invocavit 1379*).

Citace: MR: 17r, s. 33; KSN: 12v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce a *Meczil puelle* (Melczilově dceři?).

19.) Hanuš Leypner (Hannus Leypner) (1)

Datum: 16. dubna 1379 (*sabato post festum Pasche 1379*).

Citace: MR: 17v, s. 34; KSN: 13r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal synovi a jeho dědicům polovinu čtvrtinového výnosu z polí.

Jedná se téhož testátora a též testament jako č. 131, zaznamenaný pod jménem Henslín Leypner!

20.) Anna Cramerova (Anna Cramerin)

Datum: 28. června 1379 (*in vigilia sanctorum Petri et Pauli apostolorum 1379*).

Citace: MR: 19r, s. 37; KSN: 14r.

Jazyk: Latina.

Odkázala chlebnou lavici (*scampnum panis*) Markétě, dceři Fricze Haripla.

21.) Mareš, syn Bechův (Marscho filius Bechonis)

Datum: 7. dubna 1380 (*post Ostentacionem reliquiarum 1380*).

Citace: MR: 23r, s. 47; KSN: 17v. MR: 23r-24v, s. 47n; KSN: 17v.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek i s dcerou *ad manus fideles* bratrovi.

V následném záznamu je bratr povinen vyplatit Marešově dceři dědický podíl, až dospěje.

22.) Kožešník Werner (Wernher pellifex)

Datum: 1380.

Citace: MR: 23v-24r, s. 48; KSN: 18v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal třetinu majetku manželce a dvě třetiny dětem. Peněžitý odkaz sestře. Poručníky (*provisores*) byly ustanoveni přísežní městské rady. Zbožné odkazy: pouť do Říma.

23.) Ela, Güntherova (Ela Guntherinna)

Datum: 1380.

Citace: MR: 25r, s. 51; KSN: 19r.

Jazyk: Latina.

Zanechala peněžitý odkaz a podací právo k oltáři (*collatio*) synovi. Další peněžní odkazy. Petr Link musel z peněžitého odkazu pro manželku a děti koupit dům. Vykonavatel (*executor*) závěti. Zbožné odkazy: na osvětlení oltáře, kněz.

24.) Pešík Světlík (Peschico Switlik)

Datum: 31. srpna 1380 (*post festum Felicis et Adaucti 1380*).

Citace: MR: 28rv, s. 57n; KSN: 21r.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek manželce. Peněžní odkaz příteli. Zbožné odkazy: stavba farního kostela, klášter.

25.) Cuncz Busiczer

Datum: 1380.

Citace: MR: 28v, s. 58; KSN: 21r.

Jazyk: Latina.

Odkázal třetinu majetku manželce a zbytek třem dětem. Pokud vdaná dcera zemře do roka po svatbě, její díl připadne zbylým dětem. Zbožné odkazy: věčné kaplanství.

26.) Václav, syn Hainczmana Ruschelína (Waczlaus Hainczman Ruschelini natus)

Datum: 1380.

Citace: MR: 29r, s. 59; KSN: 21v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal dům své matce.

27.) Radvan (Radwan)

Datum: 1380.

Citace: MR: 29r, s. 59; KSN: 21v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal třem bratrům polovinu majetku a druhou polovinu napůl farnímu kostelu a klášteru. Peněžitý odkaz dívce (*puelle*) Machně, pokud bude poslušná rad. Radvanův potomek nemá mít po čtyři roky přístup k majetku. Zbožné odkazy: stavba farního kostela, klášter.

28.) Henslín Czikker (Henslinus Czikker)

Datum: 1380.

Citace: MR: 29r, s. 59; KSN: 21v-22r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal vše manželce.

29.) Hanuš Seppil (Hannus Seppil)

Datum: 1380.

Citace: MR: 29rv, s. 59n; KSN: 22r.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek manželce po dobu jejího života. Peněžité odkazy. Po smrti manželky má být darováno *pro testamento perpetuo*. Zbožné odkazy: věčná mše.

30.) Kuneš (Kunscho)

Datum: 1380.

Citace: MR: 29v, s. 60; KSN: 22r.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek manželce, synovi a dceři. Staršímu synovi nechtěl odkázat nic.

31.) Ondřej, syn Jindřicha Strause (Andreas natus Henrici Straus)

Datum: 1380.

Citace: MR: 29v, s. 60; KSN: 22r.

Jazyk: Latina.

Odkázal své dědictví bratrovi. Kdyby bratr zemřel, případnou peněžitý odkaz druhému bratrovi a zbylý majetek strýci. Zbožné odkazy: stavba kostela, stavba kláštera.

32.) Hanuš, syn Pešlína Rostauschwera (Hannus natus Peschlini Rostauschwer)

Datum: 1380.

Citace: MR: 29v-30r, s. 60n; KSN: 22r.

Jazyk: Latina.

Odkázal vše Mikuláši, zeti Anny Cramerovy, jeho ženě a dětem s podmínkou pouti do Říma a uhrazení dluhů.

33.) Lazebník Křišť'an (Cristan balneator)

Datum: 1380.

Citace: MR: 30r, s. 61; KSN: 22rv.

Jazyk: Latina.

Odkázal vše manželce, i kdyby zemřelo jejich dítě. Poručnice (*tutatrix et provisor*) dítěte. Po smrti dítěte připadne majetek manželce.

34.) Kožešník Henslín (Henslinus pellifex)

Datum: 1380.

Citace: MR: 30rv, s. 61n; KSN: 22v.

Jazyk: Latina.

Zanechal různé movitosti (kůže, oděvy apod.) a peněžní odkazy příbuzným a blízkým. Zbožné odkazy: kazatel.

35.) Francz z Křečhoře (Francz vom Seczhory)

Datum: 1380.

Citace: MR: 30v, s. 62; KSN: 22v-23r.

Jazyk: Němčina.

An sein lecztin geczeitin odkázal veškerý majetek manželce a dětem. Pokud bude chtít žena rozdělit majetek, dostane třetinu. Pokud se znovu vdá, dostane jen peněžitý odkaz. Pokud děti zemrou, jejich majetek bude dán na zbožné odkazy.

Poručník. Peněžitý odkaz sestřině dceři a Markétě ze Starého Kolína. Zbožné odkazy: stavba klášterního kostela, chudí.

36.) Haman Czorner

Datum: 7. října 1380 (*post octavam sancti Michaelis 1380*).

Citace: MR: 31r, s. 63; KSN: 23r.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek manželce a dětem. Pokud se manželka znovu vdá, dostane třetina majetku. Pokud bude donucena ke sňatku, nedostane nic. Pokud budou děti žít špatně, nic nedostanou. Pokud děti zemřou, třetinu dostane manželka, třetina bude dána na stavbu farního kostela a třetina bratrovi. Poručník (*provisor et tutor*) testamentu bratr, jako substitute za něj přísežní. Zbožné odkazy: stavba farního kostela, stavba kláštera, bratrstvo.

37.) Rybář Svícha (Sweha piscator)

Datum: 1380.

Citace: MR: 31v, s. 64; KSN: 23v.

Jazyk: Latina.

Odkázal dům manželce a dceři. Syn přijal odkázaný podíl.

38.) Mikeš, služebník Prawardův (Mixo famulus Prawardi)

Datum: 1380.

Citace: MR: 31v, s. 64 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Odkázal dům, peněžitý odkaz a lůžkoviny manželce. Prikázal prodat zbraně, polovinu peněz dát na špitál a polovinu matce, která musí dát 1 kopu farnímu kostelu. Poručník (*provisor et tutor*) manželky. Zbožné odkazy: špitál, farní kostel.

39.) Káča, vdova po Václavovi (Caczha relictā Waczlay)

Datum: 24. října 1380 (*post octavam sancti Galli 1380*).

Citace: MR: 31v, s. 64; KSN: 23v.

Jazyk: Latina.

Odkázala veškerý majetek dceři. Poručník (*provisor et tutor*) dcery a majetku.

40.) Jakub Teychmayster (Jacobus Teychmayster)

Datum: 1380.

Citace: MR: 32r, s. 65; KSN: 23v.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek manželce a synovi. Poručník (*provisor et tutor*) odkazu.

41.) Jeklín Mulknecht (Jeklinus Mulknecht)

Datum: 1380.

Citace: MR: 32r, s. 65; KSN: 23v.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek Tolofúsovi a jeho manželce. Zbožné odkazy: klášter, chudí.

42.) Cuncz Schaffer

Datum: 1380.

Citace: MR: 32v, s. 66; KSN: 24r.

Jazyk: Latina.

Odkázal třetinu majetku manželce, třetinu bratrovi a třetinu za svou duši. Úhrada dluhů z prodeje odění.

43.) Lucie, vdova po kožešníku Wernerovi (Lucia Wernheri relictia pellificis)

Datum: 1381.

Citace: MR: 33v, s. 68; KSN: 25r.

Jazyk: Latina.

Odkázala veškerý majetek dědicům a Ebrůšovi *ad manus fideles*. Po smrti dědiců má Ebrůš dát majetek *propter Deum*. Postel a peněžitý odkaz přítelkyni.

44.) Řezník Václav (Waczlaus carnifex)

Datum: 1381.

Citace: MR: 34v, s. 70 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek i děti manželce. Pokud by se znovu vdala, dostane třetinu majetku a zbytek děti. Pokud děti zemřou, majetek připadne manželce. Matce zanechal peněžitý odkaz a lázeň a jídlo o kvatembrech. Poručníci (*provisores*). Zbožné odkazy: poutě do Říma a Cách.

45.) Kovář Henslín (Henslinus faber)

Datum: 1381.

Citace: MR: 38v, s. 78; KSN: 29r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce, synovi dům, příslušenství k řemeslu a peníze.

46.) Jan Sechsil (Johannes Sechsil)

Datum: 1381.

Citace: MR: 38v, s. 78; KSN: 29r.

Jazyk: Němčina.

An sein leczten czeiten svěřil kaplanu Janovi oltář s nadáním 10 kop s podmínkou zádušních mší o kvatembrech.

47.) Jakeš Trampler (Jaxo Trampler)

Datum: 29. září 1380 (*actum Michaelis 1380*), 21. září (*scriptum in die sancti Mathei 1381*).

Citace: MR: 40v, s. 82 (záznam škrtnut).

Jazyk: Němčina.

An sein lecztin czeitin odkázal polovinu majetku manželce a polovinu svému dítěti. Pokud dítě zemře, majetek připadne na zřízení věčného kaplanství a ne Jakšovu bratrovi. Poručníci *totpeteuten*.

48.) Wamboser

Datum: 1381.

Citace: MR: 42r, s. 85; KSN: 31r.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze záznamu, podle něhož testátorova vdova koupila od správce kostela zpět dům, který onen odkázal církvi.

49.) Řehák (Hrzechak)

Datum: 1382.

Citace: MR: 47v, s. 96; KSN: 34v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal třetinu majetku manželce. Zbožné odkazy: klášter, kostel, pouť do Říma.

50.) Pešek řečený Suchopal (Peschco dictus Suchopal)

Datum: 20. září 1381 (*in vigilia sancti Mathei apostoli 1381*), (zapsáno mezi záznamy z 1382).

Citace: MR: 49r, s. 99.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze záznamu, v němž si kolínský dominikánský klášter potvrzuje odkaz renty Peška Suchopala za uniknutí smrti.

51.) Lazebník Haman (Haman balneator)

Datum: 1382/3.

Citace: KSN: 36r.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze záznamu, jímž se dozvídáme, že lazebník Haman odkázal stříbro na svých oděvech farnímu kostelu na zhotovení kalicha.

52.) Markéta, vdova po Eysenmannovi (Margaretha Eysenmanninne relict)

Datum: 23. dubna 1382/1383 (*in die sancti Georgii 1382/3*).

Citace: KSN: 37v.

Jazyk: Němčina.

Zanechala peněžité odkazy dětem Jeklína Hamera a dětem Václava Eysenmanna (jedné z dcer na věno). Pokud Jeklínovy děti zemřou, připadne odkaz Jeklínovi a Anně po dobu jejich života, poté na spásu duše. Stejně tak je to s odkazem dětem Václava, nejprve připadne Václavovi, po jeho smrti na spásu duše. Poručnictví. Zbožné odkazy: mše, věčná lampa v Gescheyově kapli, chudí.

53.) Koželuh Mikeš (Mixo Lederer)

Datum: 1382/3.

Citace: KSN: 38r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal polovinu domu i jeho výbavy manželce a druhou polovinu výše zmíněného a peněžitý odkaz dceři. Zbožné odkazy: pouť do Cách.

54.) Jan z Uher (Johannes de Ungaria)

Datum: 1382/3.

Citace: KSN: 39r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce po dobu života. Děti jí nesmějí bránit.

55.) Hinlín Newgertner (nový zahradník?) (Hinlinus Newgertner)

Datum: 1383 (-1384).

Citace: MR: 62v, s. 106. MR: 64r, s. 109.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze dvou záznamů. Prvním jeho bratr obdržel na základě Hinlínovy legace všechn jeho majetek. Druhý je záznam sporu mezi Hinlínovými bratrem a vdovou.

56.) Friczek Bresslawer (Friczhco Bresslauer)

Datum: 1384.

Citace: MR: 44v-45r, s. 110n; KSN: 41v.

Jazyk: Latina.

Odkázal manželce třetinu majetku a synům dvě třetiny tak, že mladší z nich dostal dvě třetiny a starší jednu třetinu a poručnictví (*tuicio*) mladšího. Navíc peněžité odkazy manželce a synům. Pokud by mladší žil špatně, starší mu může dát z majetku podle své vůle. Zbožné odkazy: *testamentum animarum*.

57.) Fridlín z Hradištka (Fridlinus de Redisch)

Datum: 1384.

Citace: MR: 71v, s. 124; KSN: 45r.

Jazyk: Latina.

Ustanovil svého bratra poručníkem (*tutor*) majetku i dětí.

58.) Kaplan Martin (Martinus cappellanus)

Datum: 1385.

Citace: MR: 76v, s. 134; KSN: 47rv.

Jazyk: Latina.

Odkázal peníze na týdenní mše Panny Marie a vosk k nim. Poručníci (*provisores*) testamentu.

59.) Lazebník Vogel (Vogel balneator)

Datum: 1385.

Citace: MR: 77r, s. 135.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal majetek manželce, po její smrti dědicům. Peněžité odkazy dvěma synům, dceři a svému zeti, jeho manželce a dětem a Kristýně.

60.) Alžběta, žena Endirlínova (Elizabeth Weyve Endirlinne)

Datum: 1385.

Citace: MR: 77v-78r, s. 136n; KSN: 47v-48r.

Jazyk: Latina.

Odkázala všechen majetek Frinclínovi z *Wurschan* s podmínkou financování poutí do Říma a Cách, stavby kostela i kláštera, 30 mší a odkazu synu Jeklína *Rosculuschera*.

61.) Petr Newburger (Petrus Newburger) (2)

Datum: 1385.

Citace: MR: 78v, s. 138 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Zanechal peněžitý odkaz synovi a zbylý majetek manželce. Po její smrti bude její majetek rozdělen na milodary (*pro elemosina testamentali*).

Jedná se o druhou ze tří závětí Petra Newburgera (viz první č. 13, třetí č. 63).

62.) Sejdlin z Čáslavi (Seydlinus de Czasslavia)

Datum: 1385.

Citace: MR: 79r, s. 139; KSN: 48r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce. Úhrada dluhů. Po její smrti louka a tři *hofestat* ve Starém Kolíně případnou Cunczi Kusmerovi a jeho dědicům.

63.) Petr Newburger (Petrus Newburger) (3)

Datum: 9. dubna 1385 (*in octava Pasce 1385*).

Citace: MR: 79v-80r, s. 140n (část záznamu škrtnuta); KSN: 48r.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek synovi. Kladl značný důraz na poručníky (*provisores et tutores*), u nichž se zabýval jejich nástupnictvím po smrti. Zbožné odkazy: bratrstvo Kristova těla, vigilie a mše za mrtvé se zvoněním, mše „těla Kristova“.

Jedná se o třetí závěť Petra Newburgera, druhou v krátkém čase (viz první č. 13, druhá č. 61). Změnou je přenesení odkazu majetku z manželky na syna.

64.) Duchek Čech (Duchco Bohemus)

Datum: 1385.

Citace: MR: 83v, s. 148; KSN: 50r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek svému švagru jako poručníku (*tutor*) a svému dítěti. Pokud dítě zemře, majetek přejde na švagra a sestra nebo její dcera dostanou peněžitý odkaz.

65.) Václav Hurdel (Waczlau Hurdel)

Datum: 1385.

Citace: MR: 84r, s. 149.

Jazyk: Němčina.

An sein leczten czeiten odkázal veškerý majetek sestře a jejím dětem. Peněžitě odkazy manželce a městskému písaři Janovi.

66.) mlynářka z Klavar (mullendinatrix de Crewery)

Datum: 1385.

Citace: MR: 85r, s. 151.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze záznamu, jenž potvrzuje vyplacení peněz dcerám klavarské mlynářky dle jejího odkazu.

67.) Ulman Crust

Datum: 1386.

Citace: MR: 89r, s. 159; KSN: 52rv.

Jazyk: Latina.

Odkázal manželce čtvrtinový výnos z polností.

68.) Vavřinec z Velimi (Lorencz von der Wela)

Datum: 1386.

Citace: MR: 93rv, s. 167n; KSN: 53rv.

Jazyk: Němčina.

An seinen lecztin czeitin odkázal její věno manželce a zbytek svému dítěti. Poručnictví závěti bratr Jan z Velimi, rychtář odtamtud. Zbožné odkazy: stavba fary, mše, stavba klášterního kostela, kostel ve Velimi, chudí.

69.) Lazebník Endirl (Endirl Pader)

Datum: 2. února 1386 (*Purificationis beate virginis 1386*).

Citace: MR: 93v, s. 168; KSN: 53v.

Jazyk: Němčina.

An sein lecztin czeytin svěřil majetek Januše, syna Hanušova, a svůj majetek do poručnictví lazebníku Hamanovi.

70.) Mikuláš Junkmayer (Nicolaus Junkmayer)

Datum: 1386.

Citace: MR: 96r, s. 173; KSN: 54v.

Jazyk: Němčina.

An sein lecztin geczeitin odkázal veškerý majetek manželce. Peněžitý odkaz bratrovi a bratrovu synovi. Po smrti manželky přejde polovina majetku na zbožné účely a polovina Petru Kunátovu, který jej má rozdat na spásu duše. Zbožné odkazy: pouti do Říma a do Cách.

71.) Merklín Stumpercher (Merklinus Stumpercher)

Datum: 1387.

Citace: MR: 98v, s. 178; KSN: 55v.

Jazyk: Latina.

Zanechal peněžité odkazy manželce a dětem, z ní zrozeným. Vzájemná substituce dědictví mezi dětmi a matkou. Úhrada dluhu.

72.) Petr Crautworst (Petir Crautworst)

Datum: 13./20. března 1387 (*feria quarta dominica Letare 1387*).

Citace: MR: 99v, s. 180; KSN: 55v-56r.

Jazyk: Němčina.

Odkázal svůj majetek dětem rovným dílem. Peněžité odkazy manželce, synovi a *junger der fraw*. Zbožné odkazy: fara, klášter.

73.) Václav Coler (Wenczlaus Coler)

Datum: 1387.

Citace: MR: 100v, s. 182; KSN: 56rv.

Jazyk: Latina.

Odkázal dvě třetiny majetku dětem a jednu třetinu manželce. Pokud se žena znovu vdá, poručníci (*provisores*) se ujmou dětí a jejich majetku. Peněžité odkazy. Poručníci (*provisores et tutores*) testamentu. Zbožné odkazy: okno v jeho kapli, kalich a misál a věčná lampa pro oltář v kapli, chudí.

74.) Prokop Hirba (Procopius Hirba)

Datum: 1387.

Citace: MR: 101r, s. 183; KSN: 56v.

Jazyk: Latina.

Odkázal po své smrti veškerý majetek manželce a dětem. Manželka má mít v moci majetek za 90 kop. Jeho syn, mnich v dominikánském konventu, dostal peněžitý odkaz a ze zbytku dědictví tím byl vyloučen.

75.) Kateřina, vdova po Franczu z Křečhoře (Katherina relictā Franczonis de Seczhory)

Datum: 1387.

Citace: MR: 101v, s. 184; KSN: 56v-57r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázala veškerý svůj majetek dětem. Pokud se nebudou řídit poručnickovými (*provisor et tutor*) radami či budou dcery donuceny k manželství, nic nedostanou. Peněžité odkazy. Zbožné odkazy: stavba farního kostela, stavba kláštera, mniši z kláštera, farář z Peček, věčná lampa v kapli pana Jana, chudí.

76.) Soukeník Henslín (Henslinus pannifex)

Datum: 1387.

Citace: MR: 102r, s. 185; KSN: 57r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal vše synovi a manželce.

77.) Francz Smersneyder

Datum: 1387.

Citace: MR: 102r, s. 185.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze záznamu, v němž byla potvrzena Kateřině Stirmově i na základě výpovědi testamentariů Francze Smersneydera správa majetku rychtáře z Poděbrad.

78.) Ješek Schram (Jesco Schram)

Datum: 16. srpna 1387 (*feria sexta post octavam Assumpcionis virginis gloriose 1387*).

Citace: MR: 105r, s. 191; KSN: 59r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý svůj majetek manželce. Peněžitý odkaz, zbraně a oděvy bratrovi. Uhrazení dluhů. Zbožné odkazy: stavba farního kostela.

79.) Helvík (Helwicus)

Datum: 1387.

Citace: MR: 106v, s. 194.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze záznamu, jímž někdejší Helvíkův služebník Beneš potvrzuje přijetí peněz, které mu pán odkázal.

80.) Mikuláš Graupner (Nicolaus Graupner)

Datum: 1387.

Citace: MR: 108v-109r, s. 198; KSN: 60v.

Jazyk: Němčina.

Odkázal třetinu manželce a dvě třetiny dětem. Peněžitě odkazy zeťovi, dětem jeho dcery, manželce a dalším. Zbožné dary: stavba kostela.

81.) Václav Wandus (Waczlaus Wandus)

Datum: 1388.

Citace: MR: 111r, s. 203 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal majetek manželce. Peněžitý odkaz. Zbožné odkazy: stavba farního kostela, stavba kláštera, dominikán Czerenicz.

82.) Pivovarník Ješek (Jesco braxator)

Datum: 1388.

Citace: MR: 111rv, s. 203n; KSN: 61v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce a dětem. Pokud bude žena špatně hospodařit, může se poručník (*provisor*) ujmout majetku dětí.

83.) Fricz Czikker (Friczh Cwikker)

Datum: 1388.

Citace: MR: 112v, s. 206; KSN: 62r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce. I po připomenutí od testamentariů nechtěl nic odkázat synovi ani dceři.

84.) Pivovarník Henslík (Henslico Prewer)

Datum: 6. května 1388 (*in vigilia Asscensionis Domini 1388*).

Citace: MR: 112v, s. 206; KSN: 62r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce. Sestře odkázal pivovárečnou pánev. Peněžitý odkaz dvěma sestřiným dětem. Poručnictví (*provisor*) peněžního odkazu. Pokud testátorovy děti zemřou, majetek připadne manželce. Zbožné odkazy: stavba farního kostela, stavba kláštera, pouti do Říma a Cách.

85.) Hensel Seniczer, dřívější rychtář Starého Kolína (Hensel Seniczer judex antiquus in Antiqua Colonia)

Datum: 1388.

Citace: MR: 113v, s. 208.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek synovi a manželce. Poručník (*provisor*) manželky syn. Peněžité odkazy dětem zetě a dceři svého bratra. Zbožné odkazy: pout' do Říma.

86.) Kabátník Jekl (Jekel Mentler)

Datum: 1388.

Citace: MR: 116v, s. 214 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

In suis extremis svěřil majetek i děti manželce, dokud zůstane vdovou. Pokud se vdá, dostane třetinu majetku.

87.) Klára Petra Linka (Clara Petirlinkynne)

Datum: 1388.

Citace: MR: 117v-118r, s. 216n.

Jazyk: Němčina.

Odkázala majetek rovným dílem dvěma švagřům. Peněžitý odkaz bratrovi. Zbožné odkazy: farní kostel, věčná lampa, klášter, chudí.

88.) Kristýna, vdova po Pesoldu z Jihlavy (Cristina relictă Pesoldi Eylawerii) (1)

Datum: 1388.

Citace: MR: 121rv, s. 223n.

Jazyk: Latina.

Kateřina zanechala dva ne zcela se shodující testamenty, zapsané v knihách krátce po sobě. První se svou formou liší od běžných záznamů závětí, je psán v první osobě. Druhý *in suis extremis* má již podobu obvyklou (viz následující zápis, tj. č. 89). Veškeré Kristýniny odkazy jsou peněžité značnému množství převážně příbuzných, ale i přátel a dalších. Zbožné odkazy: oltář Pesolda z Jihlavy, chudí

(vdovy a sirotci), kaplan Panny Marie, kazatel farního kostela, dům chudých (*selehaus*).

89.) Kristýna, vdova po Pesoldu z Jihlavy (Cristina relictā Pesoldi Eylawerii) (2)

Datum: 1389.

Citace: MR: 123rv, s. 227n.

Jazyk: Latina.

Druhý z testamentů Kristýny, vdovy po Pesoldu Eylawerii. *In suis extremis* testovala téměř totožně jako poprvé. Ke zbožným odkazům bylo ještě přidáno případné rozdělení přebyvího majetku na opravu cest a chudým. Navíc je také ustanovení o poručnících (*provisores*).

Pro přehlednost jsem tento záznam vložil do seznamu zvlášť od předešlého, ač by se dalo mluvit o totožné závěti, podrobené jen dílčím změnám.

90.) Mikuláš Pecherer (Nicolaus Pecherer)

Datum: 1389.

Citace: MR: 124v, s. 230. MR: 125r, s. 231.

Jazyk: Latina.

Testament je zapsán ve dvou záznamech krátce po sobě. Nejprve se jedná o stručný zápis ve formě *legavit*, kdy Mikuláš odkázal veškerý majetek manželce a dceři. Druhý záznam je opakováním téhož s testamentárními právními formullemi.

91.) Kristýna, manželka Helvíkova (Cristina Helwicissa)

Datum: 1389 (-1390).

Citace: MR: 124v-125r, s. 230n. MR: 125rv, s. 231n. MR: 125v, s. 232. MR: 135r, s. 251. MR: 138r, s. 257.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze skupiny záznamů, odkrývajících jednotlivé Kristýniny odkazy. Jsou jmenováni poručníci (*provisores*) testamentu Ondřej Polaner, Jan, rektor školy, a Albrecht Cladoner (MR: 124v-125r, s. 230n, MR:

125rv, s. 231n, MR: 125v, s. 232). Dále zedník Cuncz mluví o „Helwiczisou“ mu odkázaných penězích (MR: 125v, s. 232). Další záznamy odhalují dluhy na základě testamentu Helvíkovy choti (MR: 135r, s. 251), popř. legace (*legatio*) (MR: 138r, s. 257).

92.) Cunczlín Pecherer (Cunczlinus Pecherer)

Datum: 1389.

Citace: MR: 125r, s. 231.

Jazyk: Latina.

Volens ire Romam odkázal veškerý majetek manželce a tchýni. Zbožné odkazy: opatřit žaltář (*spalterium*).

93.) Hainczman Kopperl (Hainczman Kopperl)

Datum: 1389.

Citace: MR: 126v, s. 234.

Jazyk: Latina.

Neúplný záznam. Zapsáno jen: *Hainczman Kopperl transiens Romam legavit*.

94.) Anežka, manželka Seppilova (Agnes Sepplinne)

Datum: 21. října 1389 (*in die Undecim milia virginum 1389*).

Citace: MR: 133r, s. 247; KSN: 68r.

Jazyk: Latina.

Odkázala patronátní právo a poručnictví (*provisor*) majetku Franczu Cyserovi z Kutné Hory, aby majetek rozdělil, „jak obsahuje městská kniha“ (žádný jiný záznam týkající se odkazů testátorky se ale objevit nepodařilo). Po Franczově smrti mělo připadnout patronátní právo přísežným. Peněžitý odkaz knězi. Zbožný odkaz: mše.

95.) Jindřich Ticz (Henricus Ticz)

Datum: 1389.

Citace: MR: 133v, s. 248; KSN: 68v.

Jazyk: Němčina.

An sein lecztin geczeiten odkázal třetinu majetku a svěřil děti manželce. Pokud se žena znovu vdá, zůstane jí třetina majetku, zbytek budou mít děti. Peněžitý odkaz příteli. Zbožné odkazy: pouti do Říma a Cách.

96.) Jan, syn Francze z Křečhoře (Johannes natus Franczonis de Seczhory)

Datum: 1390.

Citace: MR: 138rv, s. 257 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Volens ire curiam Romanam odkázal majetek svým dvěma sestrám. Peněžité odkazy strýci a dalším. Úhrada dluhu. Poručníci (*provisores*). Zbožné odkazy: stavba farního kostela, stavba kláštera, věčná lampa u hlavního oltáře Panny Marie, oltář Kristova těla, kaplani.

97.) Kateřina Crautworstova (Katherina Crautworstinna)

Datum: 1390.

Citace: MR: 140v, s. 262; KSN: 71r.

Jazyk: Latina.

Volens ire Romam odkázala rentu k šacení chudých, pokud její dcera a dědici neupadnou do chudoby. Poručnictví (*provisio*) renty.

98.) manželka Kunešova (Kunschonissa)

Datum: 1390.

Citace: MR: 140v-141r, s. 262n; KSN: 71r.

Jazyk: Latina.

In via Romana odkázala synu své dcery pivovářečnou pánev (*patella*) a rentu z ní, pokud nebude žít špatně. Po její smrti připadne řečený majetek dceřině synovi, nebo na stavbu kostela.

99.) Jan Vlk (Johannes Lupus)

Datum: 1390.

Citace: MR: 141r, s. 263 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce s *tuicione ad manus fideles*. Pokud se znovu vdá, dostane třetinu majetku a zbytek děti. Manželku zanechává ve velkých dluzích (*dimittere in magnis debitis*).

100.) Jana Lech (Jana Lech)

Datum: 1390.

Citace: MR: 144r, s. 269; KSN: 72v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázala veškerý majetek bratrovi. Peněžitý odkaz a oděvy zanechala *Shresanicz*. Úhrada dluhy.

101.) Ditel Halpworst

Datum: 8. července 1390 (*am freitak noch sein Procobs tak 1390*).

Citace: MR: 145r-146r, s. 271-273; KSN: 73rv.

Jazyk: Němčina.

Zanechal movitosti a peněžité odkazy manželce. Další peněžité odkazy věnoval své přítelkyni. Zbožné odkazy: stavba farního kostela, stavba kláštera, špitál, chudí.

102.) Lazebník Haman (Haman balneator) (1)

Datum: 1390.

Citace: MR: 148r, s. 277. KSN: 36r.

Jazyk: Latina.

Volens ire curiam Romanam nařídil v případě svého úmrtí na cestě dát manželce třetinu majetku a dětem dvě třetiny. Pokud děti zemřou, jejich majetek připadne přísežnému Benediktu Nomenkleppelovi.

Ač stejného jména i profese, jedná se o jiného lazebníka Hamana než v testamentu č. 51.

103.) Kazatel Václav, syn Endirlinisin (Wenczlaus predicator Endirlinisse natus)

Datum: 1390.

Citace: MR: 148r, s. 277.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze záznamu, v jenž obsahuje sdělení, že byl podle testamentu kazatele Václava vyplacen peněžitý odkaz Fridrichu Derrerovi z Norimberka.

104.) Káča Keplínova (Caczha Kepline)

Datum: 1390.

Citace: MR: 150r, s. 281; KSN: 74v.

Jazyk: Latina.

Odkázala dům a rentu placenou švagrem synovi.

105.) Mikuláš Heredil (Nicolaus Heredil)

Datum: 1390.

Citace: MR: 150r, s. 281; KSN: 74v.

Jazyk: Latina.

Odkázal třetinu majetku manželce a dvě třetiny třem dcerám. Peněžité odkazy. Uhradit dluhy. Poručníci (*provisores*).

106.) Bednář Pavel (Paulus pinter)

Datum: 1390.

Citace: MR: 151v, s. 284; KSN: 75r.

Jazyk: Němčina.

An sein lecztin geczeiten odkázal pět kop grošů napůl manželce a dětem.

107.) Hanuš, přítel Helvíkovy ženy (Hanus amicus Helwicisse)

Datum: 25. ledna 1391 (*in conversione sancti Pauli 1391*).

Citace: MR: 154v, s. 290; KSN: 76r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal třetinu manželce a dvě třetinu svému synovi. V případě synovy smrti případně peněžitý odkaz manželce a zbytek rozdělí městská rada *pro testamento anime*. Zbožné odkazy: chudí.

108.) Markéta, dcera Lapscherova (Margaretha nata Lapscheri)

Datum: 1391.

Citace: MR: 154v, s. 290; KSN: 76r.

Jazyk: Latina.

Odkázala polovinu majetku bratrovi, druhou polovinu a oděvy Lucii, ženě kováře Cuncze.

109.) Kožešník Mikuláš (Nicolaus Kursner)

Datum: 1391.

Citace: MR: 154v, s. 290; KSN: 76r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce a dvěma synům. Dceři Markétě nic, protože jí již učinil zadost (*satisfecit*). Vzájemná substituce dědictví mezi dětmi a manželkou, dcera Markéta vyloučena.

110.) Maruš Felklínova (Marusch Felklinne)

Datum: 1391.

Citace: MR: 155r, s. 291; KSN: 76rv.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázala všechen majetek zedníku Jindřichovi a jeho dědicům.
Dluh.

111.) Václav, rychtář Starého Kolína (Wenczlaus judex Antique Colonie)

Datum: 1391.

Citace: MR: 155v, s. 292.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek synovi, který má dostat 63 kop grošů dědičné renty z rychty (*habet de pecunia hereditaria in judicio*). Pokud syn zemře, majetek připadne dětem rychtáře Nikúše Sedláka. Poručník (*tutor*) syna a majetku.

112.) Hanuš Meisner (Hanus Meisner)

Datum: 17. ledna 1391 (*feria tertia post festum octave Epyphanie Domini 1391*).

Citace: MR: 156rv, s. 293n; KSN: 76v-77r.

Jazyk: Němčina.

Der lak crank odkázal majetek napůl manželce a synovi. Peněžité odkazy různým jedincům. Poručnictví. Zbožné odkazy: stavba klášterního kostela, chudí ve špitále.

113.) Václav, oltářník svatého Jana Evangelisty (Weczeslaus altarista sancti Johannis evangeliste)

Datum: 1391.

Citace: MR: 155v, s. 292.

Jazyk: Latina.

Zanechal peněžité odkazy duchovním a na bohoslužby. Zbožné odkazy: kaplani, oltářník, vosk, anniversarium, offertorium, vigilie a mše za zamřelé, zvonění, rektor sboru (*rector capellae*), kazatelé německý a český, kněží, farář, chudí.
V podstatě se jedná o popis výroční mše, jak si ji oltářník Václav žádá.

114.) Sladovník Cuncz (Cuncz Melczer)

Datum: 1391.

Citace: MR: 158v, s. 298; KSN: 78r.

Jazyk: Latina.

Odkázal třetinu majetku manželce a dvě třetiny dětem. Poručník (*tutor*) dětí i majetku.

115.) Václav Newpauer z Mnichovic (Wenczlaus Newpauer de Michowicz)

Datum: *Scriptum* 25. srpna 1391 (*scriptum in crastino sancti Bartholomei 1391*).

Citace: MR: 162v-163r, s. 306n (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek synovi a dvěma dcerám. Vytvořil několikastupňový systém substitucí dědictví až k přísežným, kteří pak měli rozdělit majetek *pro testamentum pro salute animarum*. Peněžitý odkaz. Uhradit dluhy. Zbožné odkazy: kostel sv. Víta (Mnichovice), chudí.

116.) Endirl, zeť Petra Linka (Endirl der Petirliken aydem)

Datum: 1391.

Citace: MR: 163v, s. 308; KSN: 80r.

Jazyk: Němčina.

Odkázal manželce majetek i dítě. Pokud dítě zemře, přejde majetek příteli. Poručnictví. Peněžitý odkaz bratrovi.

117.) Francz Smersneyder

Datum: 1391.

Citace: MR: 169r, s. 309; KSN: 80v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek i s dětmi Franczi Weyspruchovi a Jakšovi z Kouřimi.

Jedná se o jmenovce a příbuzného Francze Smerneydera ze záznamu č. 77.

118.) Uršula, manželka Hensela Günthera (Ursula des Hensels Gunthers hausfraw)

Datum: 13. října 1391 (*am freytak vor send Gallen tak 1391*).

Citace: MR: 165r, s. 311; KSN: 80v-81r.

Jazyk: Němčina.

An irn lecztin czeiten zanechala různé peněžité odkazy. Zbožné odkazy: chudí, kaplan, bratrstvo.

119.) Jindřich *saner im ars* (Henricus *saner im ars*)

Datum: 1391.

Citace: MR: 165v, s. 312.

Jazyk: Latina.

Volens ire Romam odkázal majetek synovi (vyplývá z kontextu). Jednu pivovárečnou pánev odkázal dceři Henslína Rydla, pokud by jeho syn zemřel, a druhou klášteru na zlepšení stravy.

120.) Řezník Cunczman Bresslawer (Cunczman carnifex de Bresslas)

Datum: 3. března 1392 (*Invocavit 1392*).

Citace: MR: 170v, s. 322; KSN: 82r.

Jazyk: Latina.

Odkázal všechnu majetek manželce.

121.) Henil Němec (Henil Nemczhe)

Datum: 1392.

Citace: MR: 171r, s. 323; KSN: 82v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý svůj majetek i děti manželce.

122.) Slávek ze *Swabrzinic* (Slabko de Swabrzinicz)

Datum: 3. května 1392 (*in festo inventionis sante crucis 1392*).

Citace: MR: 173rv, s. 325n (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal majetek svému poručníkovi (*tutor*) testamentu, aby jej i s oděvy proměnil pro spásu jeho duše. Manželka má být spokojena s tím, co se jí rozhodl dát. Dům odkázal třem švagrům (*sororiarii*).

123.) Právní zástupce Tomlín (Thomel vorsprech)

Datum: 17. července 1392 (*feria quarta post Divisionem apostolorum 1392*).

Citace: MR: 176v-177r, s. 334n; KSN: 84v-85r.

Jazyk: Němčina.

Lag crank zanechal různé peněžité odkazy manželce, své dceři a jejím dětem, bratrovi a dalším. Poručnictví. Zbožné odkazy: stavba klášterního kostela.

124.) Hajman Moch, zeť Petra Kletta (Hayman Moch Petir Klettin aydem)

Datum: *Gescriben* 3. listopadu 1392 (*geschriben am suntak noch Aller heyligen tak 1392*).

Citace: MR: 180r, s. 341 (záznam škrtnut).

Jazyk: Němčina.

Svěřil veškerý majetek a manželku svému tchánovi. Zbožné odkazy: chudí.

125.) Mikuláš Pauczner (Nicolaus Pauczner)

Datum: 1392.

Citace: MR: 180rv, s. 341n; KSN: 86v-87r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal třetinu manželce a zbytek dceři s podmínkou, že se z něj bude živit a zeť nesmí majetek zmenšit. Peněžité odkazy i zbraně a oděvy zanechal

svému zeti a sestře. Další peněžité odkazy. Poručnice (*tutrices*) odkazů. Zbožné odkazy: bratrstvo Panny Marie, pout' do Cách.

**126.) Václav, syn Mikuláše Prukkmeistera, někdejšího kolínského rychtáře
(Wenczeslaus filius Nicolai Prukkmeister quondam nostri judicis)**

Datum: 24. ledna 1393 (*sexta feria proxima post Vincenti 1393*).

Citace: MR: 182v, s. 346 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý svůj majetek i s rentami svému příbuznému Benediktu Numenkloppelovi a jeho dědicům.

127.) Matka Francze z Límuz (Mater Francze de Lemozz)

Datum: 1393-1395.

Citace: MR: 197, s. 375 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze záznamu, jímž se Francz z Límuz zavázal dát své tchýni 19 kop grošů, které mu matka odkázala *in extremis*. Není jisté, zda se jedná o nezachycený testament, nebo zda je Franczovou matkou jedna z výše uvedených testátorek.

128.) Heindl Ochsen Treuer (pasák volů?)

Datum: 16. října 1393-1395 (*die sancti Galli 1393-1395*).

Citace: MR: 202v, s. 386.

Jazyk: Latina.

In suis extremis postoupil Keylovi 6 kop grošů.

129.) Lazebník Haman (Haman balneator) (2)

Datum: 14. března 1393 (*sexta feria ante Letare 1393*).

Citace: MR: 222r, s. 425; KSN: 105r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek a děti manželce. Pokud se žena znovu vdá, dostane jen třetinu majetku.

Jedná se o druhý testament lazebníka Hamana. První sestavil, když se chystal na pout' do Říma (č. 102).

130.) Ješek Hřehata (Jesko Hrsehata)

Datum: 19. února 1393 (*quarta feria ante Invocavit 1393*).

Citace: MR: 222r, s. 425 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Testamentales vypověděli, že testátor odkázal veškerý majetek manželce. Zbožné odkazy: farní kostel, klášter.

131.) Henslín Leypner (Henslinus Leypner) (2)

Datum: 1393-1395.

Citace: MR: 222rv, s. 425n.

Jazyk: Latina.

Testamentales vypověděli, že testátor odkázal manželce tři děti s veškerým majetkem. Pokud by všechny tři zemřeli, majetek přejde na děti z Henslínova předchozího manželství. Synu Václavovi má připadnout podobná porce, pokud by nebyl přijatý zpět (*repatriatus*).

Jedná se téhož testátora a též testament jako č. 19, zaznamenaný pod jménem Hanuš Leypner!

132.) Osamia Reichendirlínova (Osamia Reichendirlini)

Datum: 21. března 1393 (*VI feria post Letare 1393*).

Citace: MR: 222v, s. 426; KSN: 105rv.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázala Hamanu Newpauerovi polovinu čtvrtinového výnosu z pole za podmínky pokrmu a peníze pro pět chudých každé kvatembry.

133.) Jelencz Pretsneyder

Datum: 1393.

Citace: MR: 222v-223r, s. 426n; KSN: 105v. MR: 223r, s. 427; KSN: 105v.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý svůj majetek Václavu Tramplerovi s podmínkou zřízení lázně pro chudé každé kvatembry. Ihned za testamentem následuje zápis, že Václav Trampler vykonal dvě poutě do Cách za Jelenczovu duši a že dcera Jelenczova bratra Václava s manželem propouští pro testament Václava jako svobodného od povinností.

134.) Forman Henslín chromý (Henslinus vector claudus)

Datum: 25. června 1393 (*quarta feria post Johannis Baptiste 1393*).

Citace: MR: 223r, s. 427 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce. Peněžitý odkaz čtyřem dětem své sestry s podmínkou, že otec jim za ně koupí domek. Zbožné odkazy: farní kostel, klášter.

135.) Kateřina, vdova po pivovarníku Řehákovi (Katherina relicta quondam Hrzechache braxatoris)

Datum: *sexta feria post Galli 1393(?)*.

Citace: MR: 223v, s. 428; KSN: 106r.

Jazyk: Latina.

Zdravá na duchu i na těle (*sana mente et corpore*) odkázala veškerý majetek po své smrti strýci knězi.

136.) Cuncz Hossalk

Datum: *Scriptum sexta feria post Gaudete 1393(?)*.

Citace: MR: 223v, s. 428; KSN: 107r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce. Zbraně, oděv a peněžitý odkaz zeťovi, který ale musí jednat se souhlasem Jana Loschanera. Úhrada dluhů.

137.) Zedník Cunczlín (Cunczlinus murator)

Datum: 9. ledna 1394 (*sexta feria post Epiphaniam Domini 1394*).

Citace: MR: 224r, s. 429; KSN: 107r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek a děti *ad manus fideles* kolínskému rychtáři Ondřejovi.

138.) Marek Czikker (Marcus Czyger)

Datum: *quarta feria proxima ante festum Valentini 1394(?)*.

Citace: MR: 224r, s. 429; KSN: 108r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý svůj majetek bratrovi, který prý ví, co s ním má činit.

139.) Vdova po Gotšalkovi (relicta Hoschalkonis)

Datum: *Scriptum* 4. března 1394 (?) (*scriptum in Die cinerum 1394(?)*).

Citace: MR: 224v, s. 430; KSN: 108r.

Jazyk: Latina.

Testamentales vypověděli, že testátorka odkázala všechn majetek zeťovi a jeho manželce. Peněžitý odkaz dceři v Praze. Úhrada dluhů.

140.) Tkadlena Ela (Ela textrix)

Datum: *Scriptum* 29. září 1394 (?) (*scriptum in die sancti sancti Michaelis 1394(?)*).

Citace: MR: 224v, s. 430; KSN: 108r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázala peněžité odkazy přítelkyním. Zbožné odkazy: farní kostel, „světlo duší“ (*lumen animarum*) na oltářích, správce kostela, špitál.

141.) Greblín (Greblinus)

Datum: *Scriptum secunda feria ante festum apostolorum Symonis et Jude* 1394(?).

Citace: MR: 225r, s. 431; KSN: 108rv.

Jazyk: Latina.

Testamentales vypověděli, že testátor odkázal třetinu majetku manželce a zbytek dětem. Manželka po dobu vdovství musí živit děti. Sladovna má být prodána a peníze proměněny dětem k užitku. Pokud děti zemřou, jejich majetek případně blízkým přátelům a bude pořízen jeden ornát pro klášter.

142.) Kunuše, vdova po Geyerovi (Kunuscha relictā Geyerin)

Datum: *Scriptum* 5. prosince 1394 (*scriptum in vigilia sancti Nicolai* 1394).

Citace: MR: 225rv, s. 431n; KSN: 108v.

Jazyk: Latina.

Testamentales vypověděli, že testátorka svěřila děti své dcery se vším majetkem Janu Loschanerovi.

143.) Petr Geyer (Petrus Geyer)

Datum: 1394.

Citace: MR: 225rv, s. 431n; KSN: 108v.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo z testamentu vdovy po testátorovi Kunuše (č.142), v němž jsou zmíněni *testamentales* Petra Geyera.

144.) Tkadlena Anna (Anna textor)

Datum: 1395?.

Citace: MR: 225v, s. 432; KSN: 109r.

Jazyk: Latina.

Zanechala v případě své smrti peněžitý odkaz sestře a jejím dědicům. Pokud sestra zemře, peníze budou rozděleny na spásu testátorčiny duše. Zbožné odkazy: farní kostel, stavba kláštera, oprava schodů před bránou.

145.) Anna, manželka lékaře Václava (Anna uxor Wenceslai medici)

Datum: 28. července 1395 (*III proxima post Jacobi apostoli 1395*).

Citace: MR: 225v, s. 432; KSN: 109r.

Jazyk: Latina.

Zanechala poručení, že manžel má být spokojen s jejím dílem.

146.) Tomášek Koturs (Thomasco Koturs)

Datum: 18. srpna 1395 (*feria III post Assumptionem virginis gloriose 1395*).

Citace: MR: 226r, s. 433 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal třetinu majetku manželce. Poručníkem (*tutor et provisor*) dědičky učinil bratra pod kontrolou přísežných. Peněžitě odkazy bratrovi a matce manželky.

147.) Mikuláš, syn Jana řečeného Horníkl z Kutné Hory (Nicolaus filius Johannis dicti Horníkl de Montibus)

Datum: 7. září 1395 (*feria III in vigilia Nativitatis Marie virginis 1395*).

Citace: MR: 226r, s. 433 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Odkázal polovinu majetku i polovinu dědictví po bratrovi svému švagrovi a druhou polovinu obojího sestře. Pokud sestra zemře, její polovina připadne švagrovi.

148.) Jan řečený Ubelaker (Johannes dictus Ubelaker)

Datum: 25. září 1395 (*sabbato ante festum sancti Michaelis 1395*).

Citace: MR: 226r, s. 433; KSN: 109r.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek manželce a dceři. Pokud dcera zemře, její majetek připadne manželce.

149.) Alžběta, dcera Mareše od Klášterní brány (Elizabeth filia Marschonis circa portam claustrii)

Datum: 3. listopadu 1395 (*feria quarta proxima post festum Omnium sanctorum 1395*).

Citace: MR: 226v, s. 434; KSN: 109v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis zanechala poručení prodat všechn svůj majetek i oděvy a peníze dát synovi. Pokud syn zemře, peníze mají připadnout testátorčiným blízkým přátelům.

150.) Jan Čech řečený Tučný (Johannes Boemus dictus Tuczin)

Datum: 26. listopadu 1395 (*feria VI post festum sancte Katherine 1395*).

Citace: MR: 226v, s. 434 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Zanechal řadu peněžitých odkazů manželce, bratrům, příteli a dalším. Zbožné odkazy: mnich Rudolf z Čáslavi, stavba kláštera, zvonice (*campana*) v Solopyscích.

151.) Václav Trampler (Wenczlaw Trampler)

Datum: 26. listopadu 1395 (*am freytag noch seyn Katherinne tag 1395*), 3. prosince 1395 (*am freytag an sant Barbaran abent 1395*).

Citace: MR: 227r, s. 435 (záznam škrtnut). MR: 227v-228r, s. 436n (záznam škrtnut).

Jazyk: Němčina.

Testament byl zapsán dvakrát za sebou. Liší se jen datem zápisu, text je stejný. Václav odkázal veškerý svůj majetek manželce a dceři. Poručnictví manželky a dcery. Peněžitý odkaz.

152.) Anna, vdova po Kuneši z Lusaro (Anna relictā Kunsschonis de Lusaro)

Datum: 13. září 1395 (?) (*feria tertia in vigilia Exaltationis sancte Crucis 1395*), svátek Povýšení svatého Kříže byl v roce 1395 v úterý, zřejmě jde o písarovu chybu.

Citace: MR: 228v, s. 438; KSN: 109v-110r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázala za souhlasu a přítomnosti syna Mikuláše peněžité odkazy synovi Ondřejovi, sestře, sestřiným dceři a dvěma synům a dalším. Pokud zemřou sestřiny děti, peníze případnou synu Mikulášovi. Své odění a šperky přikázala proměnit na zbožné odkazy. Poručník (*tutor et provisor*) testamentu. Zbožné odkazy: věčná mše, stavba nebo okno v klášteře, stříbrný kalich pro klášter.

153.) Albrecht Cladoner (Albertus Cladoner)

Datum: 19. května 1396 (*feria V ante Penthecostes festum 1396*).

Citace: MR: 228r, s. 437; KSN: 109v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis zanechal peněžité odkazy příbuzným, služce a dalším. Úhrada dluhů. Substituce dědictví z jednoho dědice na druhého. Co by zbylo po vykonání závěti, mají rozdělit vykonavatelé (*provisores*) dle své vůle. Zbožné dary: bratrstvo mše Panny Marie, stavba kláštera, věno pro chudé panny.

154.) Jan Pleysbhy (Johannes Pleybshy)

Datum: 1396.

Citace: MR: 243r, s. 467; KSN: 114r.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze dvou po sobě následujících záznamů, v nichž městský rychtář Ondřej oznamuje, že vyplatil podle testamentu Jana Pleybshy peníze převoru dominikánského kláštera, dále špitálu a na stavby mostu a kostela.

155.) Petr Link (Peter Link)

Datum: 1397.

Citace: MR: 204v-205r, s. 390 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

In suis extremis zanechal peněžité odkazy manželce, sestře, panu *Siconovi*, švagrovi a příteli i se zbraněmi a oděvem. Švagrovi odkázal navíc chlebný krám. Co by přebývalo po vykonání testamentu, má rozdělit poručník (*provisor*) dle své vůle.

156.) Henslín Hupauf (Henslinus Hupauf)

Datum: 25. dubna 1397 (*feria quarta post Resurrexi 1397*).

Citace: MR: 272r, s. 525; KSN: 119r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce. Pokud by se žena znovu vdala, dostane třetinu majetku, zbytek případně *pro perpetuo testamento* špitálu nebo dle vůle přísežných. Peněžitý odkaz sestře.

157.) Dorota Heřmanova, matka kněze Václava (Dorothea Hermanni mater Wenceslaui presbiteris) (1)

Datum: 1397.

Citace: MR: 272v, s. 526; KSN: 120r.

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo z testamentu jejího syna kněze Václava (viz č. 158), který jí odkázal majetek, jenž mu ona předtím odkázala (*testata*).

Jedná se stejnou testátorku jako v testamentu č. 184, v němž je označena jako vdova.

158.) Kněz Václav, syn Doroty Heřmanovy (Wenceslaus presbiter natus Dorothee Hermanni)

Datum: 1397.

Citace: MR: 272v, s. 526; KSN: 120r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal 20 kop z dědictví po otci a majetek, jí mu předtím odkázaný, své matce.

159.) Dítl Weber

Datum: 6. června 1397 (*feria quarta ante Penthecostes 1397*).

Citace: MR: 273v, s. 528; KSN: 120v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal dům svému zeti. Majitel sousedního domu nesmí stavět tak, že by tím škodil světlosti a oknům zeťova domu. Zeť je podřízen stejnému zákazu.

160.) Kateřina, vdova po Henelínu z Velimi (Katherina relictā Henelini de Welim) (1)

Datum: 22. června 1397 (*feria sexta post festum corporis Christi 1397*).

Citace: MR: 273v, s. 528; KSN: 120v-121r.

Jazyk: Latina.

Odkázala veškerý majetek Lucii kováře Cuncze tak, aby jednala pro spásu její duše. Peněžitý odkaz rybáři Pertlínovi.

Kateřinin druhý testament viz č. 178.

161.) Kuňka, příbuzná Jana Němce *adin* (Kunka cognata Jan Niemcze *adin*)

Datum: 21. listopadu 1397 (*feria quarta proxima ante Katherinam 1397*).

Citace: MR: 279r, s. 539 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

In suis extremis předala všechn svůj majetek a dceru *ad manus fideles* Janovi Němci *adin*.

162.) Jiřík od Čáslavské brány (Jurzico penes portam Czasslawensem)

Datum: 25. listopadu 1397 (*in die Katherine 1397*).

Citace: MR: 279v-280r, s. 540n; KSN: 123v.

Jazyk: Latina.

Odkázal majetek manželce. Peněžité odkazy sestře, dětem druhé sestry a dalším. Zbožné odkazy: vigilie a mše za mrtvé v klášteře, na misál pro kostel sv. Petra v Nebovidech, oprava cest, bratrstvo Panny Marie.

163.) Kovář Cuncz (Cuncz Smyd)

Datum: 6. prosince 1397 (*in die Nicolay 1397*).

Citace: MR: 281v-282r, s. 544n (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek manželce, která jej může volně odkázat. Peněžitý odkaz přítelkyni. Zbožné odkazy: stavba kláštera i samotný klášter.

164.) Krejčí Matyáš (Mathias sartor)

Datum: 1397.

Citace: MR: 282r, s. 545; 124r.

Jazyk: Latina.

Odkázal třetinu majetku manželce a dvě třetiny dětem. Peněžité odkazy příbuzné a pak němé bratrově dceři, která žije v klášteře. Po její smrti peníze klášteru, v němž žije a Matoušovým dětem. Dluh Matoušovi od Kolovratu (?) (*qui circe colowrat est*). Úhrada dluhů. Poručníci (*provisores*). Zbožné odkazy: klášter, v němž dlí nemá neteř, bratrstvo Panny Marie, zvonice v Solopyscích.

165.) Netěš (Nethes)

Datum: 13. prosince 1397 (*in die Lucie 1397*).

Citace: MR: 283r, s. 547; 124v-125r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal třetinu majetku manželce a dvě třetinu *ad manus fideles* ševci Janu Šibalovi, poručníkovi. Pokud se žena znovu nevdá, může třetinu volně odkázat, pokud ano, Šibal bude mít dohled. Zbožné odkazy: pouť do Říma v jubilejní rok.

166.) Sladovník Havlík (Hawliko braseator)

Datum: 1398.

Citace: MR: 285v, s. 552; 127r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý svůj majetek manželce, jen oděvy nechal rozdělit mezi přátele. Poručnictví (*provisor*) manželky.

167.) Jakeš z Kouřimi (Jaxo de Cury)

Datum: 27. února 1398 (*feria quarta post Invocavit 1398*).

Citace: MR: 286r, s. 553; KSN: 127rv.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal všechn svůj majetek manželce. Pokud se vdá, připadne jí třetina majetku a dvě třetiny kolínskému rychtáři Ondřejovi. Jako vdova může třetinu majetku odkázat a dvě třetiny případnou rychtáři Ondřejovi. Peněžité odkazy příbuzným. Poručník (*provisor et tutor*) testamentu rychtář Ondřej. Zbožné odkazy: vigilie a mše za mrtvé, klášter, farní kostel v Kouřimi, farní kostel v Kolíně, špitál, bratrstvo Panny Marie.

168.) Anka, vdova po Václavovi (Anka relictā Waczlai)

Datum: 29. března 1398 (*feria VI ante dominicam Ne longe 1398*).

Citace: MR: 287r, s. 556; 128v-129r.

Jazyk: Latina.

Odkázala veškerý majetek synovi s tím, aby byl majetek přísežnými prodán a peníze synovi předány, až dospěje. Pokud syn zemře, přísežní rozdělí majetek farnímu kostelu, klášteru a špitálu.

169.) František Weyspruch (Franciscus Weyspruch)

Datum: 27. března 1398 (*feria quarta ante dominicam Ne longe 1398*).

Citace: MR: 289rv, s. 559n; 130rv (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Odkázal třetinu majetku manželce a dvě třetiny dědicům. Pokud se žena znovu vdá, bude moci s třetinou nakládat jen se souhlasem poručníků (*provisores et tutores*) testamentu, majetku i manželky. Pokud dědici zemřou, jejich majetek připadne testátorovým blízkým přátelům a část renty bratrovi. V případě neposlušnosti jednoho z dědiců připadne jeho díl poslušným. Peněžitý odkaz bratrovi. Pokud by bratr nechtěl být spokojen s odkazem, odkaz připadne poručníkům. Po jeho smrti také připadne odkázaná renta poručníkům.

170.) Soukeník Matyáš (Mathias pannicida)

Datum: 1398.

Citace: MR: 291r, s. 563 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze záznamu, který říká, že Benedikt Numenkloppel a vdova po Matoušovi dluží poručníku (*provisor*) Matoušova testamentu.

171.) Ondřej Senmarkt (Andreas Senmarkt)

Datum: 1398.

Citace: MR: 291r, s. 563 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Testament je známý nepřímo ze záznamu, který říká, že řezník Matouš dluží poručníkům (*provisores*) Ondřejova testamentu.

172.) Václav Hamer (Wenceslaus Hamer)

Datum: 12. června 1398 (*feria quarta ante Viti festum 1398*).

Citace: MR: 291r, s. 563; KSN: 131v-132r.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek synovi sestřiny dcery. Peněžitý odkaz a užitéčné věci (*utensilia*) zanechal manželce. Oděvy odkázal pro spásu své duši. Peněžitý odkaz příbuznému. Zbožné odkazy: stavba farního kostela, stavba kláštera.

173.) Řezník Enderlín, Henelínův bratr (Enderlinus carnifex frater Henelini)

Datum: 1398.

Citace: MR: 292v, s. 566; KSN: 132v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal masný krám manželce a dítěti, jež v ní zplodil.

174.) Bretha, manželka Maršíkova, *aubaiskaufferinne* (Bretha Marsikonissa *arbaiskauferinne*)

Datum: 1398.

Citace: MR: 297r, s. 575; KSN: 135v.

Jazyk: Latina.

Odkázala veškerý majetek synovi. Peněžitý odkaz dceři. Poručník (*provisor a tutor*) syna i majetku.

175.) Petr Kunátův (Petrus Kunady)

Datum: 1399.

Citace: MR: 298rv, s. 577n; KSN: 136v.

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek manželce, dokud bude vdovou, ovšem s radou poručníků (*tutores*). Mladší dceři manželka musí dát věno. Pokud mladší dcera zemře, majetek připadne poručníkům (*tutores*). Po smrti manželky dostanou dvě třetiny

majetku dcery, třetinu může žena odkázat volně. Peněžitý odkaz Endirlu Henselovi. Podací právo (*collatio*) k Smersneyderovu oltáři případně poručníkům (*provisores*) testamentu. Zbožné odkazy: pouti do Říma a Cách, správce špitálu, zvonice v klášteře.

176.) Lucie, vdova po kováři Cunczovi (Lucie relictā Cuncz Smid)

Datum: 20. června 1399 (*feria sexta post Viti 1399*).

Citace: MR: 299r, s. 579; KSN: 136v-137r.

Jazyk: Latina.

Odkázala veškerý majetek synu svého bratra, pokud bude poslušný poručníků (*tutores*). Peněžité odkazy i oděvů zanechala příbuzným, služce a dalším. Zbožné odkazy: pout' do Říma, na misál kostelu sv. Víta, stavba kláštera.

177.) Vdova po Václavu Hamerovi (relictā Wenceslai Hamer)

Datum: 1399.

Citace: MR: 300v, s. 582; KSN: 138r (jen část).

Jazyk: Latina.

Zanechala peněžité odkazy synovi, vnukovi a formanu *Czegelinovi*, oděvy a lůžkoviny snaše. Zbožné odkazy: chudí, zlepšení cest.

178.) Kateřina, vdova po Henelínu z Velimi (Katherina relictā Henelini de Welim) (2)

Datum: 11. července 1399 (*feria sexta in octava sancti Procopii 1399*).

Citace: MR: 301r, s. 583.

Jazyk: Latina.

Jedná se o druhý testament této vdovy (první viz č. 160). Svou závěť mění, neboť veškerý majetek odkázala Lucii, vdově po kováři Cunczovi, která ale mezitím zemřela. Odkazuje tedy veškerý svůj majetek Mikuláši, zeti Vavřince Rotmayera.

179.) Petr z Kel (Petrus de Kel)

Datum: 24. května 1399 (*ante festum sante Trinitatis 1399*).

Citace: MR: 302r, s. 585 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal třetinu majetku manželce a zbytek bratru Václavovi. Bratr se musí starat o matku a je vázán mladšímu bratrovi 12 kopami grošů.

180.) Francz Mayer

Datum: 13. prosince 1397 (*in die Lucie 1397*) (zapsán mezi zápisy z roku 1399).

Citace: MR: 304v, s. 590; KSN: 141rv.

Jazyk: Latina.

Lumina sanctorum Petri et Pauli Romana intendens ire odkázal veškerý majetek manželce. Po smrti jeho i manželčině případnou peněžitě odkazy sestře a jejím dětem, švagrovi a dalším. Poručník (*provisor*) manželky i majetku. Zbožné odkazy: stavba věže zvonice v klášteře, lampa ve farním kostele, stavba kostela, dvakrát 30 mší, chudí.

181.) Jan Straus (Johannes Straus)

Datum: 7. prosince 1399, 9. ledna 1400 (*post festum sancti Nicolai confessoris dominica proxima 1399*, testamentarii v radě přednesli *feria sexta post Epiphaniam Domini 1400*).

Citace: MR: 305r, s. 591; KSN: 142r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce. Peněžitý odkaz sestře. Pokud sestra zemře před manželkou, zůstávají peníze manželce. Poručník (*Provisor et tutor*) testamentu, manželky i majetku. Zbožné odkazy: vigilie a mše za mrtvé.

182.) Mikuláš, syn Jana z Jihlavy, někdejšího rychtářova písaře (Nicolaus natus Johannis notarii judicis quondam de Yglavia)

Datum: 7. dubna 1400 (*feria quarta ante Palmarum 1400*).

Citace: MR: 308v, s. 598.

Jazyk: Latina.

Odkázal 10 kop, které mu odkázal Jiřík od Čáslavské brány, Jiříkově vdově.

183.) Anna ze Starého Kolína, příbuzná Martina Seniczera (Anna de Antiqua Colonia cognata Martini Seniczera)

Datum: 1400.

Citace: MR: 308v, s. 598; KSN: 144v.

Jazyk: Latina.

Odkázala louku u Starého Kolína třem dětem Henslína Pertila ze Starého Kolína. Poručníci (*provisores*).

184.) Dorota, vdova po Heřmanu z Kutné Hory (Dorothea relictā Hermani de Montibus) (2)

Datum: 31. března 1400 (*feria quarta post Letare 1400*).

Citace: MR: 309v, s. 600.

Jazyk: Latina.

Odkázala dům s příslušenstvím Anně, vdově po Jeklínu Hamerovi. Po její smrti připadne majetek jejím mladším dětem, starší jsou vyřazeny. Peněžité a movité odkazy jsou určeny pro spásu duše, sluhovi, služce a dalším. Úhrada dluhů. Zbožné odkazy: oprava hřbitovní zdi, kazatel, chudí.

Jde zřejmě o Dorotin druhý testament. Zmínka o testamentu Doroty, ženy Hermana z Kutné Hory, je v testamentu jejího syna kněze Václava z roku 1397 (viz č. 157 a 158).

185.) Hanlín Stromayer (Hanlinus Stromayer)

Datum: 21. května 1399 (*feria quarta post festum Penthecostes 1399*) (zapsáno mezi záznamy z roku 1400).

Citace: MR: 310v, s. 602 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Odkázal veškerý majetek manželce. Má se chovat k dceři jako věrná matka, pokud ona bude poslušná. Úhrada dluhů. Syn nemá dostat nic, protože již dostal víc, než je jeho díl.

186.) Jakeš Bresslawer (Jaxo Breslaber)

Datum: 23. srpna 1400 (*feria secunda in vigilia santi Bartholomei apostoli 1400*).

Citace: MR: 312r, s. 605; KSN: 147rv (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal třetinu majetku manželce a dvě třetiny dcerám. Pokud dcery zemřou, případnou peněžitě odkazy dětem Jakšových sourozenců a dále na spásu duše a zbytek dostanou vnuci v Čáslavi. Peněžitě odkazy dvěma vnukům a jedné vnučce v Čáslavi, bratrům, přátelům a dalším. Pokud vnoučata zemřou, peníze přejdou na další vnoučata nebo matce. Pokud by Jakšova vdova upadla do nesnází, nemusí vyplácet vnoučatům rentu. Propuštění dlužníků. Poručníci (*provisores*) testamentu, dětí a manželky.

187.) Mára Kampredlova Weberova (Mara Kampredlinne Weberinne)

Datum: 3. listopadu 1400 (*feria quarta post festum Animarum 1400*).

Citace: MR: 313r, s. 607 (záznam škrtnut).

Jazyk: Němčina.

Odkázala dům a oděvy Cunzlínu Pechererovi, vybavení domu svému bratrovi.

188.) Kutlíř Enderlín (Enderlinus Kutler)

Datum: 22. prosince 1400 (*feria quarta post festum Thome apostoli 1400*).

Citace: MR: 314r, s. 609; KSN: 148v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce a dětem, které ona musí živit. Poručník (*provisor*) manželky a dětí.

189.) Káča, vdova po Pomerovi (Kacza relicta Pomer)

Datum: 24. prosince 1400 (*feria sexta in vigilia Nativitatis Christi 1400*).

Citace: MR: 314v, s. 610.

Jazyk: Latina.

Odkázala všechen svůj majetek po smrti svému synovi a své sestře, aby ho užívala po dobu života. Pouze dům, v němž bydlí, odkázala synovi své sestry.

190.) Markéta, vdova po Winklerovi z Lošan (Margaretha relictā Winkleri de Losschan)

Datum: 2. března 1401 (*feria quarta post Reminiscere 1401*).

Citace: MR: 316v, s. 614; KSN: 149v-150r.

Jazyk: Latina.

Vdova vyjmenovává pohledávky, které vůči ostatním má, a předává je poručníku (*provisor*) závěti. Stejně tak i tři pivovářečné pánve. Zbožné odkazy: chudí.

191.) Chirurg Václav (Wenceslaus Cyrologus)

Datum: 11. března 1401 (*feria sexta ante Letare 1401*).

Citace: MR: 317r, s. 615; KSN: 150r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý svůj majetek manželce. Úhrada dluhů.

192.) Martin Wolfel (Martinus Wolfel)

Datum: 25. března (*feria sexta ante Palmarum 1401*).

Citace: MR: 318r, s. 617; KSN: 150v-151r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý svůj majetek manželce a dětem. Pokud se žena znovu vdá, dostane třetinu majetku a Martinovi dva bratři mají s pomocí přísežných dohlížet, aby majetek dětí nabyt utracen.

193.) Francz Pauczner (Ffrancz Pauczner)

Datum: 4. června 1401 (*sabbato post Trinitatis 1401*).

Citace: MR: 320v, s. 622; KSN: 153v.

Jazyk: Němčina.

An sein leczen czeiten odkázal veškerý majetek manželce a dětem. Poručník.

194.) Vdova Mára (domina Mara vidua)

Datum: 8. července 1401 (*feria sexta post Procopii 1401*).

Citace: MR: 321v, s. 624; KSN: 154r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis zanechala peněžité odkazy poručníku (*provisor*) testamentu Mikuláši Keylovi, německému kazateli, na zbožné účely. Zbožné odkazy: stavba domu českého kazatele, vigilie a mše za mrtvé, chudí.

Pravděpodobně nejde o tutéž Maru Kampredlinne Weberinne (viz č. 187), nebo se jedná o naprosto jiné odkazy.

195.) Pišolt (Pisscholt)

Datum: 1401.

Citace: MR: 322r, s. 625; KSN: 154v.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázal veškerý majetek manželce. Po její smrti připadnou dvě třetiny majetku jeho čtyřem sestrám. Pokud sestry zemřou, jejich majetek dostanou blízcí přátelé. Poručníci (*provisores*) testamentu.

196.) Kunuše, vdova po Vlkovi (Kunussche relictā Lupi)

Datum: 29. července 1401 (*feria sexta ante vincula Petri 1401*).

Citace: MR: 323r, s. 627; KSN: 155r.

Jazyk: Latina.

In suis extremis odkázala veškerý majetek svému zeti a jeho ženě, své dceři. Peněžité odkazy dvěma vnučkám (z různých dcer). Pokud vnučka z mladší dcery zemře, odkaz připadne chudým. Zbožné odkazy: stavba farního kostela, chudí.

197.) Bednář Petr (Petrus Pinter)

Datum: 10. listopadu 1401 (*ante Martini 1401*).

Citace: MR: 325r, s. 631; KSN: 157r (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

In suis extremis zanechal peněžitý odkaz 10 kop manželce. Pokud bude žena s dětmi až do smrti, 5 kop může volně odkázat, druhých 5 kop připadne dětem. Peněžitý odkaz. Pokud děti zemřou, připadne majetek přátelům.

198.) Martin řečený Orlíček, královský kuchař (Martinus dictus Orliczka regis cocus)

Datum: 1. prosince 1401 (*feria quinta post Andree 1401*).

Citace: MR: 325r, s. 631 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

In suis extremis svěřil veškerý majetek, manželku a děti *ad manus fideles* Hanušovi, mistru královské kuchyně.

Příloha č. 1: Testament Jakeše z Kouřimi (č. 167)

Datum: 27. února 1398 (*feria quarta post Invocavit 1398*).

Citace: MR: 286r, s. 553; KSN: 127rv.

Jazyk: Latina.

Jaxo de Curym in suis extremis ratione compos animo deliberato coram Nicolao Ffraytag Theobaldo et Mykschone Petrman suis veris testamentariis hoc suum ultimum fecit testamentum primo dedit et dari disposuit LX sexagenas ad monasterium ffratrum predicatorum nostrorum ut VI sexagenas census anni pro eadem comparetur pecunia taliter ut ab eis singulis quatuortemporibus vigilie ac misse decantentur defunctorum pro salute animarum et prior monasterii dicti qui pro tempore fuerit illum censum cum scitu provisoris huius testamenti singulis annis debebit inter fratres suos distribuere pro reformatione et reparacione vestimentorum ipsorum et amictus Item ordinavit dari pro ecclesia parrochiali in Curim XXX sexagenas sic quod singulis quatuortemporibus vitricus ecclesie eiusdem peragi faciat cum una sexagena census missam et vigiliis pro defunctis et alie due sexagene census dari debent pro reparacione ac necessariis ecclesie supradicte et si forte vitricus ecclesie predictae in hiis negligens fuerit tunc per plebanum ibidem ad hoc exsequendum compellatur Item legavit ad hospitale nostrum XXX sexagenas (Item Nicolao cong nato suo X sexagenas Item Katherine que est apud Sedlaczkonem congnate sue X sexagenas – škrtnuto) Item ordinavit dari XX sexagenas pro ecclesia nostra parrochiali ita quod vitricus ecclesie eiusdem singulis quatuortemporibus pro una sexagena census peragat vigiliis et missam pro defunctis residuum vero inpendatur(?) pro reparacione ffabrice ecclesie supradicte Item ordinavit dari ad ffraternitatem beate virginis X sexagenas et iste pecunie supradicte que fuerint(?) distribute non debent recipi in litteris censualibus quas domina Elyzabeth habet Sed bene inveniuntur in aliis bonis unde possit predicta pecunia integraliter perpagari Alia vero omnia bona mobilia et immobilia Elyzabeth uxor sua possidere debet pacifice et quiete usque quo sedem viduitatis immutabit Si autem contigerit eam maritari tunc tertia pars omnium bonorum predictorum ad ipsam legitime devolvatur Et alie due partes bonorum predictorum ad Andream iudicem civitatis nostre racionabiliter devolventur et ipsis uti potest tamquam bonis propriis sine quovis impedimento Si vero predictam dominam Elyzabeth in viduitate mori contigerit tunc ipsa potest dare et distribuere bonorum predictorum terciam partem

cui vel qualiter sue placuerit voluntati Residue vero due partes sepedictorum bonorum ut premittitur ad iudicem civitatis nostre devolventur Provisor huius testamenti seu Tutor esse debet et est Andreas nostre civitatis iudex fassum in pleno consilio Swachone magistro iuratorum existente feria quarta post invocavit

Marg.: Busiczzer Paschman iuratus testatur delecionis

Marg.: Kunscho iuratus testatur

První ukázkou kolínských závětí je nunkupativní testament Jakše z Kouřimi. Jakeš patřil mezi nejbohatší měšťany. Dosáhl na členství v městské radě. Jedná se o jeden z delších zápisů s množstvím různých zbožných odkazů. Marginálie se váží k mřežování odkazů příbuzným Mikuláši a Kateřině.

Příloha č. 2: Testament zahradníka Hamlína (č. 16)

Datum: 7. ledna 1379 (*post Epiphaniam Domini 1379*)

Citace: MR: 15r, s. 29; KSN: 11r.

Jazyk: Latina.

Haml Gartner legavit in suis extremis pueris suis ortum suum retro hospitale Ita quod eius uxor quam diu vidua permanserit cum eius fratre esse debent bonorum dictorum tutores et si maritum duxerit tunc debet habere unam sexagenam grossorum census in domo Machuttonis et III sexagene grossorum imparate debent ei donari et sic dicti pueri eundem ortum libere et hereditarie obtinebunt in hac legatione fuit uxor sua contenta Nicolaus Pecherer Hamannus Leymater iurati hii testamentarii testantur Actum post Epiphaniam Domini

Druhým příkladem je testament kratší. Jeho autorem byl zahradník Hamlín, který v něm odkázal zahradu svým dětem.

Příloha č. 3: Testament vdovy Máry (č. 194)

Datum: 8. červance 1401 (*feria sexta post Procopii 1401*).

Citace: MR: 321v, s. 624; KSN: 154r.

Jazyk: Latina.

Testamentum domine Mare

Domina Mara vidua in suis extremis coram Johanne Losschaner Iurato et Hamano Kunady suis veris testamentariis sana mente animo deliberato suum ultimum fecit testamentum primo ordinavit Triginta sexagenas grossorum pro domo predicationis seu structura boemorum Item ordinavit Triginta sexagenas grossorum ut pro hiis tres sexagene census comparentur et pro illis tribus sexagenis singulis annis ter vigilie ac misse defunctorum peragantur iuxta decretum provisoris domini Nicolai Keil qui provisor esse debet huius testamenti Et illam summam pecuniam videlicet LX sexagenas grossorum solvere debet et tenetur (domina Sophia relictā Strausonis XX sexagenas grossorum ad festum sancti Galli et XL sexagenas grossorum ad festum Nativitatis Christi proxime affutura quod etiam fassa est coram Iurato prenotato Item Pable braseator tenetur fassus est coram prefato Iurato se teneri pro braseatorio XVI sexagenas grossorum quas solvere promisit et tenetur indilate simul et semel prefato domino Keil provisor ad festum sancti Galli proxime nunc venturo et – škrtnuto) sic ordinavit dicta domina Mara ut ematur census annus quantum se valet summa pecunie extendere et et pro illo censu singulis annis stamen panni comparetur et per provisorem ubi sibi videbitur inter pauperes parciatur provisor huius testamenti est et esse debet dominus Nicolaus Keil predicator Teutunicorum prefatus quem ipsa eligit et fecit potentem de suprascriptis et omnibus bonis suis hoc fassum et depositum est coram pleno consilio et prefatus Iuratus cum ceteris Iuratis testatur Actum feria sexta post Procopii etc anno ut supra

Marg.: Losschaner Iuratus testatur quod solvit Busiczzer magister iuratorum testatur Andreas Breslauer et predictus Iuratus testantur delecionis etc

Třetím příkladem je ženský testament. Testátorkou je bohatá vdova. Marginálie se pojí k mřežované části závěti.

Příloha č. 4: Testament Jana, syna Francze z Křečhoře (č. 96)

Datum: 1390.

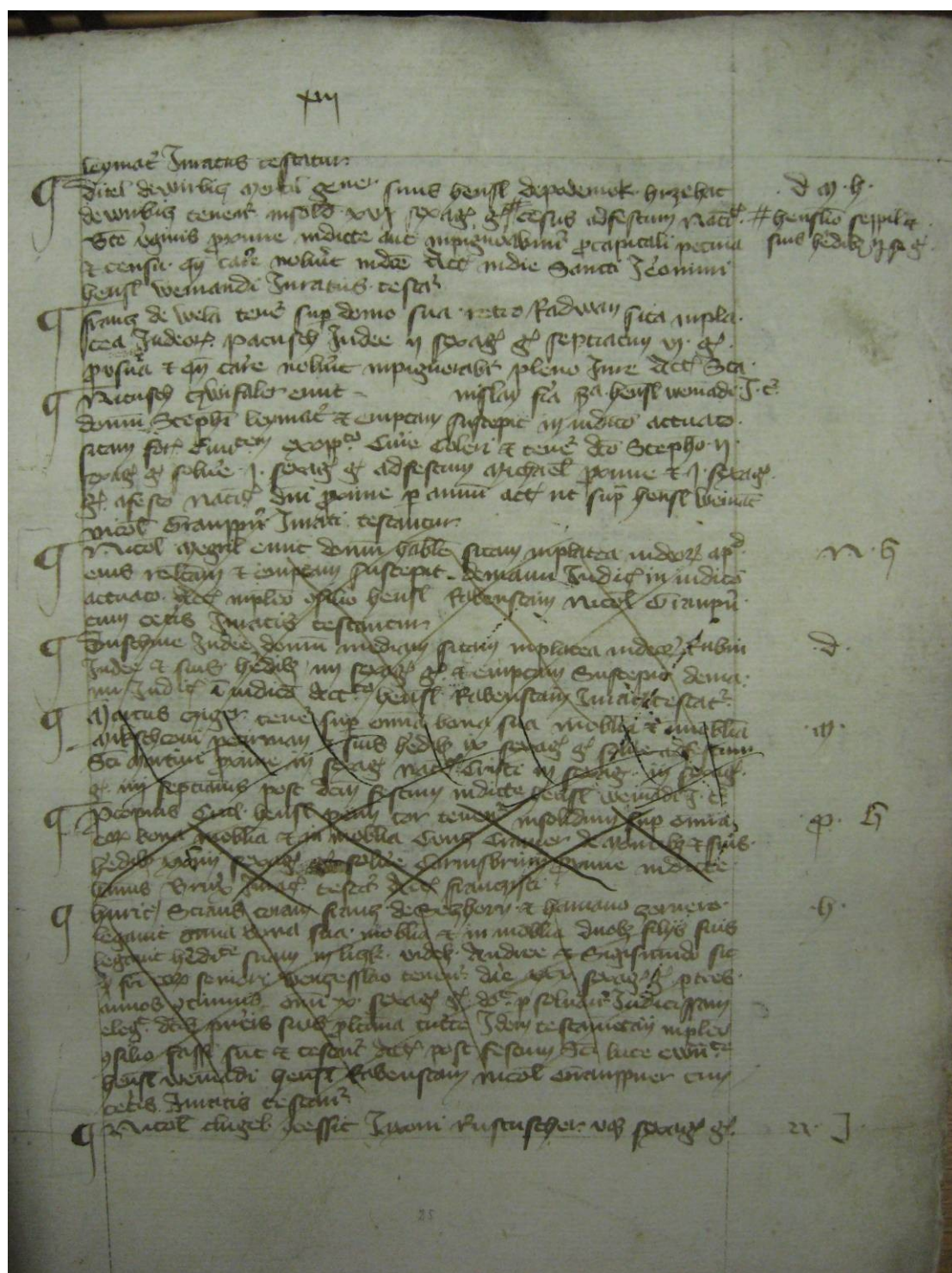
Citace: MR: 138rv, s. 257 (záznam škrtnut).

Jazyk: Latina.

Johannes natus Franczonis de Seczhory Volens ire Curiam Romanam legavit omnia eius bona in hunc modum primo disposuit solvere suprascripta fratribus dictis Polaneris in Montibus Chuttnis id quod noscuntur ipsum teneri Ad Altare Corporis Christi XL grossos perpetui Anni Census disposuit ad structuram Ecclesie parrochialis X sexagenas grossorum Ad structuram claustris X sexagenas grossorum domino Johanni Seczhory X sexagenas grossorum domino Wenczlao X sexagenas grossorum Matri eius V sexagenas grossorum Ad altare summum beate Virginis pro lampa perpetua X sexagenas grossorum pro pauperum Balneo X sexagenas grossorum singulis Quatuortemporibus Item domino Stephano Cappellano V sexagenas grossorum Johanni Honnit(?) cappellano X sexagenas grossorum Vito pilleri X sexagenas grossorum residuum omnium bonorum suorum Sororibus suis Benigne et Barbare equali parte dividenda Testamentarii sunt Cunzlinus Pecherer magister iuratorum pro tempore et Stephanus civitatis notarius provisores sunt Petrus Kunadi et Albertus Cladoner Actum ut supra

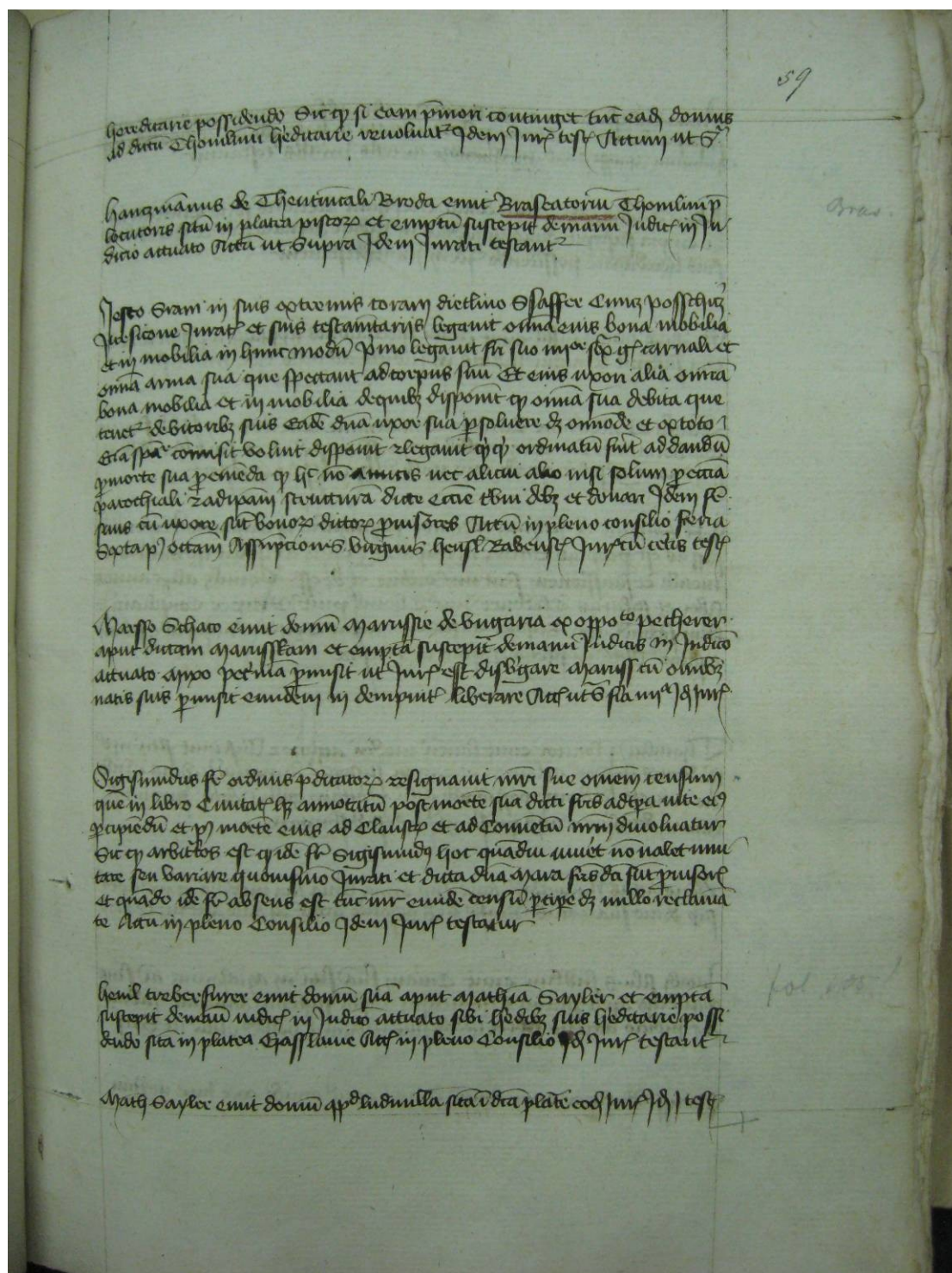
Poslední ukázkou je příklad poutnického testamentu. Vybral jsem příslušníka jednoho z předních kolínských rodů Jana, syna Francze z Křečhoře. Z hlediska typologie jde o veřejný testament.

Příloha č. 5: Manuál radní

Manuál radní 1376-1401, SOkA Kolín, folium 13r, s. 25, s testamentem Jindřicha Strause (č. 14).

Příloha č. 6: Kniha soudnictví nesporného

Kniha soudnictví nesporného 1376-1401, SOkA Kolín, folium 59r
s testamentem Ješka Schrama (č. 78).

Prameny

- CDB I – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I (805-1197). Ed. Gustav Friedrich, Praha 1904-1907.
- CDB V/1 – Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1 (1253-1266). Eds. Jindřich Šebánek a Sáša Dušková, Praha 1974.
- CIM II – Codex iuris municipalis regni Bohemiae, II. Privilegia královských měst venkovských v Království českém z let 1225 až 1419. Ed. Jaroslav Čelakovský, Praha 1895.
- JIHLAVSKÉ PRÁVO. Ed. František Hoffmann, Havlíčkův Brod 1959.
- KSN – Kniha soudnictví nesporného 1376-1401, SOkA Kolín.
- MR – Manuál radní 1376-1401, SOkA Kolín.
- PRÁVNÍ KNIHA MĚSTA BRNA Z POLOVINY 14. STOLETÍ, I. úvod a edice, II. komentář, III. rejstříky a přehledy. Ed. Miroslav Flodr, Brno 1990-1993.
- PRAXIS CANCELLARIAE – Prokopa písaře Nového města Pražského Praxis cancellariae. Ed. František Mareš, Praha 1908.
- RBM II – Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, II. (1253-1310). Ed. Josef Emler, Praha 1882.
- RDP – Registra decimarum papalium čili Registra desátků papežských z diecézí pražské. Ed. Václav Vladivoj Tomek, Praha 1873.
- RT II – Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum, II. Ed. Josef Emler, Praha 1872.
- ZBRASLAVSKÁ KRONIKA – Petra Žitavského Kronika zbraslavská, in: FRB IV. Ed. Josef Emler, Praha 1884, s. 1-337.
- TESTAMENTS SAINT-QUENTINOIS DU XIVE SIECLE. Ed. Pierre Desportes, Paris 2003.

Bibliografie

- ALEXANDRE-BIDON, Danièle, *La mort au Moyen âge*, Paris 2008.
- ARIÈS, Philippe, *Dějiny smrti I. Doba ležících*, Praha 2000.
- AUBENAS, Robert, *Cours d'histoire du Droit Privé, III. Testaments et successions dans les anciens pays de droit écrit au Moyen Age et sous l'Ancien Régime*, Aix 1954.
- AUBENAS, Robert, *Etude sur le notariat en Provence au Moyen Age et sous l'Ancien Régime*, Aix 1936.
- AUFFROY, Henri, *Évolution du testament en France, des origines au XIIIe siècle*, Paris 1899.
- BARTLOVÁ, Milena et alii, *Jihlava*, Praha 2009.
- BAUR, Paul, *Testament und Bürgerschaft. Alltagsleben und Sachkultur im spätmittelalterlichen Konstanz*, Sigmaringen 1989.
- BERNARD, Saint-Pierre, *Mourir au XVe siècle. Jeanne D'Entrecasteaux*, in: Claude Sutto (ed.), *Le sentiment de la mort au Moyen Âge*, Québec 1979, s. 59-74.
- BISINGER, Zdeněk, *Kolínské lázeňství v průběhu staletí*, Archivní prameny Kolínska 1991, str. 12-23.
- BISINGER, Zdeněk, *Kolínské řemeslo a obchod ve 14. století*, Středočeský sborník historický 5, 1970, s. 133-135.
- BLÁHOVÁ, Marie, *Nejstarší městská kniha města Kolína*, in: Lubomír Vebr (ed.), *In memoriam Zdeňka Fialy – Z pomocných věd historických*, Praha 1978, s. 117-139.
- BOBKOVÁ, Lenka – BARTLOVÁ, Milena, *Velké dějiny zemí Koruny české, IVb (1310-1402)*, Praha-Litomyšl 2003.
- BORGOLTE, Michael, *Memoria. Zwischen bilanz eines Mittelaltersprojekts*, Zeitschrifts für Geschichtswissenschaft 46, 1998.
- BOROVSKÝ, Tomáš, *Čas středověkých měšťanských testamentů (Příklad Brna v pozdním středověku)*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, Praha 2006, s. 55-71.
- BOROVSKÝ, Tomáš, *Patriciát nebo radní vrstva? Kutná Hora v předhusitském období*, in: Jiří Jurak (ed.), *Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci*, Příbor 2001, s. 87-101.

- BOROVSKÝ, Tomáš, „*Zu der gots und meiner sle zu selikeit*“. *Odkazy brněnských měšťanů církevním institucím v letech 1410-1530*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské university C 46 (1999), Brno 2001, s. 79-96.
- BOROVSKÝ, Tomáš – CHOCHOLÁČ, Bronislav – PUMPR, Pavel (eds.), *Peníze nervem společnosti. K finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století*, Brno 2007.
- BOYER, Laurent, *Introduction à l'étude du testament forézien, suivie des testaments enregistrés à la cour de Forez (1310-1313)*, Mâcon 1964.
- BŮŽEK, Václav – BŮŽKOVÁ, Hana – STEJSKALOVÁ, Jana, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách. Prameny, metody, stratifikace*, Jihočeský sborník historický 59/2, 1990, s. 65-79.
- COURTEMANCHE, Danielle, *Les testaments parisiens sous Charles VI. Des écrits sur soi au service de la mémoire collective*, Le Moyen Âge 97/3-4, 1991, s. 367-387.
- COURTEMANCHE, Danielle, *Ouvrer pour la postérité. Les testaments parisiens des gens du roi au début du XVe siècle*, Paris-Montréal 1997.
- ČECHURA, Jaroslav, *České země v letech 1378-1419. Lucemburkové na českém trůně II.*, Praha 2000.
- DÉMURGER, Alain, *Le temps des crises, le temps d'espairs (XIVe-XVe siècle)*, Nouvelle histoire de la France medievale 5, Paris 1990.
- DOMENOVÁ, Marcela, *Pentapolitana a testamenty (Stav, charakter a využitie stredovekých prameňov pri výskume každodenného života mešťanov)*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, Praha 2006, s. 253-263.
- DU CANGE, Charles du Fresne, sieur, et alii, *Glossarium mediae et infimae latinitatis*, Niort 1883-1887.
- ELBEL, Petr, *Testament olomouckého probošta Pavla z Prahy (+1441). Obraz materiální a duchovní kultury preláta husitské doby*, ČMM 123, 2004, s. 3-46.
- ELBEL, Petr, *Testamenty olomouckého duchovenstva v pozdním středověku (130-1526)*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, Praha 2006, s. 145-187.
- FEJTOVÁ, Olga – JÍŠOVÁ, Kateřina, *Měšťanské testamenty jako badatelské téma. Projekt zpracování pražských testamentů od 15. do 17. století na základě počítačové*

- databáze*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, Praha 2006, s. 15-27.
- FIALA, Zdeněk, *Předhusitské Čechy 1310-1419. Český stát pod vládou Lucemburků 1310-1419*, Praha 1978.
- FOURNIÉ, Michelle – PEYTAVIE, Charles, *Les élites urbaines et la mémoire des morts*, in: *La mort et l'au-delà en France méridionale (XIIe-XVe siècle)*, Cahiers de Fanjeaux. Collection d'Histoire religieuse du Languedoc au XIIIe et XIVe siècles 33, Toulouse-Fanjeaux 1998, s. 223-259.
- GONON, Marguerite, *La vie familiale en Forez au XIVe siècle et son vocabulaire d'après les testaments*, Paris 1961.
- GONON, Marguerite, *La vie quotidienne en Lyonnais d'après les testaments XIVe-XVIe siècles*, Paris 1968
- GONON, Marguerite, *La vie religieuse en Forez au XIVe siècle, et son vocabulaire d'après les testaments*, Archivum Latinitatis Medii Aevi 30/2-3, 1960, s. 233-285.
- GONON, Marguerite, *Les confréries en Forez au XVe siècle d'après les testaments*, Bulletin de la Diana 42/7, 1972, s. 219-236.
- GONON, Marguerite, *Les institutions et la société en Forez au XIVe siècle d'après les testaments*, Paris 1960.
- GONON, Marguerite, *Les noms de métiers en Forez au XVe siècle d'après les testaments*, Bulletin de la Diana 40, 1968, s. 185-198.
- GONON, Marguerite, *L'intervention des témoins dans les testaments nuncupatifs en Forez*, Bulletin de la Diana 41/7, 1970, s. 241-252.
- GRAUS, František, *Chudina městská v době předhusitské*, Praha 1949.
- HOFFMANN, František, *Mincmistr Eberhard*, Pražský historický sborník 12, 1980, s. 70-84.
- HOFFMANN, František, *Správa a městské knihy litomyšlské od 14. do 16. století*, SAP 57/2, 2007, s. 451-557.
- HOFFMANN, František, *Středověké město v Čechách a na Moravě*, Praha 2009.
- HOWEL, Martha C., *Fixing Movables. Gifts by testament in late medieval Douai*, Past and Present 150, 1996, s. 3-45.
- HRDINA, Jan, „*Civis peregrinus Bohemicus*“. *Fernwallfahrten böhmischer Bürger im Spätmittelalter*, in: Kateřina Bobková-Valentová – Eva Doležalová – Zdeněk Hojda – Eva

- Chodějová – Martin Svatoš (eds.), Roma-Praga. Praha-Řím. Omaggio a Zdeňka Hledíková, Praha 2009, s. 173-187.
- HRUBÁ, Michaela, *Možnosti (a limity) studia měšťanských testamentů 15. a 16. století na příkladu měst severozápadních Čech*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, Praha 2006, s. 29-37.
- HRUBÁ, Michaela, „Nedávej statku žádnému, dokud duše v těle“. *Pozůstalostní praxe a agenda královských měst severozápadních Čech v předbělohorské době*, Ústí nad Labem 2002.
- HUIZINGA, Johan, *Podzim středověku*, Praha 2010.
- CHARRIN, Louis de, *Testaments dans la région de Montpellier au Moyen Age*, Ambilly 1961.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007.
- CHÉDEVILLE, André – LE GOFF, Jacques – ROSSIAUD, Jacques, *La ville en France au Moyen Age*, Histoire de la France urbaine, Paris 1998.
- CHIFFOLEAU, Jacques, *La comptabilité de l'au-delà. Les hommes, la mort et la religion dans la région d'Avignon à la fin du Moyen Age (vers 1320-vers 1480)*, Roma 1980 (1. vyd.), Paris 2011.
- CHIFFOLEAU, Jacques, *Les testaments provençaux et comtadins à la fin du moyen âge. Richesse documentaire et problème d'exploitation*, in: Paolo Brezzi – Egmont Lee (eds.), *Private Acts of the Late Middle Ages. Sources of Social History*, Toronto-Rome 1984, s. 131-152.
- JÍŠOVÁ, Kateřina, *Spása duše a očištec u novoměstských měšťanů. K religiozitě novoměstského měšťanstva v pozdním středověku*, in: Eva Doležalová – Robert Novotný – Pavel Soukup (eds.), *Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*, Praha 2004, s. 253-268.
- JÍŠOVÁ, Kateřina – DOLEŽALOVÁ, Eva (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie a formy využití*, Praha 2006.
- JORDÁNKOVÁ, Hana – SULITKOVÁ, Ludmila, *Zásady testamentární praxe královského města na jihoněmeckém právu (na příkladu Brna)*, in: Kateřina Jíšová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, Praha 2006, s. 39-53.

- JOUZA, Ladislav – PEJŠA, Jaroslav, *Moje město Kolín. Zrození královského města*, Kolín 2008.
- JUDDE DE LARIVIÈRE, Claire, *Procedures, enjeux et fonctions du testament à Venise aux confins du Moyen Âge et des temps modernes. Le cas du patriciat marchand*, *Le Moyen Age* 108/3, 2002, s. 527-563.
- KALHOUS, David, *Od Libici ke Kolínu. Dějiny jedné oblasti do husitství (část I.)*, MHB 13/2, 2010, s. 7-58.
- KARLOVÁ, Štěpánka, *Emancipace plzeňské samosprávy ve středověku. Nový náhled problém?*, *Minulostí západočeského kraje* 44, 2009, s. 19-34.
- KARLOVÁ, Štěpánka, *Obraz středověké zbožnosti v plzeňských testamentech pozdního středověku*, in: Jiří Stočes – Eva Mušková (eds.), *Scamna super misam 2. Sborník prací studentů a absolventů katedry historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity, Plzeň* 2010, s. 11-27.
- KEJŘ, Jiří, *Vznik městského zřízení v českých zemích*, Praha 1998.
- KLASSEN, John M., *Gifts for the Soul and Social Charity in Late Medieval Bohemia*, in: Gerhard Jaritz (ed.), *Materielle Kultur und religiöse Stiftung im Spätmittelalter*, Wien 1990, s. 63-81.
- KRÁL, Václav, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550-1650*, České Budějovice 2002.
- KRZENCK, Thomas, *Böhmische Bürgertestamente des 15. Jh. Das Beispiel der Prager Neustadt*, in: Jaroslav Pánek – Miloslav Polívka – Noemi Rejchrtová (eds.), *Husitství – Reformace – Renesance. Sborník k 60. narozeninám Františka Šmahela, II*, Praha 1995, s. 627-648.
- KRZENCK, Thomas, *Böhmische Testamente aus der Hussitenzeit*, *Bohemia. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Böhmischen Länder* 34/1, 1993, s. 7-28.
- KRZENCK, Thomas, *Marginalien zur Rolle von Kindern in böhmischen Testamenten des 15. Jahrhundert*, in: Tomáš Borovský – Libor Jan – Martin Wihoda (eds.), *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, Brno 2003, s. 611-628.
- KRZENCK, Thomas, *Methodische und methodologische Probleme bei der Erfassung und Auswertung spätmittelalterlicher Bürgertestamente unter besonderer Beachtung böhmischen Quellen*, MHB 9, 2003, s. 211-243.

- KRZENCK, Thomas, *Prager Frauentestamente des 15. Jahrhunderts*, Documenta Pragensia 13, 1996, s. 69-79.
- KRZENCK, Thomas, *Prager und Pilsnerer Frauentestamente der Hussitenzeit im Vergleich*, MHB 4, 1997, s. 265-278.
- KRZENCK, Thomas, *Pražské a vídeňské testamenty pozdního středověku – pokus o komparaci*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, Praha 2006, s. 87-94.
- KRZENCK, Thomas, *Tabor und der Alltag im hussitischen Böhmen. Reflexionen auf der Grundlage überlieferter Bürgertestamente*, Husitský Tábor 11, 1994, s. 29-37.
- KUTHAN, Jiří, *K Parlěrovu chóru kostela sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem*, in: Jiří Kuthan, *Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Umělecké dílo jako projev vladařské reprezentace a symbol státní identity*, Praha 2008, s. 427-454.
- KUTHAN, Jiří, *Kolín – kostel sv. Bartoloměje*, in: Jiří Kuthan, *Splendor et Gloria Regni Bohemiae. Umělecké dílo jako projev vladařské reprezentace a symbol státní identity*, Praha 2008, s. 313-316.
- LAVANCHY, Lisane, *Ecrire sa mort, décrire sa vie. Testaments des laïcs lausannois, 1400-1450*, Lausanne 2004.
- LE GOFF, Jacques, *Peníze a život. Ekonomika a zbožnost ve středověku*, Praha 2005.
- LE GOFF, Jacques, *Kultura středověké Evropy*, Praha 2005.
- LORCIN, Marie-Thérèse, « D'abord il dit et ordonna... ». *Testaments et société en Lyonnais et Forez à la fin du Moyen Âge*, Lyon 2007.
- LORCIN, Marie-Thérèse, *La pratique successorale en ville et au village*, in: Françoise Bayard – Pierre Cayez – Serge Chassagne (eds.), *Villes et campagnes XVe-XXe siècles*, Lyon 1977, s. 55-75.
- LORCIN, Marie-Thérèse, *Le temps chez les humbles. Passé, présent et futur dans les testaments foreziens (1300-1450)*, Revue historique 566, 1988, s. 313-336.
- LORCIN, Marie-Thérèse, *Les Clauses religieuses dans les testaments du plat pays Lyonnais au XIVe et XVe siècles*, Le Moyen Âge 78/2, 1972, s. 287-323.
- LORCIN, Marie-Thérèse, *Pratique successorale et conjoncture démographique*, Bulletin du Centre d'Histoire économique et sociale de la région lyonnaise 8/4, 1975, s. 39-62.
- LORCIN, Marie-Thérèse, *Pouvoir et contre-pouvoir au sein de la famille. Le témoignage des testaments foreziens (1300-1450)*, in: *Etat, société et spiritualité du XIème au XXème siècles. Mélanges en l'honneur du Professeur René Fedou*, Lyon 1990, s. 33-40.

- LORCIN, Marie-Thérèse, *Quelques avatars du testament nuncupatif en Lyonnais*, in: François Robert – Françoise Bayard (eds.), *L'Ouvrie, L'Espagne, La Bourgogne et la vie provinciale. Parcours d'un historien. Mélanges offerts à Pierre Ponsot*, Lyon-Madrid 1994, s. 461-465.
- LORCIN, Marie-Thérèse, *Un temps pour tester, un temps pour mourir. Du testament oral au testament public dans les campagnes foréziennes de la fin du Moyen Âge*, *Revue historique* 607, 1998, s. 489-514.
- LORCIN, Marie-Thérèse, *Vivre et mourir en Lyonnais à la fin du Moyen Âge*, Saint-Etienne 1981.
- MALANÍKOVÁ, Michaela, *Několik poznámek k ženským testamentům v pozdně středověkém Brně (Diskuzní příspěvek)*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, Praha 2006, s. 139-143.
- MARADET, Marie-Claude, *Le souci de l'au-delà. La pratique testamentaire dans la région toulousaine (1300-1450)*, Perpignan 1998.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Venkovské statky pražských měšťanů v době předhusitské a husitské*, Praha 1965.
- MEZNÍK, Jaroslav, *Z problematiky středověkého patriciátu*, *ČsČH* 11, 1963, s. 628–637.
- NODL, Martin, *Elity v českých a moravských pozdně středověkých městech jako badatelský a interpretační problém*, *Documenta Pragensia* 22, 2004, s. 23-49.
- NODL, Martin, *Středověký testament jako abnormalita*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamenty v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, Praha 2006, s. 73-85.
- NODL, Martin – ŠMAHEL, František (eds.), *Člověk českého středověku*, Praha 2002.
- NOVÝ, Rostislav, *Městské knihy v Čechách a na Moravě 1310-1526*, *AUC, Philosophica et historica* 4, Praha 1963.
- OHLER, Norbert, *Náboženské poutě ve středověku a novověku*, Praha 2002.
- PÁBENÍČEK, Jan Vincenc, *Paměti královského města Kolína*, *Časopis Českého Musea* 22/4-6, 1848.
- PAPAJÍK, David, *Páni ze Sovince. Dějiny rodu moravských sudích*, Praha 2005.
- PAPAJÍK, David, *Rozdělení majetku na základě testamentu mezi syny ve šlechtické společnosti na příkladu pánů ze Sovince*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.),

- Pozdně středověké testamenty v českých městech. *Prameny, metodologie, využití*, Praha 2006, s. 117-120.
- PASCHE, Veronique, „*Pour le salut de mon âme*“. *Les Lausannois face à la mort (XIVe siècle)*, Lausanne 1989.
- PEŠEK, Jiří, *Pražské knihy kšaftů a inventářů. Příspěvek k jejich struktuře a vývoji v době předbělohorské*, *Pražský sborník historický* 15, 1982, s. 63-92.
- PETR, Stanislav, *Církevní správa v královském městě Kolíně ve 14. století*, in: Vladimír Rábík a kol., *Vývoj církevní správy na Slovensku*, Krakov 2010, s. 254-278.
- PETR, Stanislav, *Vztahy města Kolína k „zálabskému předměstí“ na počátku 14. století ve světle nových pramenů*, *Archivní prameny Kolínska* 1993, s. 3-12.
- PIRENNE, Henri, *Středověká města. Studie z dějin hospodářských a sociálních*, Praha 1928.
- POLÍVKA, Miloslav, *Mikuláš z Husi a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce*, Praha 1982.
- PRÁŠEK, Vojtěch, *700 let města Kolína. Kolín 700 let*, Kolín 1957.
- PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny. Díl II. (Ch-L)*, Praha 1949.
- RIŠLINK, Vladimír, *Chrám svatého Bartoloměje v Kolíně*, *Kostelní Vydří* 2007.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého, Díl XII. Čáslavsko*, Praha 1997.
- SOWINA, Urszula, *Testamenty mieszczan krakowskich o przekazywaniu majątku w późnym średniowieczu i we wczesnej nowożytności*, in: Martin Nodl (ed.), *Sociální svět středověkého města*, Praha 2006, s. 173-183.
- SPĚVÁČEK, Jiří, *Václav IV. (1361-1419). K předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986.
- STEJSKALOVÁ, Jana, *Kšaft jako pramen pro studium úrovně měšťanské domácnosti*, *Opera historica* 1, 1991, s. 74-80.
- STOUFF, Louis, *Les provençaux et la mort dans les testaments (XIIIe-XVe siècle)*, in: La mort et l'au-delà en France méridionale (XIIe-XVe siècle), *Cahiers de Fanjeaux. Collection d'Histoire religieuse du Languedoc au XIIIe et XIVe siècles* 33, Toulouse-Fanjeaux 1998, s. 199-220.

- SULITKOVÁ, Ludmila, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích)*, Práce z Archivu Akademie věd. Řada B, svazek 17, Praha 2004.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Český šlechtický testament pozdního středověku – reálné badatelské téma? (Prolegomena k výzkumnému záměru)*, in: Kateřina Jišová – Eva Doležalová (eds.), *Pozdně středověké testamentsy v českých městech. Prameny, metodologie, využití*, Praha 2006, s. 95-120.
- ŠUSTA, Josef, *České dějiny II/1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935.
- TLAPÁKOVÁ, Věra, *Zbožné odkazy v testamentech znojenských měšťanů do roku 1479*, Ročenka Státního okresního archivu ve Znojmě 19, 2004, s. 13-23.
- TVRDÍK, Radek, *Hánin mezi Libicí a Malínem*, in: Vojtěch Vaněk – Jiří K. Kroupa (eds.), *Slavíkovci v českých dějinách (Antiqua Cuthna 2)*, Praha 2007, s. 88-93.
- VALENTOVÁ, Jarmila – TVRDÍK, Radek, *Předlokační osídlení Kolína*, Archeologie ve středních Čechách 8/2, 2004, s. 547-583.
- VALLARO, Anna M., „*Considerans fragilitatem humanae naturae...*“. *Testaments et pratique testamentaire à San Gimignano de 1299 à 1530*, Bern 2005.
- VANĚČEK, Václav, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1976.
- VANĚK, Vojtěch, *K počátkům a nejstarším dějinám židovského osídlení ve středověkém Kolíně*, in: Michal Frankl a kol., *Židé v Kolíně a okolí*, Kolín 2005, str. 3-11.
- VANĚK, Vojtěch, *Kolínský klášter dominikánů ve zmínkách středověkých městských knih*, Lapis refugii 1/2004, s. 15-19.
- VÁVRA, Ivan, *Trstenická stezka*, HG 6, 1971, s. 77-132.
- VÁVRA, Josef, *Dějiny královského města Kolína nad Labem, I. oddíl (do roku 1618)*, Kolín 1888.
- VOJTÍŠEK, Václav, *O nejstarších knihách města Kolína nad Labem. K diplomacie městských knih českých*, přetisk z Časopisu Matice moravské 41, Brno 1917.
- VOJTÍŠEK, Václav, *O studiu městských knih českých*, zvláštní otisk z Věstníku České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění 24, Praha 1916.
- VOVELLE, Michel, *Encore la mort: un peu plus qu'une mode?*, Annales ESC 37, 1982, str. 276-287.
- VOVELLE, Michel, *La Mort et l'Occident. De 1300 à nos jours...*, Paris 1983.
- VOVELLE, Michel, *Les attitudes devant la mort. Problèmes de méthode, approches et lectures différentes*, Annales ESC 31, 1976, s. 120-132.

VOVELLE, Michel, *Piété baroque et déchristianisation en Provence au XVIIIe siècle. Les attitudes devant la mort d'après les clauses des testaments*, Paris 1973.

VOVELLE, Michel, *Un préalable à toute histoire sérielle. La représentativité sociale du testament (XIVe-XIXe siècle)*, in: Bernard Vogler (ed.), *Les actes notariés. Source de l'Histoire sociale XVIe-XIXe Siècles*, Strasbourg 1979, s. 257-277.

WINTER, Zikmund, *Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. století*, Praha 1906.

WINTER, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku, I-II*, Praha 1890-1892.

ZILYNSKIJ, Bohdan, *Ještě ke knihám kšaftů Nového Města pražského (s ohledem na Tábor a Tábořsko)*, Tábořský archiv 4, 1992, s. 42-46.

ZILYNSKIJ, Bohdan, *Zprávy o Táboře a jeho obyvatelích v nejstarších knihách kšaftů Nového Města pražského (1436-1494)*, Tábořský archiv 1, 1987, s. 61-67.

ŽEMLIČKA, Josef, *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, Praha 2007.

ŽEMLIČKA, Josef, *Počátky Čech královských 1198-1253. Proměna státu a společnosti*, Praha 2002.